

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

**SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİ POLİTİKALARININ
IRAK'IN SOSYO EKONOMİK YAPISINA ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan: Ahmet DEMİRTAŞ

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ

**SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİ POLİTİKALARININ IRAK'IN
SOSYO EKONOMİK YAPISINA ETKİLERİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan: Ahmet DEMİRTAŞ

Öğrenci No: 508715002

Danışman: Prof.Dr. Tiğınçe OKTAR

İstanbul, 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz Ortadoğu Ekonomi Politikası Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi 508715002 no'lu Ahmet DEMİRTAŞ'ın hazırladığı "*Saddam Hüseyin Dönemi Politikalarının Irak'ın Sosyo Ekonomik Yapısına Etkileri*" konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunması ve sözlü sınavı Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin 16. maddesi uyarınca 12.09.2019 tarihinde saat 15.....'da yapılmış sorulara alınan cevaplar sonucunda adayın tezinin Kabulüne.....' no OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Tiğınçe OKTAR	Kabul	
Prof. Dr. Ahmet TABAKOĞLU	Kabul	
Prof. Dr. Hamdi GENÇ	Red	

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 24/09/2019 tarih ve 2019/23-05 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları
Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. İsmail Safa ÜSTÜN

-Tez Onayı 3 iş günü içinde ıslak imzalı 3 (üç) kopya halinde Enstitüye teslim edilmelidir.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	ii
ÖZET	vi
ABSTRACT	viii
KISALTMALAR VE SEMBOL LİSTESİ	ix
ŞEKİL VE TABLOLAR LİSTESİ.....	x
TABLO LİSTESİ	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Etnik Grubun Özellikleri	3
1.1.1. Etnisite Kavramı	3
1.1.2. Etnik Grupların Etnik Temelli Diğer Topluluklardan Farklılıkları	4
1.2. Etnik Gruplar İçin Çatışma Süreçleri	6
1.2.1. Yüzey Altındaki Şikayetler	6
1.2.2. Baskın Olmayan Grupta Konsolidasyon Süreci	7
1.2.3. Etnik Gruplar Arasında Kutuplaşma Süreci	8
1.2.4. Baskın Ve Baskın Olmayan Gruplar Arasındaki Çatışma Süreci.....	9
1.2.5. Ayrılma Talepleri.....	15
1.3. Etnik Gruplar Arasındaki Çatışmalarda Otoriter Rejimlerin Rolü	15
1.3.1. Otoriter Ve Sömürgeci Rejimler Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar	15
1.3.2. Baskılayıcı ve Dışlayıcı Politikalar	16
1.3.3. İç ve Dış Destekçiler	17
1.3.4. Otoriter Ve Demokratik Rejimler Arasındaki Farklar	18

İKİNCİ BÖLÜM

BAASCILIK HAREKETİNİN İKTİSADİ , SOSYAL VE SİYASAL DÜŞÜNSEL ÇERÇEVESİ

2.1.Baascılığın Doğuşu ve Gelişimi	21
2.2 Baascılığın İktisadi Yaklaşımı.....	28
2.3 Baascılığın Sosyal ve Toplumsal Yaklaşımları	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR BAASCI OLARAK SADDAM HÜSEYİ'NİN IRAK'TA UYGULAMAYA KOYDUĞU EKONOMİ POLİTİKALARI VE SONUÇLARI

3.1. Saddam Hüseyin'in ve Baascılığın Irakta Yükselişi	36
3.1.1 Arap-İsrail Savaşları ve Baas Partisi'nin Yükselişi.....	40
3.1.2. 1973 Savaşı ve İran-İrak Savaşı Arasındaki dönem (1980–1988).....	44
3.1.3. İran-İrak Savaşı (1980–1988)	46
3.1.4. Siyasi ve Askeri Lider Olarak Saddam Hüseyin.....	50
3.2. Saddam Hüseyi'nin Uygulamaya Koyduğu Ekonomi Politikalar.....	53

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİNDE IRAKTA UYGULAMAYA KONULAN SOSYAL POLİTİKALAR VE SONUÇLARI

4.1. Arap - Kürt Çatışması ve Dolaylı Etkileri Olan Politikalar	61
4.1.1. Saddam Hüseyin'in Siyasal Kurumlardaki Gücünün Artması	61
4.1.2. Kabileciliğin Canlanması.....	63
4.1.3. Yeni Bir Irak Kimliği Oluşumu İçin Girişimler	66
4.2. Doğrudan Etkileri Olan Politikalar.....	68
4.2.1. Etnik Milliyetçiliğin Yükselişi.....	68
4.2.2. Kürt Milliyetçiliğinin Siyasi Temsili ve Arap-Kürt İlişkilerine Etkileri	71

4.3. Doğrudan Etkileri Olan Politikalar.....	74
4.3.1. Kürt Bölgesine Karşı Şiddetli Saldırıları	74
4.3.2. Nüfus Değişimi	75
4.3.3. Etniksel Olarak Sosyo-Ekonomik Ayrımcılık	76
4.4. Dolaylı Etkileri Olan Politikalar.....	80
4.4.1. Irak'ın Ekonomik Sorunları.....	80
4.4.2. Asimetrik Kentleşme	82
4.5. Saddam Hüseyin'in Kültürel Politikaları ve Arap-Kürt Çatışması Üzerindeki Etkileri	84
4.5.1. Doğrudan Etkili Politikalar	84
4.5.2. Dolaylı Etkili Olan Politikalar	87
SONUÇ	89
KAYNAKÇA	94

ÖZET

SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİ POLİTİKALARININ IRAK'IN SOSYO EKONOMİK YAPISINA ETKİLERİ

Öğrencinin Adı Soyadı : Ahmet DEMİRTAŞ

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Tiğınçe OKTAR

2019, X+xvi sayfa

Baas Partisi, Arap dünyasında ilk ideolojik parti olarak Suriye'de doğdu ve Arap politik düşüncesinde büyük bir boşluğu doldurdu. Baasçılar, bir ideoloji oluşturmak ve Suriye ve diğer Arap devletlerinde pek çok kişiyi çekmek için etkili bir ideoloji üretmeyi başardılar. Baasçı Arap birliği fikri, Ortadoğu'daki Arapların gündemini tamamen işgal etmişti. 1947'de Pan-Arap entelektüellerinin Baas partisi kongresine Abd ar Rahman ad Damin ve Abd al Khaliq al Khudayri dahil olmak üzere birçok Iraklı katıldı. Bağdat'a döndüklerinde, Baas'ın Irak şubelerini kurdular. 1965'e kadar Baas, ideolojik ve kişisel rekabetlerin zayıflatıcı etkilerine maruz kaldı. Parti daha sonra Genel Bakr yönetiminde ve genel sekreter yardımcısı Saddam Hüseyin ile yeniden örgütlendi. Arap yarımadasında ve Irak'da önemli yere sahip olan Baas partisi Arap topraklarındaki milyonlarca aynı dili konuşan, aynı din, kültür ve tarihi hatıraları paylaşan Arap toplumunu birleştirme ideolojisi ile bölgede etkisi artırdı. Saddam Hüseyin'in Irak'da gücünü artırması ile kendine özgü bir yönetimi biçimi haline geldi ve birçok alanda etkili politikalarda temel ideoloji oldu.

Bu çalışmada, Saddam Hüseyin'in Irak'ındaki otoriter rejimi ve bununla bağlantılı olarak Baas rejiminin ortaya çıkışı ve etnik gruplar, çevre ülkeler ve toplumdaki rolünü açıklamaya odaklanılmıştır. Bu bağlamda Baas rejiminin doğuşu, kuruluş süreci, iktisadi yapısı, sosyal ve toplumsal yaklaşımları, bir Baasçı olarak Saddam Hüseyin'in Irak'ta uygulamaya koyduğu ekonomi politikaları ve sonuçları ile Saddam Hüseyin'in otoriter yönetiminin uygulamaları ve cumhurbaşkanlığı döneminde Arap-Kürt ihtilafındaki gelişmeler siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel dinamiklerle incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Otoriter Rejim, Saddam Hüseyin Rejimi, Türkiye – Irak İlişkileri, Etnik Gruplar Arası Çatışma

ABSTRACT

THE EFFECTS OF POLICIES IN THE PERIOD OF SADDAM HÜSEYİN ON IRAQ'S SOCIO ECONOMIC STRUCTURE

Name and Surname : Ahmet DEMİRTAŞ

Master Thesis

Supervisor: Prof.Dr. Tiğınçe OKTAR

2019, X pages

The Ba'ath Party was born in Syria as the first ideological party in the Arab world and filled a huge gap in Arab political thought. The Baathists managed to produce an effective ideology to create an ideology and to attract many people in Syria and other Arab states. The idea of the Baathist Arab unity had completely occupied the agenda of the Arabs in the Middle East. In 1947, many Iraqis, including Abd ar Rahman ad Damin and Abd al Khaliq al Khudayri, participated in the Baath party congress of Pan-Arab intellectuals. When they returned to Baghdad, they established the Ba'ath branch in Iraq. Until 1965, the Baath was subjected to the weakening effects of ideological and personal rivalries. The party was then reorganized under the leadership of the General Secretary and with Saddam Hussein, deputy secretary-general. The Ba'ath party, which has an important place in the Arabian Peninsula and Iraq, has increased its influence in the region with the ideology of unifying Arab society that speaks millions of the same languages and shares the same religion, culture and historical memories. As Saddam Hussein increased his power in Iraq, he became a unique form of government and became the basic ideology of effective policies in many areas.

This study focuses on explaining Saddam Hussein's authoritarian regime in Iraq and the emergence of the Ba'ath regime and its role in ethnic groups, neighbouring countries and society. In this study, the birth of the Baath regime, its establishment process, economic structure, social and social approaches and the economic policies and results of Saddam Hussein as a Baathist in Iraq are examined. In addition, in this study, the applications of Saddam Hussein's authoritarian rule and the developments in the Arab-Kurdish conflict during the presidency were examined with political, socio-economic and cultural dynamics.

Key Word : Authoritarian regimes, Saddam Hussein's regime, Turkey - Iraq Relations, Ethnic Intergroup Conflict

KISALTMALAR VE SEMBOL LİSTESİ

- IKBY** : IRAK KUZEY BÖLGE YÖNETİMİ
AB : AVRUPA BİRLİĞİ
ABD : AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. El-bu Nasır Kabilesi ve Majid Klanından Üyeler..... 66

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Etnik Temelli İnsan Kolektiviteleri Türleri.....	5
Tablo 2. Irak'taki Devrim Komuta Konseyi' nin Etnik Kompozisyonu, 1979-1998.....	64
Tablo 3. Irak Hükümetlerinin Etnik Kompozisyonu, 1979-1998	65
Tablo 4. 1997-2002 Yıllarında GSYİH ve Kişi Başı a GSYİH Büyümesi.	81
Tablo 5. Irak Nüfusunun Bölgesel Dağılımı, 1977-2002 (Yüzde).....	83
Tablo 6.Saddam Hüseyin'in Kültürel Politikaları.	84

GİRİŞ

Baas Partisi, Suriye'de Arap dünyasında ilk ideolojik parti olarak doğdu ve Arap politik düşüncesinde büyük bir boşluğu doldurdu. Baasçılar, bir ideoloji oluşturmak ve Suriye ve diğer Arap devletlerinde pek çok kişiyi çekmek için etkili bir ideoloji üretmeyi başardılar. Baasçı Arap birliği fikri, Ortadoğu'daki Arapların gündemini tamamen işgal etmişti. 1947'de Pan-Arap entelektüellerinin Baas partisi kongresine Abd ar Rahman ad Damin ve Abd al Khaliq al Khudayri dahil olmak üzere birçok Iraklı katıldı. Bağdat'a döndüklerinde, Baas'ın Irak şubelerini kurdular. Irak Baas'ının ilk genel sekreteri Damin oldu. Irak Baas partisi, ilk yıllarından itibaren, neredeyse hepsi kentsel Sünni Arap olan öğrenciler ve entelektüelden oluşuyordu. Birçok Baas üyesi Askeri Kolej'e girmiş ve partiye katılmak için okullarda birçok kişiyi etkilemişlerdi. 1950'lerin başlarında Baas üyesi olan önemli askeri subaylar, daha sonraki yıllarda Irak'ta siyasi meselelerde belirgin bir şekilde yer alan Ahmed Hasan El Bakr, Salih Mehdi Ammash ve Abd Allah Sultan idi. 1965'e kadar Baas, ideolojik ve kişisel rekabetlerin zayıflatıcı etkilerine maruz kaldı. Parti daha sonra Genel Bakr yönetiminde ve genel sekreter yardımcısı Saddam Hüseyin ile yeniden örgütlendi.

Baas Partisi'nin Arap birliğini benimsemesinin iç nedenleri olduğu gibi, özellikle İsrail ve konusunda bir çözüm olarak öne çıkmıştı. Milyonlardan oluşan ve aynı dili konuşan, aynı din, kültür ve tarihi hatıraları paylaşan bir grup insan için, Arap topraklarındaki parçalanma büyük bir sorundu ve birleşme kaçınılmazdı. Ayrılmanın nedenlerini sorgulamakta ve liderlerinden birliğin önündeki engelleri aşmalarını istemekteydiler. Baas Partisi, bu talebi tüm Araplar adına ifade edeceğini iddia etmişti.

Bu çalışmada, Saddam Hüseyin'in Irak'ındaki otoriter rejimi ve bununla bağlantılı olarak Baas rejimin ortaya çıkışı ve etnik gruplar, çevre ülkeler ve toplumdaki rolünü açıklamaya odaklanılmıştır. Bu bağlamda Saddam Hüseyin'in otoriter yönetiminin uygulamaları ve cumhurbaşkanlığı döneminde Arap-Kürt ihtilafındaki gelişmeler siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel dinamiklerle incelenmiştir.

Kısaca, "Saddam Hüseyin'in başkanlığı sırasında Irak'taki otoriter rejimin politikaları, Baas rejimin ortaya çıkışı ve politikalarının Irak devletine yansımaları araştırılmıştır. Bu kapsamda çalışmamızın birinci bölümünde kavramsal çalışma yapılmış tüm çalışmamıza ışık tutacak kavramlara yer verilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Baascılık hareketinin iktisadi, sosyal ve siyasal düşünsel çerçevesi incelenmiştir Irak'da Baas rejimin kurulmasında Saddam Hüseyin'in de yer aldığı partinin doğuşu, kuruluş süreci, iktisadi yapısı, sosyal ve toplumsal yaklaşımları da bu bölüm içerisinde yer almıştır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Bir Baascı olarak Saddam Hüseyi'nin Irak'ta uygulamaya koyduğu ekonomi politikaları ve sonuçları ele alınmıştır.

Saddam Hüseyin'in ve Baascılığın Irakta yükselişi, Arap-İsrail Savaşlarının Baascılığın yükselişindeki payı ve tarihsel süreç içindeki durumu ele alınmıştır. Çalışmamızın dördüncü ve son bölümünde Saddam Hüseyin döneminde Irakta uygulamaya konulan sosyal politikalar ve sonuçları detaylı olarak incelenmiştir. Özellikle Arap-Kürt Çatışması ve dolaylı etkileri olan politikalar değerlendirilmiş ve dolaylı ve dolaylı olamayan politikalar ortaya konulmuştur. Ayrıca Saddam Hüseyin öncesi dönem araştırılmış, Saddam Hüseyin dönemi üzerine yapılan çalışma, yönetimin siyasal baskısı konusu ile başlayıp sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamdaki politikaları ile bu politikaların Arap-Kürt çatışması üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkileri ile birlikte değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Etnik Grubun Özellikleri

1.1.1. Etnisite Kavramı

Etnik kavramı, eski Yunan döneminde kullanılan etno kelimesinin kökeninden gelmektedir. Etno terimi, Yunan olmayanlara atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Zaman içerisinde, kavramın referansı ve tanımı, sosyal ve politik varsayımlara göre değiştirilmiştir. Örneğin, etno terimi, Bizans ve Ortaçağ'da farklı dini gruplara atıfta bulunulmuş, daha sonra 14. yüzyılın ortalarından 19. yüzyıla kadar olan ırksal karakteristiklere göre tanımlanmaya başlamıştır¹. Etno kavramı, 19. yüzyıldan sonra hâkim olan çok uluslu imparatorluklara karşı modern milliyetçiliğin ortaya çıkmasıyla kendini gerçekleştiren ve kendini tanımlayan bir varlık olarak kabul edilmeye başlandı². Bu gelişmelerden sonra ise Yahudi, İtalyan ve İrlandalılar, özellikle II. Dünya Savaşı sırasında ABD'de başkalarından ayrılmak isteyen etnik gruplar olarak adlandırılmışlardır³.

20. yüzyılın sonlarında, dünya etnik kavramına büyük önem vermeye başladı. Bununla birlikte, bu kavramın tanımı, belirsizliği ve genişleyen alanı nedeniyle etnikliğin tanımı hakkında hala bir belirsizlik vardır. Bu sorunlu durumun en önemli nedenleri, etnisitenin temelleri, belirleyicileri, amaçları ve hedeflerinin geniş çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır.

Etnisitenin doğasına dair iki farklı anlayış vardır. İlk analiz, bir insanın belirli bir etnik gruba entegrasyonunun ilkel kalitesine odaklanır. Bu düşünce, esas olarak etnik bilinçten kaynaklanan veya üreten bilinç, dil ve ırk özelliklerine dayanır. Dahası, bu tür ilkel düşünceler etnisite ve akrabalık arasındaki doğrudan bağı desteklemektedir⁴. Örneğin, doğunun ve ortak kökenin önceliğine odaklanan Horowitz, “etnik köken ve akrabalık birbirine benziyor... Etnisitenin dili akrabalık dilidir” der⁵ ve “etnik yapı, samimiyet ve akrabalık deneyimi,

¹ Hylland Eriksen Thomas, "Ethnicity and nationalism", **Anthropological perspectives**, (1993): 3-4

² Elizabeth Tonkin, Maryon McDonald ve Malcolm K. Chapman, **History and ethnicity**, Routledge, 2016, s. 1-2.

³ Eriksen 1993, s.3-4; Max Weber, **Economy and society: An outline of interpretive sociology**, Vol. 1. Univ of California Press, 1978, s. 389; Hosham Dawod, Ethnicity and Power: Some Reflections on Ethnic Definitions and Boundaries. A. Faleh Jabar, (Ed.). in **The Kurds: Nationalism and Politics**, London: SAQI 2006, s.80

⁵ L. Donald Horowitz, **Ethnic Groups in Conflict**, Berkeley: University of California Press, 1985, s.57.

toplumsal olarak örgütlenmenin en büyük örneği olabilir.”⁶ Paylaşılan kültürler ve teskin edici işaretleyiciler gibi tüm bu unsurlar, etnikliğin nesnellüğünün belirtileri olarak algılanmaktadır.

İkinci analiz, etnisitenin veya enstrümanist anlayışın etnikliği desteklemektedir. Etnisitenin nesnellüğüne aykırı olarak, etnisite de öznel bir algı olarak yorumlanabilir. Bu vurguya göre, etnik grupların sınırları esnek, geçirgen ve etnik kökenler kişisel irade ile uyarlanabilir veya reddedilebilir. İlkel bağların aksine, önemli olan kültürün hangi kısmının kullanıldığını ve neden olduğunu anlamaktır. Böylece, insanlar belirli bir durumda konumlarına / rollerine göre iki veya daha fazla farklı kimliğe sahip olabilir ve etnik gruplar genellikle kültür ve tarihinin tüm unsurlarını kimliklerinin belirteçleri olarak düşünmezler. Seçilen kültür bölümleri ve kullanımı zamanla değişebilir ⁷.

Örneğin, bir etnik kültürün bazı unsurları, bu grupların farklılığına karşı olarak görülebilecek bir diğeri ile aynı olabilir. Bu noktada, bilincin önemi ortaya çıkar. Belirli bir gruptaki insanlar ortak özelliklerinin farkında değilse, ne kadar farklı olursa olsun etnisite kavramı hakkında konuşamaz. Aslında, etnik köken “farklılığın bilinci” ve “insanların farklılıkları etrafında harekete geçirilmesinin” altını çizmektedir ⁸. Dahası, araçsalcılık, etnik temelli siyasi rekabetin merkezindeki çıkar temelli çatışmaları dikkate alınmalıdır.

1.1.2. Etnik Grupların Etnik Temelli Diğer Topluluklardan Farklılıkları

Tarih boyunca, insan toplulukları tüm toplumlarda önemli bir rol oynamıştır. Etnik temelli olanlar her zaman bu kolektivitelerin en önemli modelini oluşturduklarını. Etnik kolektiflikler sürekli ve sık sık ortaya çıkmakta, tarih boyunca kaybolmakta ya da yeniden ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle, etnik temelli insan topluluklarının tanımlarına, özellikle etnik gruplara yapılan katkılar, farklı özelliklere göre değişmektedir.

⁶ Horowitz, 1985, s.60.

⁷ Eriksen 1993, s.56

⁸ D. Jack Eller, **From Culture to Ethnicity to Conflict: An Anthropological Perspective on International Ethnic Conflict**, Michigan Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1999, s.9

Bu konuda Handelman (1977)⁹, dört tür insan kolektifi önermektedir. Bunlar etnik grup, etnik ağ, etnik birliktelik ve etnik gruptur¹⁰.

Tablo 1. Etnik Temelli İnsan Kolektivitesi Türleri.

Özellikleri	Etnik Kategori	Etnik Ağ	Etnik grup	Etnik Derneği
Standartlaştırılmış etnik hedefler	+	+	+	+
Etnik bağlar boyunca etkileşim		+	+	+
Amaç odaklı kişiler			+	+
Bölge tabanına bağlılık			+	

En düşük seviye, kendileri ile diğer kolektiviteler arasında bir sınır hissi ile algılanan kültürel farklılıklar gibi bazı standartlaştırılmış etnik arzuların olduğu etnik kategoridir. Etnik bir grubun üyeleri ortak etnik kökene dair çok az ya da hiç anlam ifade etmemektedirler, bu nedenle ortak atalar efsaneleri, ortak tarih, dayanışma duygusu ve bir toprak / anavatanla bağlantıya vurgu yapmadan kendilerini tanımlamaktadırlar¹¹. Örneğin, modern öncesi dönemlerde etnik popülasyonlar çoğu kez etnik aidiyet ve dayanışma duygusu hissetmemiş veya hiç hissetmemişlerdir.

İkinci tür insan kolektivitesi, insanların etnik ilişkilerin yanı sıra, standartlaştırılmış etnik yazılarının yanı sıra, etnik bağlar boyunca düzenli olarak etkileşime girdikleri etnik bir ağıdır. Üyeler, yerleşik etnik ağları aracılığıyla kaynaklara ulaşma fırsatına sahiplerdir.

İnsan kolektifliğinin üçüncü seviyesi etnik birliğidir. Etnik bağlar boyunca standartlaştırılmış etnik yazışmalara ve etkileşimlere ek olarak, bu tür bir kuruluş da hedefe

⁹ Don Handelman, "The organization of ethnicity. Ethnic Groups", **An International Periodical of Ethnic Studies** Bronx, NY, 1(3), 1977, 187-200.

¹⁰ Eriksen 1993, s. 411-45; John Hutchinson ve D. Smith Anthony (Eds.), **Ethnicity**, New York: Oxford University Press, 1996, s.6

¹¹ Hutchinson ve Smith 1996, s.7

yönelik bir kurumsal organizasyon sağlamaktadır. Örneğin, üyeler çıkarlarını ortak bir düzeyde ifade edebilmek için ortak çıkarlar geliştirir ve siyasi örgütler oluştururlar.

Son olarak, en yüksek kolektivite düzeyi etnik grup olarak ifade edilebilir. Diğer kolektivitelerin dışında, etnik grupların etnik bağlar ve hedefe yönelik şirketler arasındaki etkileşimin yanı sıra bölgesel bir tabanı da vardır. Bu durumda, etnik gruplar ve yabancılar arasında büyük bir boşluk vardır, ancak üyeler kendi sınırları içinde düzenli olarak etkileşime girebilir veya iletişim kurabilirler. Etnik grubun aksine etnik grup sadece güçlü bir aidiyet duygusuna sahip değildir, aynı zamanda ortak bir etnik kökene, aktif bir dayanışmaya ve belirli siyasi iddialara sahiptir. Üyeler ayrıca, dünyaya dağılmış olsalar da, etnik gruplarına ve anavatanlarına güçlü bir aidiyet duygusu kazandıkları bir öğrenme sürecinden geçmektedirler. Bu konuda, bir etnik grubun üyelerini, etnik gruplara ¹² daha eğilimli olan etnik kategori üyelerine kıyasla kültürel sebat ve farklılık gibi etnik grupların belirli niteliklerinden dolayı asimile etmenin zor olduğunu iddia etmektedir.

1.2. Etnik Gruplar İçin Çatışma Süreçleri

1.2.1. Yüzey Altındaki Şikayetler

En erken süreç gizli çatışmadır. Her türlü sosyal hareket, gizli çatışma ile başlar. Bu durumda muhalif etnik grupların şikayetleri yüzeyin altında ve ifade edilmemektedir. Bir taraf, özellikle baskın grup, devam eden tansiyonun farkında olmayabilir, diğer bir grup, özellikle de baskın olmayan grup, diğer tarafın dayattığı adaletsiz durumdan memnun değildir. Gerçekten de, toplumdaki etnik gruplar arasında istikrarsız bir barış vardır.

Egemen etnik grubun diğer etnik grupların ihtiyaçlarını, taleplerini veya varlığını ihmal ettiği veya göz ardı ettiği ülkelerde, baskın olmayan etnik grupların şikayetleri ortaya çıkar. Baskın olmayan grupların şikayetleri çoğunlukla az gelişmiş siyasi kurumların baskın olmayan grupların ihtiyaçlarına ve siyasi hakların yokluğuna yeterince ilgisiz olmasına dayanmaktadır ¹³. Baskın grubun ekonomik büyümesi ve asimetric zenginliğinin ayrımcı tahsisi, kültürlerinin

¹² D. Anthony Smith, The Ethnic Sources of Nationalism. Brown, M. E. (Ed.), in **Ethnic Conflict and International Security**, Princeton University Press, 1993.

¹³ E. Edward Azar, **The Management of Social Protracted Conflict: Theory and Cases**, Aldershot: Dartmouth, 1990, s.10

baskın grubun politikaları veya görevlileri tarafından bastırılması ve tanınmaması, sömürgecilik ülkelerine sömürgeci güçlerin mirası olarak devletlerin toprak yapısını karıştırmak ve adaletsizleştirmek şikayetlerin başında gelmektedir. Bu ülkelerde, belirli bir etnik grubun ayrımcı sistemi, toplumsal uyumu bozmakta ve toplumda parçalanma yaratmaktadır, çünkü sömürgecilik döneminin politik sınırları, toplumların sosyolojik kültürel sınırlarına saygısız olarak görülmektedir ¹⁴. Bazı ayrıcalıklı gruplar iktidarda olan tarafı seçebilirken, diğerleri ise demokrasinin olmadığı yönünde eleştirilerini sürdürmektedirler. Bu bağlamda, dezavantajlı gruplar kendi bağımsız devletlerini aramak için etnik hareketlere girerler ¹⁵.

1.2.2. Baskın Olmayan Grupta Konsolidasyon Süreci

Söz konusu gizli çatışma ve hükümetin şikayetlerini çözememesi nedeniyle uzun süredir devam eden gruplar, hoşnutsuzluk grupları artık hakim grubun iyi niyetine bağlı kalmak istemediklerini fark ederler. Şu anda, şikayet sorunları, memnun olmayan bireyleri gruplarını bir araya getirmeye ve grup yapılarını güçlendirmeye teşvik etmektedir.

Memnun olmayan insanlar, baskın grubun kültürel, ekonomik ya da politik yaşamdaki ayrımcılığını ortadan kaldırmak için taleplerini dile getirmeye başlamaktadırlar ¹⁶. Protestocular otoriteye baskı yapmak için herkesin eşit olması gerekliliğini vurgulayıp, el birliği ile yürüyüşlerde, kampanyalarda ve gösterilerde bulunan insanlar, otoriteri yıkmak yerine otoriteyi etkilemeyi tercih ettiklerini belirtmek önemlidir. Bu konuyla ilgili bir argüman olarak Zartman, bu aşamayı, baskın olmayan grupların ifade ve ikna çağrısında bulunduğu “gerçek bir politik evre” olarak tanımlar ¹⁷. Dolayısıyla, etnik grupların, kendilerini rahatça hareket edebilecekleri ve kendilerini rahatça ifade edebilecekleri siyasi kanallara sınırlı erişimleri nedeniyle siyasi ayrımcılığa maruz kaldıklarında protestolara başvurma olasılıkları daha yüksektir ¹⁸.

¹⁴ Azar 1990, s.31

¹⁵ Horowitz 1985, s.4

¹⁶ I. William Zartman, **Negotiation and Conflict Management**, Routledge: Taylor and Francis Group, 2008, s.175-7

¹⁷ Zartman 2008, s.177-8

¹⁸ M. Stephen Saideman, **Is Pandora's Box Half-Empty or Half-Full? The Limited Virulence of Secessionism and the Domestic Sources of Disintegration**, IGCC Policy Paper. 1995, s.120

1.2.3. Etnik Gruplar Arasında Kutuplaşma Süreci

Farklı gruplar arasındaki sosyal ilişkilerin gittikçe yoğunlaştığı ve etnik grupların protestolarının giderek daha düşman olduğu durumlarda, toplumda kutuplaşmanın oluşması çok da imkansız değildir. Bu tür ortamlarda, ılımlı partiler aşırı pozisyonları benimsemeye başlar, muhalif partiler oluşturulur, mütevazî hedefler işe yaramaz görünür, yeni hedefler formüle edilir ve liderlerin ve partilerin söylemleri keskinleşir.

Gerçekten de, insanlar grup kimliklerini ve grup güvenliğini tanımlarken düşmanca kalıplara ve çarpık algılara odaklanmaya başlarlar. Etnik grupların tutumu, hem kendileri hem de başkaları hakkındaki algıları ve yanlış algılamaları şekillendirirken, duygular, anılar ve efsaneler gibi psikolojik dinamikleri içerir. Bu nedenle, tutumların toplumdaki kutuplaşmayı şiddetlendiren korku, öfke, acı ve nefret gibi olumsuz duygulardan etkilendiği söylenebilir¹⁹. Doğal olarak, etnik gruplar olası saldırılara karşı tepkilerini, diğerlerinin aldatici ve güvenilmezlikteki benzer tepkilerini sınıflandırırken, makul ve güvenilir olarak kabul ederler.

Duygulara ek olarak, paylaşılan tarihlerdeki belirli olaylar da etnik grupların abartılı davranışlarda bulunmalarına neden olabilir. Geçmiş olayları yorumlayarak, insanlar başkalarının kendi gruplarının refahı veya varoluşu için bir tehdit olarak algılayabilirler. Bu rakip tarihler, etnik gruplar arasındaki bölünmeyi ve çelişkileri keskinleştirerek kutuplaşma için etkili bir silah olabilir²⁰. Geçmişteki olaylar yavaş yavaş mitlere dönüşebilir. Bir grubun mitleri başkalarının çarpık imgelerini gösterir ve bir grubun hem üstünlüğünü hem de eski nefretlerini sürdürür²¹. Gerçekten de, etnik gruplar arasındaki çatışmaların “ortak bir çatışma tarihi boyunca yaşanması ve geleceğin getirebileceği korkusu”²² ile evrim geçirdiğini söylenebilir.

Tüm bu dışlayıcı deneyimler, kolektif korkular ve inançlar, gruplar arasında uzlaşmazlıklar yaratan ve gelecekte uzayan çatışmalar için temel oluşturan karşılıklı negatif görüntüler üretir. Bu koşullar altında, her bir taraf diğerlerinin isteklerini tehdit edici olarak yorumlamakta ve çabalarını göreceli güç ve kontrol kazanma çabası olarak görmektedir. Bu

¹⁹ A. David Lake ve Donald S. Rothchild, “Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict”, **International Security**, 21.2, 1996, s.44

²⁰ Horowitz 2000, s.99

²¹ Louis Kriesberg, **In Grasping the Nettle: Analyzing the Case of Intractable Conflict**, US Institute of Peace, 2005, 65-99.

²² Vesna Pestic, "Remarks to the Institute on Global Conflict and Cooperation (IGCC) Working Group on the International Spread and Management of Ethnic Conflict." **University of California**, San Diego 1 (1994):51.

olumsuz motivasyonların birikmesi, uzlaşma olasılıklarını azaltarak ve politik çözümlere yönelik önerileri nadiren yaparak durumu daha da kötüleştirir ²³.

Siyasi ve entelektüel figürler iktidarı almak ve korumak için gerekli olanı yapmakta tereddüt etmedikleri için, etnik gruplar arasında korku ve nefret yaratan geçmiş travmaları alevlendirdiler ²⁴. İnsan Hakları İzleme Örgütü, bazı liderlerin bu tür politikaları takip edebilmelerini haklı çıkarmaktadır. Bu politikanın altında yatan temel hedefler vardır:

- (1) güçlerini etnik kimlikleri birleştirmek,
- (2) siyasal iktidarı kazanmak
- (3) insanları takip etmeleri için teşvik etmek veya
- (4) kendilerini tüm toplumun tek lideri olarak ilan etmek ²⁵.

İnsan hakları savunucularının çoğu, liderlerin medya üzerindeki kontrollerinin ve propagandalarının kamuoyunu yönlendirdiğini, toplumu kutuplaştırdığını ve gelecekteki çatışmaları tetiklediğini kabul etmektedir ²⁶.

1.2.4. Baskın Ve Baskın Olmayan Gruplar Arasındaki Çatışma Süreci

1.2.4.1. İç Faktörler

Güvenlik sorunları, belirli bir etnik grup diğer gruplara hükmetmek için hükümeti kontrol ettiğinde ortaya çıkar. Böyle bir durumda, her grup güçlü olup olmadıklarını imha etme korkusuna sahip olabilirler. Bir tepki olarak, her etnik grup güçlerini artırma yollarını araştırır, bu da sonunda kutuplaşmayı toplumda çatışma tırmanmaya sürükler.

²³ Azar 1990, s.15

²⁴ D. Vamik Volkan, **The Need to Have Enemies and Allies: From Clinical Practice to International Relationships**, Northvale, NJ: Jason Aronson, 1988,s.43

²⁵ E. Michael Brown, Causes of Internal Conflict. Brown et. al., (Ed.). **in Nationalism and Ethnic Conflict**, Cambridge, Mass: MIT Press, 2001, s.19; Saideman, M. Stephen. **Is Pandora's Box Half-Empty or Half-Full? The Limited Virulence of Secessionism and the Domestic Sources of Disintegration**, IGCC Policy Paper, 1995, s.21

²⁶ Jack Snyder ve Karen Ballentine, Nationalism and the Marketplace of Ideas, **International Security**, 21.2, 1996, s.5; Lake, A. David ve Donald S. Rothchild, "Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict", **International Security**, 21.2, 1996, s.41

Dahası, etnik bir grup defansif veya önleyici güçler dağıttığı zaman, etnik gruplar, grup güvenliğinin tehdit altında olduğunu ve grup üyeleri arasında geleceğe yönelik korkuların arttığını algılayabilirler ²⁷. Gerçekten de, önleyici güçlerin kullanımı etnik gruplar arasındaki rekabeti yoğunlaştırmakta ve etnik aşırılık yanlılarının etnik barışı yok etme eğilimini artırmaktadır.

Çatışmaların tırmanması sürecinde, her etnik grubun üyeleri diğerlerine yönelik algılarını ve yanlış algılamalarını yoğunlaştırmakta ve onları güvenilmez ve zalim olarak görmeye eğilimlidirler. Bu etiketler inatçı çatışmalar yaratır. İnatçı çatışmalar sırasında, taviz vermenin, ortak bir zeminde buluşmanın ya da geçmişte çözülmemiş sorunları ortadan kaldırmanın daha az olası hale gelmektedir. Bu durumlarda, amaçlar intikam almak için başkalarına zarar vermeyi içerebilir. Bir grup diğerinin “adalet çağrısını” “intikam için bir “ağlama” olarak algılayabilir ²⁸. Grubun “intikam için ağlamak” konusundaki yanlış algısı, gruplar arasında çatışmayı kutuplaştıran ağır vahşetlerle sonuçlanır.

Öğrenme süreci boyunca sürdürülen etnik grupların kimliklerinin önemli bir özelliği olan sadakat ve toprak bağımlılığı, mitler, anılar, değerler ve semboller gibi psikolojik dinamikler tarafından desteklenir. Bu psikolojik dinamiklerin etkenlerinin yanı sıra, etnik grupların stratejik sosyo-ekonomik faktörleri konusunda da büyük bir önemi vardır. Polarize edilmiş etnik grupların limanların, ticaret yollarının ve su kaynakları, kıt mineraller ve petrol rezervleri gibi kaynakların kontrolü üzerinde şiddetli çatışmalar başlatması daha olasıdır. Kıt kaynakların dağıtılmasından dışlanan baskın olmayan gruplar, nüfusun çoğunluğunu oluşturdukları topraklar ve zengin topraklar üzerindeki talep hakları en doğal haklar olarak görülmektedir. Kıt kaynaklar konusuna gelince, toprak büyüklüğünde daha küçük olan ülkelerde şiddetli etnik çatışmaların sıklıkla ortaya çıktığını savunmak adildir.

Dahası, yerinden etme ve yeniden yerleşimin dışlayıcı politikaları da bölge meselesi ile ilgilidir. Otoriteyi elinde tutan baskın etnik grupların, bazen, baskın olmayan grupları asimile etmek ya da becerikli topraklar üzerinde kontrol sahibi olmak için bu tür dışlayıcı politikaları uyguladıklarını iddia edebiliriz. Bu asimetrik sosyal değişimlere bir cevap olarak, baskın olmayan gruplar baskın gruplara karşı şiddetli çatışmalar başlatmaya başlarlar.

Bu toplumsal değişimlerin yanı sıra, hızlı ya da eşit olmayan ekonomik kalkınma ve modernleşme, göç ve kentleşme gibi toplumsal değişimlerin de yolunu açıyor. Bu sosyal

²⁷ Lake ve Rothchild 1996, s.43

²⁸ Kriesberg 2005, s.65-99

hareketler etnik çatışmaların temel taşlarıdır çünkü toplumsal değişimler aile yapısı, sosyal sistem ve devlet ve din gibi bazı politik kurumlar gibi geleneksel kalıpları bozar. Bu konuyla ilgili bir argüman olarak Bell, (1) sanayi sonrası toplumun evrimini, (2) geleneksel otorite sistemindeki düşüşün, (3) sömürgeciliğin, (4) açık pazar ekonomisinin ve (5) kapsayıcı siyasileştirmeyi varsaymaktadır. İnsanlar üzerinde sosyal kimlikler, etnik gruplar arasında çatışan veya çatışan modern etkenler olarak görülür ²⁹.

Ayrıca hızlı kentleşme ve nüfus artışı, eğitimsiz ve işsiz gençlerin sayısını artırmaktadır. Ekonomik gelişme ve modernleşme bireylerin ekonomik, sosyal ve politik beklentilerini artırıyor. Baskın olmayan gruptan insanların beklentileri karşılanmadığında, bireyler bu grubu büyük hayal kırıklıkları ile karşı karşıya bırakır ve bu hayal kırıklıkları gerginliklere neden olur ve sonunda etnik gruplar arasındaki çatışmayı kristalleştirir.

Sosyo-ekonomik düzene zarar veren şiddetli etnik çatışmalara rağmen, çatışmanın devam etmesinden doğrudan prestij, gelir, güç ve fayda alan bir grup insan sürekli bir çatışmayı sona erdirmek istemeyebilir. Örneğin, çatışma sırasında ekonomik kaynakları ve geliri kontrol eden milis yetkililer, bir yaşam biçimi olarak savaşa güvenebilirler ³⁰. Bir başka örnek olarak, çatışma anında kariyer yapan veya sürmekte olan çatışma ile yakından özdeşleşen yerel ve bölgesel parti liderleri, anlaşmazlıklar için güçlü teşviklere sahiptir ve çatışma sürecinin devam etmesini desteklemektedir ³¹.

Çatışmalarla desteklenen insanlara ek olarak Brown, gayrimeşru liderlerin ve aktivist elitlerin etnik çatışmaları tetikleyen kaynaklar olarak ifade edilebileceğini savunuyor ³². Kutuplaşma döneminde olduğu gibi, özellikle aşağıdaki bölümlerde incelenen otoriter rejimlerden olan birçok siyasal elit, toplumun yalnızca etnik kökenleri tarafından tanımlanması ve temsil edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Liderler, etnik güçlerinin politik değerini artırmak için politik iktidarı tutmayı arzularlar. Başkalarıyla siyasi güç için rekabet ederken, etnik bağlarını ve sembollerini kullanırlar.

²⁹ Daniel Bell, *Ethnicity and Social Change*. Glazer, Nathan and Daniel. P. Moynihan (Eds.). **in Ethnicity: Theory and Experience**. Cambridge: Mass.: Harvard University Press, 1975, s.172

³⁰ Mats Berdal ve David Keen, "Violence and Economic Agendas in Civil Wars: Some Policy Implications" **Millennium**, 26.3, 1998: 7-17; King, Charles, **Ending Civil Wars**, **Adelphi Paper 308**. Oxford: Oxford University Press for the IISS, 1997, s.37

³¹ Timothy D. Sisk, **Power sharing and international mediation in ethnic conflicts**, US Institute of Peace Press, 1997, s.84

³² E. Michael Brown, Introduction. M. E. Brown (Ed.), **in The International Dimensions of Internal Conflict**. Cambridge, Mass: MIT Press, 1996, s.22-3

Bu konuda Horowitz, grup liderleri arasındaki şiddetli güç mücadelelerinin, yoğun etnik özelemlerden kaynaklanabileceğini savunuyor³³. Etnik aşırılıklar, etnik grupların şiddetli çatışmaları başlatmasını teşvik eden bir başka etken olan etnik aşırılıklar olarak sınıflandırılabilir. Bu durumu “etnik istisna” olarak adlandırıyor³⁴. Brown, etnik gruplar arasındaki çatışmaların etnik grupların milliyetçiliğe yönelik dışlayıcı etnik duygularının, güçlü etnik milliyetçiliğe sahip etnik grup kimliğinde baskın olduğu durumlarda daha elverişli olduğunu da eklemektedirler³⁵.

Tam tersine, Gagnon etnik milliyetçilikten şiddetli etnik çatışmaya kadar belirgin bir bağlantının olmadığını iddia ediyor. Etnik milliyetçilik, “etnik milliyetçiliği” zorlayarak halkı harekete geçiren politik liderler için icat edilmiş bir güç üssü olabilir. Örneğin, etnik milliyetçilik Sırp halkını uzun ve yıkıcı bir etnik çatışmaya dönüştürdü. Sırp liderlerin politik söyleminde ve siyasi sisteminde etnik kırgınlık ve hoşgörüsüzlük hâkim unsurlar haline gelmiştir³⁶.

Grup liderlerinin devam eden gerginliklerin şiddetli çatışmalara dönüşmesini önlemek için etnik gruplar arasında uygulanabilir bir sözleşmenin sonuçlandırılması kullanılabilir. Bu anlamda gruplar arasında uygulanabilir bir sözleşmenin olmaması, çatışma çözümüne ulaşma olasılığını azaltmaktadır. Yürütülebilir bir sözleşme bulunmadığında liderlerin radikal söylemlere sahip olma olasılığı daha yüksektir. Örneğin, liderler, grup ilişkilerini düzenleyen uygulanabilir bir sözleşme olmadıkça silahlı çatışmayı destekleme eğiliminde olduklarını açıkça beyan ederler. Böylece şiddet, gerilla hareketlerinde olduğu gibi anlamına gelir³⁷. Uygulanabilir bir sözleşmenin varlığı, çatışmanın önlenmesi için dikkate değer bir engeldir. Grupların mevcut bir sözleşmeye olan bağlılığı da çatışma çözümüne yol açan önemli bir faktördür çünkü bağlılık sorunları gruplar arası mütevelliliği bozar ve sonuç olarak çatışma tırmanmasına yol açar³⁸.

³³ Horowitz, 1985, s.9-10

³⁴ Horowitz, 1985, s.348

³⁵ Brown, 2001, s.8-9

³⁶ V. Philip Gagnon, *Ethnic Conflict as Demobilizer: The Case of Serbia*. **Presented both in the Regional Workshop The Balkans: Nationalism and Ethnicity**. NY: Hamilton College; and in the Peace Studies Program Research Seminar. Cornell University, 1994, s.67

³⁷ Zartman, I. William, *Negotiation and Conflict Management*, Routledge: Taylor and Francis Group, 2008, s.178

³⁸ D. James Fearon, Rationalist Explanation for War, *International Organization*. 49.3, 1995: 379-414; Hardin, Russell, *One for All: The Logic for All*, Princeton University Press, 1997, s.143

1.2.4.2. Dış Faktörler

1.2.4.2.1. Bölgesel Seviye

Bölgesel düzeyde, bölgesel güç politikalarının artan çatışmalar üzerinde çok önemli etkileri bulunmaktadır. Bazı devlet politikaları, aynı bölgeden başka bir devlette etnik çatışmaya neden olabilmektedir. Aşağıdaki yedi argüman bu ifadeyi desteklemektedir.

(1) Bölgesel aktörler, suç şebekesini düzenleyebilir ve silah sağlamak / satmak için gerilla kuvvetlerini destekleyebilir ³⁹;

(2) Ani mülteci veya göç akışı, devlet içindeki etnik çatışmayı teşvik edebilir, çünkü demografik yapıdaki değişiklikler, etnik gruplar arasındaki güç dağılımında değişikliklere neden olur ⁴⁰;

(3) komşu devletlerin gayri meşru politikaları, diğer eyaletlerde etnik çatışmalara neden olabilir ⁴¹;

(4) bölgesel güçlerin müdahalesi devam etmekte olan etnik çatışmayı karmaşıklaştırabilir ve uzun süreli etnik çatışmaların tarihsel bir sürecini geliştirebilir;

(5) farklı ülkelerden aynı etnik kökene sahip insanlar, güçlerini ve kaynaklarını birleştirerek, etnik bağların karşılıklı düşmana karşı duygusal gücünü kullanabilirler. Bu nedenle, diğer eyaletlerde etnik kuzenlerle güçlü etnik bağları olan etnik grupların, belirli koşullar altında etnik çatışmaya başvurma olasılıkları daha yüksektir ⁴²;

(6) Sınırlar iyi kontrol edilmezse, devlet kontrolünü zayıflatan ve zorlayan yasadışı sınır ötesi hareketler artabilir ⁴³;

(7) Özellikle kimlik ve ayrılıkla uğraşan bir devlette etnik çatışma, bölgedeki diğer devletlere daha kolay yayılabilir çünkü kimlik ve ayrılma ile ilgili hedefler tatmin edici olmayan etnik grupları çatışmayı arttırmaya teşvik eder.

³⁹ T. Robert Gurr, **Minorities at Risk: A Global View of Ethno-political Conflict**, Washington DC: US Institute of Peace, 1993,s.32.

⁴⁰T. Robert Gurr ve Barbara Harff, **Ethnic Conflict in World Politics**, Boulder: Westview Press, 1994,s.32

⁴¹ Brown 2001, s.16

⁴² Ellingsen 2000, s.234

⁴³ Brown 2001, s.16-7

1.2.4.2.2. Uluslararası Seviye

Uluslararası düzeyde, uluslararası kurumların politikaları ve uzak güçler, etnik çatışmaları iltihap üzerinde de dikkate değer etkilere sahiptir. Bu seviyede üç temel durum vardır. İlk olarak, eski sömürgeci devletlerdeki etki alanlarının sürmesini isteyen eski sömürgeci güçler verilebilir. İç politikalara müdahale etmeye ve devletin etnik politikasını “böl ve yönet” gibi stratejilerle çıkarlarına hizmet etmek için manipüle etmeye çalışırlar.

Dil ve eğitim sistemi ile ilgili sömürgeci ülkenin kültürel ve sosyal sorunlarını şekillendirmeye devam edebilirler. Etnik gruplar arasında güçlerin adaletsiz dağılımı ve haksız yere çizilmiş sınırların sömürge döneminin mirası olarak ciddi şikayetleri varsa, etnik çatışma kaçınılmaz hale gelir. Dönem içerisinde karşıt etnik gruplar arasındaki iltihaplı çatışmalar, bu koşullar altında yaşamayı tercih etmek yerine, muhalif grubun ayrılma taleplerini tetikleyebilir. Örneğin, Sri Lanka'daki İngiliz sömürge sonrası dönemden sonra, azınlık grubu olarak Tamillere, kamu hizmetlerinde ve mesleklerinde, Sinhalese halkını, çoğunluk grubu olarak, bu kurumlarda temsil etmekten çok daha fazla temsil edilmiştir. Sömürgeci kuraldan sonra temsilcilerin eşit olmayan şekilde dağılması, Sinhalese halkı arasında kızgınlıklar yaratmıştır. Sri Lankalı davasında olduğu gibi, sömürge sonrası yönetim sırasında Ruanda'da Hutular, çoğunluk olarak çoğunluk olarak bir azınlık grubun egemenliği altında Tutsis' te de üzülmüşlerdi ⁴⁴.

İkincisi, başkalarının iç politikalarına müdahale etmek için eski bir sömürge gücü olmak gerekli değildir. Kendi çıkarlarına veya çıkarlarına bağlı olarak, uzak güçler bazen bir ülkedeki diğerlerinden daha fazla etnik grubu desteklemeye çalışır. Uzak güçlerin bu girişimi devam eden gerilimleri abartıyor ve hatta çatışmaların tırmanmasını artırabilmektedir. Lübnan davası uygun bir örnek olarak verilebilir. Lübnan'daki Lübnanlı Müslümanlar ile Maronitler arasındaki etnik çatışma sırasında, Lübnanlı Müslümanlar Filistin ve Suriye'den destek alırken, Maronitler İsrail ve Batı güçleri tarafından desteklenmiştir ⁴⁵.

Son olarak, hem egemen hem de egemen olmayan gruplar için uluslararası aktörlerin müdahalesinin önemi gösterilebilir. Uluslararası müdahaleler, insani yardım sağlama gibi dışlanan grupların çaresizlik durumlarını iyileştirmek ve rahatlatmak için kullanılmalarına

⁴⁴ Ernst Gellner, **Nations and Nationalism**, Oxford: Blackwell, 1983, s.35

⁴⁵ Ahmad Beydoun, “The South Lebanon Zone: A Local Perspective”, **Journal of Palestine Studies**, 21.3, 1992: 35-53; Etienne Sakr, “The Politics and Liberation of Lebanon” **MERIA**. 9.4, 2005, s.12.

rağmen, baskın grubun hoşnutsuzluğundan dolayı çatışma tırmanışını tetikleyebilir. Bu nedenle, uluslararası aktörlerin uygulamaları, düşman etnik gruplar arasındaki boşluğu derinleştirebilir.

1.2.5. Ayrılma Talepleri

Çatışmadaki etnik gruplar çatışmayı ortadan kaldıramayacaklarını veya müzakere edemeyeceklerini anladıklarında, memnuniyetsiz gruplar ülkeden ayrılmayı düşünebilirler. Baskın grubun özümseyici politikaları ile faydalardan dışlanmış ya da yok olma korkusuyla karşı karşıya kalan etnik olmayan gruplar, kaderlerini kendi ellerine alarak kendi idari özerkliklerini ya da devletlerini bulma şansı aramaya başlarlar. Yeni bir devlet kurmayı ya da güçlü etnik bağlarının olduğu başka bir devlete eklenmeyi seçebilirler. Ayrıca, etnik gruplardan ayrılma talebinde bulunmak için başka bir neden daha bulunmaktadır. Zengin varlıklı etnik gruplar kaynaklarını diğer etnik gruplarla paylaşmak konusunda isteksiz olduklarından; Ayrılma fikri, güçlü etnik gruplar için de çekici bir seçimdir.

1.3. Etnik Gruplar Arasındaki Çatışmalarda Otoriter Rejimlerin Rolü

1.3.1. Otoriter Ve Sömürgeci Rejimler Arasındaki Benzerlikler ve Farklılıklar

Hem sömürgeci hem de otoriter rejimlerin politikaları ve politikalarının sonuçları üzerine karşılaştırmalı bir çalışma yapıldığında, otoriter rejimlerin sömürgeci olanlarla olan yöntemlerinde bazı benzerlikler paylaştığı için otoriter ve sömürgeci kurallar arasındaki paralellik fark edilebilir.

İki rejim türü arasındaki en belirgin benzerlik, demokratik sistemin ve normların olmamasıdır. Bazen, karar alma sürecinde kurumlardan, uzmanlardan veya halktan bu tür istişareler talep edilse de, politikalar, herhangi bir kamusal uzlaşmaya ihtiyaç duymadan kendi siyasi ve sosyo-ekonomik çıkarlarına göre merkezi bir otorite tarafından uygulanır.

Ayrıca, farklı etnik gruplar arasındaki farklılıklar genellikle bu iki yönetici sistemdeki uygulamalar ve politikalarla keskinleştirilir. Sömürge yetkilileri, kendi amaçları için belirli bir etnik grubu seçer ve daha sonra seçilen grubun toplum içindeki konumunu tercih eder.

Dolayısıyla, sömürge çıkarlarının etnik grupları yeni rollere dönüştürdüğünü ve şekillendirdiğini söyleyebiliriz. Sömürge döneminde demokratik olmayan sisteme ek olarak, sömürge yönetimi tarafından oluşturulan tüm bu yeni standartlar genellikle sömürge döneminin sona ermesinden sonra uzun bir süre devam eder çünkü Afrika, Asya ve Orta Doğu'daki otoriter rejimlerin çoğu eski sömürgecilerin mirasıdır ⁴⁶.

Sömürge cetvellerine benzer şekilde, otoriter rejimlerde lider parti veya grubu oluşturan insanlar genellikle ait oldukları bir etnik grubu tercih eder. İktidar ve faydaların asimetrisi, gelişmiş grup ile diğer geriye dönük gruplar arasındaki boşluğu derinleştirir. Gruplar arasındaki bu tür bir asimetri düşmanlıkları tetikler ve geriye dönük grupları etnik hareketler düzenlemeye teşvik eder.

Bahsedilen benzerliklere ek olarak, bazı sömürge güçleri özümseme politikaları getirmekte ve sömürge ülkesi halkı arasında kültürleşmeyi desteklemektedir. İstikrar sağlamak, toplumu homojenleştirmek ve iktidarı sürdürmek için genellikle otoriter rejimlerde uygulanan özümseme politikaları, insanları bir Fransız'a dönüştürmek için eğitim ve kültürlendirme yoluyla Fransız sömürgecilerinde kullanılmıştır.

Benzerliklerin yanı sıra, ideolojilerinde önemli farklılıklar bulunmaktadır. Sömürgeci güçler politikalarını batı demokratik normlarını / batı liberalizmini yozlaşmış ülkelere yaymak adına oluşturmaktadırlar. Gelişmemiş sistemleri modernize etmeye çalışmak ya da deniyor gibi görünmek ve ülkenin iç işlerini modern batı ilkelerine göre revize ederek yapmaktadırlar. Öte yandan, otoriter rejimlerin Batı liberalizmini empoze etme eğilimi yoktur. Çoğunlukla meşruiyetlerinin sürekliliği için otoriter politikalar uygularlar.

Sonuç olarak, geri kalmış gruplar dezavantaj durumunda yaşamasına rağmen, diğer tüm gruplar da sömürgeci yönetmeliklere göre ayrıldıkları için daha ağır yükler yaşamaktadır ⁴⁷. Sömürge kurallarının odak noktası, bütün etnik grupları kendi kurallarına göre mutlak tek otorite olarak yenmektir; oysa otoriter rejimlerin asıl amacı belli etnik grup adına diğer etnik grupları bastırmaya yöneliktir.

1.3.2. Baskılayıcı ve Dışlayıcı Politikalar

⁴⁶ Horowitz 1985, s. 148-9

⁴⁷ Horowitz 1985, s. 166

Otoriter rejimler, egemen olmayan iktidar uğruna egemen olmayan etnik gruplara karşı baskıcı politikalar kullanır. Rejimler, devlet üzerindeki genel kontrolünü kaybetmek ya da paylaşmak istememektedir. Çağdaş dünyada, otoriter rejimlerin baskıcı politikalarının, sivil özgürlüklerin ve insan haklarının sistematik olarak ihlal edilmesinin önünü açtığı bilinen bir gerçektir⁴⁸.

Otoriter kurallar, hâkim durumlarını güçlendirmek için muhalifleri baskı altına alırken ya da terörize ederken, büyük insani bedeller ödenmiştir. Bazı tahminlere göre, baskıcı hükümetler geçen yüzyılda kasıtlı olarak 160 milyondan fazla vatandaşını öldürmüştür⁴⁹. Bu açıdan, yirminci yüzyıldaki terör eylemlerinin çoğu “yukarıdan terörizm” olarak belirlenmiştir⁵⁰. Bir yanıt olarak, bu baskıcı politikalar ve teröristlerin hükümetlere yönelik saldırıları, baskın olmayan etnik grupların şiddetli eylemlerini tetiklemiştir. Örneğin, Burma'daki birçok etnik grup, özellikle Karens, Shans ve Mons, gerilla savaşına girmiştir. Endonezya'daki Doğu Timorlular, gerilla savaşını 1988 yılına kadar terörizme kaydırmıştır. Rusya'daki Çeçenler, 1980'lerde yaşanan gizli ihtilaftan 1990'lardaki şiddetli çatışmaya yükselmiştir. Daha sonra İran'daki Kürtler 1990'ların sonunda şiddetli çatışmalara son vermiştir. Sonuç olarak, diğer tarafların saldırılarına verilen tüm etkileşimli tepkiler, aynı zamanda grup üyeleri tarafından içselleştirilen bir şiddet kültürü yaratmaktadır.

1.3.3. İç ve Dış Destekçiler

Otoriter hükümetler ve liderleri çeşitli kaynaklardan güç alabilirler. En önemli güç kaynaklarından biri silahlı kuvvetlerle yakın ilişki içinde olmaktır. Silahlı kuvvetler, çatışmalardaki muhalif etnik grupları bastırırken sıklıkla otoriter yönetime de destek vermektedir. Konuyla ilgili olarak ordunun etnik bileşimi otoriter rejimler için önem taşımaktadır. Hükümetler, askeri güçler ile karşı gruplar arasında rejime karşı herhangi bir uyumu engellemek için silahlı kuvvetlerin etnik kökenini sık sık manipüle etmektedirler.

⁴⁸ S. Robert Litwak, **Rogue States and US Foreign Policy: Containment after the Cold War**, Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2000, s.50.

⁴⁹ Walter Laqueur, **The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction**, Oxford: Oxford University Press, 1999, s.78

⁵⁰ Oliver Ramsbotham, Tom Woodhouse ve Hugh Maill. (Ed.). **Contemporary Conflict Resolution**, Polity Press, 2007, s.71

Silahlı kuvvetlerin iç desteğine ek olarak, dış desteğe sahip olmak, iç zıt gruplara karşı kullanılan bir diğer önemli güç kaynağıdır. Otoriter bir rejim, her iki devlet için de ortak bir düşman olarak kabul edilen bir etnik gruba karşı bölgesel bir güçten destek alabilir. Ayrıca, otoriter kurallar zaman zaman uzak güçlerden destek almaktadır. Bunun altında yatan nedenler, egemen olan kurullarla bir müttefik olmak, yeni bir otorite veya bölgesel bir ihtilafı ilgili kargaşayı önlemek, Batı karşıtı İslamcı otoriterleri siyasi iktidardan dışlamak ve ticaret ilişkilerinin devamını sağlamaktır⁵¹. Örnekler aşağıdaki gibi listelenebilir. (1) ABD ve Sovyetler Birliği, Soğuk Savaş yıllarında etki alanlarının genişletilmesi için Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki otoriter rejimlere ekonomik yardımlar verdi; (2) ABD, özellikle de 11 Eylül saldırıları sonrasında terörle mücadele çağrılarında göre, islamcı hükümetleri görevden almak için Tunus ve Mısır'a yüksek miktarda askeri ve ekonomik yardım sağladı; (3) Fransa, Cezayir, Tunus ve Fas gibi sömürge dışı devletler için ihracat hacimlerinin kontrol edilmesi gibi ticari bağlantıların stratejik öneminden dolayı ekonomik yardımda bulunmuştur.

Uzak güçler, bölgedeki İranlı müttefiklerinden birini güçlendirmek ve bölgesel çıkarlarına tamamen aykırı olan İran'ın etki alanını arttırmak istemiyordu. Bölgesel bir aktör olarak Suudi Arabistan, Bahreyn hükümetinin Şii toplumunun huzursuzluğunu sakinleştirmesine yardımcı olmak için ülkeye koalisyon kazandırmıştır.

1.3.4. Otoriter Ve Demokratik Rejimler Arasındaki Farklar

Diğer bir tür siyasi sistem demokratik rejimdir. Her iki rejimin özelliklerine somut bir odaklanmak için, demokratik ve otoriter rejimlerin özellikleri üzerinde karşılaştırmalı bir analiz yapılması oldukça yararlıdır. Otoriter rejimlerin politikalarının aksine, demokratik rejimler genellikle şiddet içermeyen ve ödün vermeyen rejim türleri olarak kabul edilir⁵². Etnik grupların şikayetleri genel olarak duyulur ve sorunları demokratik sistem kurumları tarafından

⁵¹ Eva Bellin, "The Robustness of Authoritarianism in the Middle East: Exceptionalism in Comparative Perspective", **Comparative Politics**, 36, 2004: 139- 158; Cavatorta, Francesco, Geopolitical Challenges to the Success of Democracy in North Africa, **Democratization**, 8.4, 2001,s.41; Cavatorta, Francesco, Raj Chari, ve Sylvia Kritzing, "The European Union and Morocco. Security through authoritarianism?", **IHS Political Science Series: 2006**, No. 110." 2006,s.12, Gerges, A. Fawaz, **America and Political Islam: Clash of Cultures or Clash of Interests?**, Cambridge: Cambridge University Press, 1999,s.79.

⁵² Bruce Russett, Why Democratic Peace?. Russett, Bruce. (Ed.). in **Grasping Democratic Peace: Principles for Post-Cold War World**, Princeton University Press, 1994:24-42

çözülmemektedir. Güç paylaşımı düzenlemeleri ve koalisyon politikaları sayesinde demokratik rejimler etnik grupların şikayetleriyle ve sorunlarıyla başarıyla başa çıkabilmektedir⁵³.

Kontrol ve dengeler sistemi, iktidarın bölünmesi ve kamuoyuna duyulan ihtiyaç, büyük çaplı şiddeti kullanmak için karar alma sürecini yavaşlatmakta veya azaltmaktadır. Bu nedenle, demokratik sistemlerdeki liderler, ayrımcı politikaları kolayca, hızlı ve gizlice başlatamazlar ve otoriter liderler gibi muhalefetlere karşı iç ve uluslararası kurumların normlarıyla sınırlandırıldığı için büyük çapta şiddet uygulayamamaktadır.

Bununla birlikte, demokratik rejimlerde bile şiddetli etnik çatışmalar yaşanmaktadır. Demokrasilerdeki insanlar siyasi temsilcilerin seçilmesini ve bürokratların adil bir dağıtım sistemi aracılığıyla atanmasını beklemektedir. Bu nedenle, siyasi iktidar demokrasilerdeki etnik çizgiler boyunca asimetrik olarak dağıtıldığında, insanların etnik milliyetçilik gibi katı ideolojileri benimsemeleri ve çatışma davranışını başlatmaları daha muhtemeldir. Memnun olmayan baskın olmayan gruplar, devlet gücünün genel veya büyük oranının başka bir etnik grup tarafından kalıcı olarak ele geçirildiğini algılayabilmektedir. Dolayısıyla, durumu değiştirmek için devletin meşruiyetine meydan okumaktadırlar⁵⁴.

Ayrıca, demokrasiler düşük yoğunluklu çatışmalara karşı savunmasız olabilir. Demokratik devletlerde düşük yoğunluklu çatışmaların üç ana nedeni var. Birincisi, birçok demokratik devlet, rakiplerine göre daha güçlüdür. Dolayısıyla, meydan okuyucular düşük yoğunluklu çatışmalar kullanabilmektedir. Küçük çatışmalarla demokrasileri tehdit etmek zordur. Ancak, bu süreçte yaşanan kayıplar ve aksamalar güçlü demokratik devleti caydırabilir. Bu nedenle, meydan okuyanlar başarılı olma şansını elde etmektedirler⁵⁵. İkincisi, demokrasilerde buluşma beklentileri bulunmaktadır. Bu beklentiler devam eden çatışmaları bitirmek için hükümete iç baskı uygulamaktadır⁵⁶. Daha sonra, gerilla savaşı ve teröre karşı duyarlı stratejiler, otoriter rejimlerden farklı olarak demokrasiler için seçenek değildir. Devletin barbarca bastırılması demokrasiyle uyumlu değildir. Egemen kuralın, Kanada'daki Fransız konuşmacıların durumu gibi sıradan olmayan gruplara karşı örgütlü şiddete asla karışmadığı pek çok istikrarlı demokrasi vakası vardır.

⁵³ Arend Lijphart, **Democracy in Plural Societies**, New Heaven: Yale University Press, 1977, s.67

⁵⁴ Ramsbotham ve ark. 2007, s.101-2

⁵⁵ Andrew Mack, **Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict**, World Politics. 27. 2, 1975,s.67

⁵⁶ Ivan Arreguin-Tof, "How Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict". **International Security**, 26. 1995, 98.

Bu argümanların aksine, “Risk Altındaki Azınlıklar Projesi” ndeki tahminler, ileri demokrasilerdeki şiddetli etnik çatışmanın terörizm biçimini de alabileceğini göstermektedir. Bolivya ve Columbia'daki yerli gruplar şiddeti başlatan istikrarlı demokrasilere güzel örneklerdir.

1980'lerde ve 1990'ların ortasında terörle uğraştılar, ancak 1998'de şiddet içeren çatışmalara girmeyi bıraktılar. Öte yandan, Fransa'daki Basklar ve Kuzey İrlanda'daki Katolikler gibi bazı etnik grupların terörist saldırılara girmeye devam ettiğini gösteren başka durumlar da bulunmaktadır.

Eğer otoriter kurallar devam etmekte olan çatışmayı sona erdirmeye karar verir ve muhalif olmayan baskın gruplarla müzakere etmeye karar verirse, demokrasiden ziyade şiddet içeren hareketleri durdurmak için baskıcı taktikleri kullanmakta serbesttirler. Öte yandan, demokrasilerde barışçıl yöntemler bazen çatışmanın çözümü için çalışmaz, çünkü demokrasiler çoğu zaman ahlaki kaygılarla çatışmayı tetikleyen sorunların üstesinden gelmektedir. Muhalif etnik gruplara demokratik haklar vermek gibi ahlaki kaygılarla çatışmaya yol açan sorunları çözmeye çalışmak çoğu zaman dışlanmış gruplarla bütün etnik gruplar arasında birliğin bütünleşmesini sağlayamaz.

Demokrasilerdeki şiddetli çatışma tırmanışının, demokratik kurumların barışçıl yöntemlerinin şiddetli çatışmaları durdurmadaki başarısızlığını gösterdiği söylenebilir. Nitekim, demokratik sistemler, otoriter rejimlere göre etnik şikayetlerle başa çıkmada daha başarılıdır, ancak çatışma tırmanışlarının sona ermesinde daha başarısızlardır. Demokrasilerde şiddet içeren etnik çatışmaların daha uzun sürmesinin nedeni bundan kaynaklanmaktadır⁵⁷.

⁵⁷ Jonathan Fox, “Trends in Low Intensity Ethnic Conflict in Democratic States in the Post Cold War Era: A Large N Study”, **Review of International Affairs**. 2.3, 2003, s.65-6; Fox, Jonathan, Patronage, District Creation and Reform in Uganda, **Terrorism and Political Violence**. 10.4, 1998: 43-63; Gurr 1993,s.45

İKİNCİ BÖLÜM

BAASCILIK HAREKETİNİN İKTİSADİ , SOSYAL VE SİYASAL DÜŞÜNSEL ÇERÇEVESİ

2.1.Baascılığın Doğuşu ve Gelişimi

Baas Partisi, ilk olarak 1943 yılında “Arap Yeniden Diriliş Partisi” adıyla kurulmuştur. Bir grup Arap entelektüel tarafından kurulan partinin asıl liderleri, Batı eğitimi almış Ortodoks Hristiyan Michel Aflaq ve Sünni Müslüman Selahaddin Bitar olmuştur. 1912'de Şam'ın Midan semtinde doğan Aflaq, Yunan Ortodoks bir tahıl tüccarının oğludur. Yunan Ortodoks okullarındaki eğitimi sonrası 1929'da Paris Üniversitesi'ne giden Aflaq ilk defa burada komünizimle tanışmıştır. 1940 yılında öğrenci yıllarından arkadaşı olan Selahaddin el Bitar ile birlikte Baas ("Diriliş") Partisi'ni kurmuştur⁵⁸.

Arap sosyalist Baas partisi, Arap milliyetçiliği, dış yönetim özgürlüğü ve tek bir Arap devletinin kurulmasını amacı ile kurulan harekettir. Geçtiğimiz çeyrek yüzyıl boyunca, Irak ve Suriye'deki iki karşılıklı düşman otoriter rejimle temsil edilmiştir⁵⁹. Her biri, orijinal Baas mirasının tek meşru mirası olduğunu iddia etmektedir. Pan-Arap milliyetçiliği, Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1960'ların sonlarına kadar, Arap dünyasının önde gelen bir ideolojisi olmuştur. Söz konusu bu ideolojinin kökenleri ise on dokuzuncu yüzyıla kadar uzanmaktadır⁶⁰.

Siyasi bir güç olarak, Arap milliyetçiliği özellikle 1908'den sonra Osmanlı devletinin yönetiminde olan İttihat ve Terakki Partisinin Türkçülük politikaları ile başladığı söylenebilir. İlerleyen zamanlarda siyasi seçkinler genel olarak ülkelerinin bağımsızlıklarının kazanmasına odaklanmıştır⁶¹.

İdeoloji, "vizyoner kuramsallaştırma" veya "bir bireyin veya sınıfın düşünme özelliğinin tarzı veya içeriği" olarak tanımlanmıştır. İdeolojiler, sosyal koşullar ve sosyal

⁵⁸ Thomas Pierret, "The Syrian Baath Party and Sunni Islam: Conflicts and Connivance." **Middle East Brief**, 77 (2014): 1-8.

⁵⁹ Judith S. Yaphe, "Reclaiming Iraq from the baathists." **Current History** 103.669 (2004): 11.

⁶⁰ John Galvani, "The Baathi Revolution in Iraq.", **Merip Reports**, 12 (1972): 3-22.

⁶¹ Roy E. Thoman, "Iraq under Baathist Rule." **Current History** (pre-1986) (1972): 31.

değerler ile ilgili olarak bölgeden bölgeye değişir. Baasçı ideoloji, belirli bir alana yani Arap dünyasına ve şimdiki zamana bağlıdır⁶².

Batı demokrasisi, geleneksel İslam ve Marksist komünizm gibi ideolojileri büyük oranda reddeden ve karşılaştıkları sorunlara uygulanamadıklarını belirten bir sınıftır. Bunların hiçbirinin Arapların ekonomik ve sosyal sorunlarını yeterince çözemeyeceğini iddia edilmektedir. Bunlar arasında parlamento demokrasisinin Araplara ekonomik eşitlik ve sosyal adalet sağlamada başarısız olması, geleneksel İslam'ın ise Arap milliyetçiliğini reddetmesi sayılabilir. Bu sorunları gören bazı elitler Baas Partisini kurmuşlardır. Parti, 1940 yılında Suriye'de yaşayan Pariste eğitim görmüş, Michel 'Aflaq ve al-Din al-Bitar tarafından kurulmuş ve Suriye'nin Fransız müdahalesine karşı direnişine katıldığı 1943 yılının sonuna doğru Suriye ve Lübnan'ın iç işlerinde belirgin olmaya başlamıştır⁶³.

Pan-Arap hareketi olan Baasçılık Suriye'de doğmuştu. Doğal jeolojik tarihi bağları ise dört küçük devlete (Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin) ayrılmıştı ve bu parçalanma uygulanabilir bir ulusluğu desteklemiyordu. Bu, ele alınması gereken önemli bir sorundu ve partinin baş teorisyeni olan Michel Aflaq, soruyu saf bir Arap anlayışıyla cevaplamaya çalıştı. Aflaq'a göre sadece bir Arap milleti vardı ve tek bir birleşik devlet çatısı altında yaşamaları gerekiyordu. Ancak, uzun zamandır söylemde kullanılan entelektüel ton Suriye'nin çoğunlukla eğitimsiz halkı için çok karmaşık olan ve zamanın partiyle halk arasındaki ilişkilerini olumsuz yönde etkilemesi parti ve kitleler arasında bir engel teşkil etti. Dolayısıyla, parti ilk yıllarında halkla bütünleşemedi⁶⁴.

1946'da Fransızlar ülkeyi terk etmişti ve Baas, Nisan 1947'deki ilk kongresinden sonra partilerinin Arap dünyasında öncü bir rol üstlendiğini ve artık tüm Arapların birleşmiş organı olduğunu iddia etti. Böylece ilk kongresinden sonra resmi bir siyasi partiye dönüştü⁶⁵.

Parti kurucuları için Arap halklarına yabancıların çizdiği yapay sınırlar dışında birbirlerinden ayıracak hiçbir şey yoktu. Parti üyeleri, bütün Arap halkının aynı kültüre sahip olduğunu düşünüyor ve birlikte yaşamak istiyorlardı. Birlikte yaşamak istemeyen Araplara

⁶² Amatzia Baram, "Baathi Iraq and Hashimite Jordan: From Hostility to Alignment.", **Middle East Journal**, 45.1 (1991): 51-70.

⁶³ Samir Amin, "Culture and Ideology in the Contemporary Arab World.", **Rethinking Marxism**, 6.3 (1993): 9-27.

⁶⁴ Raymond A. Hinnebusch, "State and civil society in Syria." **Middle East Journal**, 47.2 (1993): 243-257.

⁶⁵ Baram, 1991, s. 51-70.

gelince, parti, ideolojik propaganda ve ideoloji yoluyla gereken motivasyonu sağlayacaktı. Buna göre, Baas partisi Arap devletlerini bölen sınırları tanımıyordu⁶⁶.

“Baas” kelimesi Arapça'da “diriliş” anlamına geldiğinden, kurucular partinin bir bütün olarak Arap milletini dirilteceğini umuyorlardı. Aflaq, Arapları tekrar diriltecek bir teori ve program oluşturdu. Baasçılara göre, iktidardaki seçkinler sömürgeci güçlerle iş birliği yapmaya ve Arap bağımsızlığından taviz vermeye çok istekliydi. Onları bir arada tutan bağ, eski sistemdeki yararlarını ve ayrıcalıklarını koruma içgüdüğü idi. Yeni kurulan sınırlarda yeni devlete sadakatleri yoktu ve Suriye'de daha fazla özerklik elde etmek için Fransa ile uzlaşmanın gerekli olduğunu düşünüyorlardı⁶⁷.

Aflaq'a göre, Arap İsyanı (1916–1918), Osmanlı İmparatorluğu'na karşı, gerici bir sınıf tarafından yönetildiği için Arap dünyasını birleştiremedi. Monarşinin söz konusu bu gerici sınıfla eşanlı olduğu inanıyordu. Baasçı ideolojide egemen sınıf, devrimci ilerici bir sınıfla yer değiştirmeliydi. Aflaq, her türlü monarşiye karşıydı ve Arap İsyanını kralların ve feodal beylerin yanılması olarak nitelendirdi⁶⁸.

Aflaq'a göre, Bismarck'ın Almanya'nın birleşmesi, dünyanın gördüğü en baskıcı ulusu kurmuştu ve bu, büyük ölçüde mevcut monarşi ve gerici sınıfın yapabileceği bir şeydi. Aflaq'a göre, Alman örneğini kopyalamak felaket olabilirdi ve Arap halkının köleleştirilmesine yol açabilirdi. Michel'in Aflaq'ın ve Baas partisinin ideolojisi aslında Milliyetçilik, Birlik ve Sosyalizm olmak üzere üç farklı konuda özetlenebilir⁶⁹

Milliyetçilik: Aflaq'ın görüşüne göre, milliyetçilik Arap ruhunun somutlaşmış örneğidir, Arap ulusunun ihtiyaçlarının karşılanmasına giden yoldur. Bu sürecin iki ana adımı vardır: Birincisi, Arap topraklarının sömürgeci etkilerden kurtuluşu, ikincisi de Arap vatanının birleşmesidir. İdeoloji olarak Arap milliyetçiliği gerçeğin, adaletin ve iyiliğin değerleri ile beslenir. Arap Baas Partisi'nin asıl görevi bu değerleri somut bir şekilde gerçekleştirmektir. “Aflaq milliyetçiliği” her şeyden önce sevgidir “ve” bireyi ailesine bağlayan aynı histir, çünkü anavatan aslında sadece büyük bir evdir, millet ise büyük bir ailedir”. Aflaq milliyetçiliği her

⁶⁶ Baram, 1991, s. 51-70.

⁶⁷ Alan W. Horton, "Syrian stability and the Baath." *American Universities Field Staff, Reports Service, Southwest Asia Series*, (1965): 1-11.

⁶⁸ Adeed Dawisha, "Requiem for Arab nationalism.", *Middle East Quarterly*, (2003): 25-41.

⁶⁹ Dawisha, 2003, s. 15

şeyi kapsayan bir duygudur, Arap halklarıyla tarihlerini, dillerini ve kültürlerini paylaşan herkese açıktır⁷⁰.

Birlik: Arap birliği, milliyetçilik ve sosyalizmle birlikte, Aflaq'ın politik düşüncesinin temel fikirlerinden biridir. Arap Baas Partisi'nin Anayasası, "Araplar bir ulus oluşturur. Bu millet, tek bir ülkede yaşama ve kendi kaderini yönetmekte özgür olma hakkına sahiptir" demektedir. Aflaq, Kadduri'nin dediği gibi, Arap birliği, Arap milletinin özgür iradesini gerçekleştirme ve ilerleme sürecini sürdürmesi için çerçeve sağlar. Birlik, Baas ideolojisinde, sömürgecilikle mücadele, Filistin'in kurtarılması ve diğer Arap ülkeleriyle birlikte toprak birliğinin başarılması gibi birçok farklı hedefi altında toplanan genel bir amaçtır⁷¹.

Sosyalizm: Baas, öncelikli olarak milliyetçi bir parti olmakla birlikte, Aflaq, Sosyalizmin Parti hedeflerini gerçekleştirme gereği konusunda ısrar etmektedir. Baas Anayasası "Arap Baas Partisi, sosyalist bir partidir ve Sosyalizmin Arap milliyetçiliğinin derinliğinden kaynaklanan bir zorunluluk olduğuna inanmaktadır. Sosyalizm, aslında Arap halkının imkanlarını gerçekleştirme ve dehasının gelişmesine olanak sağlayan ve ulusun maddi ve ahlaki çıktısında sürekli ilerleme kaydetmesini sağlayacak ideal bir toplumsal düzen oluşturmaktadır" demektedir⁷².

Arap sosyalizmi, Arap toplumunun ekonomik örgütlenmesiyle sınırlıdır ve özel mülkiyet ve miras haklarına izin vermektedir. Aflaq, Sosyalizmi yalnızca ekonomik bir sistem olarak değil, insanın sosyal katılımı yoluyla saygınlığı elde etmek için tasarlanan değerlerin bir kombinasyonu olarak görmüştür. Sosyalizmi, sınıf mücadelesine değil, bireyler arasındaki adalet ve iş birliği kavramına dayanmaktadır. Ona göre Arap toplumunun taleplerini karşılayan bir tür sosyalizmdir⁷³.

Her ne kadar bir Hıristiyan olsa da Aflaq İslam'ı "Arap dehası"nın bir kanıtı ve Arap kültürünün, değerlerinin ve düşüncesinin bir kanıtı olarak görüyordu. Aflaq'a göre, İslam'ın özü devrimci nitelikleriydi. Aflaq hem Araplar hem de Müslüman olmayanlar gibi bütün Arapları, İslam'ın bir Arap karakteri yaratmada oynadığı rolü takdir etmeye çağırdı. Ancak Aflaq'ın İslam hakkındaki görüşü tamamen maneviydi ve "empose edilmemesi gerektiğini"

⁷⁰ Jill Crystal, "Authoritarianism and its Adversaries in the Arab World.", **World Politics**, 46.2 (1994): 262-289.

⁷¹ Crystal, 1994, s. 262-289.

⁷² Line Khatib, Raphaël Lefèvre, ve Jawad Qureshi. "State and Islam in Baathist Syria: Confrontation or Co-optation?." **Syria Studies** 4.1 (2012): 1-99.

⁷³ Khatib, Lefèvre ve Qureshi, 2012, s. 1-99.

vurgulamaktaydı. Aflaq, Baas partisinin ateizme karşı olduğu kadar, köktendincilerin de "sığ, sahte bir inancı" temsil etmelerine karşı olduğunu vurguladı⁷⁴.

Baasçı ideolojiye göre, bütün dinler eşitti. Ateist karşıtı duruşuna rağmen, Aflaq laik bir hükümetin güçlü bir destekçisi idi ve Baasçı bir devletin dini "bir temele, Arap milliyetçiliği ve ahlaki bir özgürlük temelinde" bir devletle değiştireceğini belirtti.

Baascılara göre millet öncelikle kültürel bir oluşumdu ve bu açıdan Arap milleti tarihte her zaman var oldu. Dolayısıyla, yapmaları gereken sadece Arap milletini diriltmekti. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Arap dünyasında ortaya çıkan diğer siyasi partilerin aksine, Suriye'de doğan Baas Partisi, birleşmiş bir Arap devletinin idealiyle özdeşleşen tek partiydi. Arap milliyetçiliğine, dış yönetimden özgürlüğe ve tek bir Arap devletinin kurulmasına dayanıyordu⁷⁵.

Partinin temelini Suriye ulusal kimliği ve bu kimliğin Arapça konuşan diğer topluluklarla ilişkisi üzerine yapılan entelektüel tartışmalar oluşturdu. Bu tartışmalar, Suriye ve Fransa'nın kendi çıkarları doğrultusunda çizilen sınırların, diğer Orta Doğu ülkelerinde olduğundan daha az doğal ve tarihi bölümlere tekabül ettiği için, Suriye'de diğer ülkelere göre daha acildi. Bu nedenle, Pan-Arap hareketi olan Baasçılığın Suriye'de doğması bir tesadüf değildi⁷⁶.

Aynı yıllarda Filistin topraklarında yaşanan Siyonist işgali ve İsrail Devletinin Arap coğrafyasında ortaya çıkması bölgede Arap Milliyetçiliği ve Arap Birliği bağlamında Baas Partisinin önemini artırmıştır. Bütün Arap devletlerini yabancı sömürgeciliğinden ve emperyalist emellerden korumak ve kalkınmasını sağlamak ülküsü Arap ülkelerinde yeni bir heyecan meydana getirmiştir. Sosyalizm rüzgârıyla Baas ideolojisi pek çok Arap devletinde taraftar bulmuştur. Arap toplumlarını tek bir çatı altında birleştirme projesi Ortadoğu'daki Arap halkları üzerinde büyük etkiler yaratmış ve kısa süre içerisinde Ürdün, Irak, Libya ve Yemen gibi devletlerde de Baas Partisi ve teşkilatları kurulmuştur. Bu bağlamda Baas Partisi ilk şubelerini 1948 yılında Ürdün'de açmıştır⁷⁷.

⁷⁴ Eric Davis, "The new Iraq: The uses of historical memory.", **Journal of Democracy** 16.3 (2005): 54-68.

⁷⁵ Joseph Mann, "King Faisal and the Challenge of Nasser's Revolutionary Ideology." **Middle Eastern Studies** 48.5 (2012): 749-764.

⁷⁶ Mann, 2012, s. 749-764.

⁷⁷ Dilip Hiro, **The longest war: the Iran-Iraq military conflict**, Psychology Press, 1991, s. 35.

1945 yılının mart ayında, Suudi Arabistan, Mısır, Irak, Suriye, Lübnan, Yemen ve Ürdün tarafından Arap Devletleri Birliği kuruldu. Arap Devletleri Birliği (ADB), Ortadoğu'da Arap birliğinin sağlanması olarak görülse de Baasçılar bu birliğe karşı durmuştur. Arap milliyetçiliğini ve tek bir Arap devletini öngören Baasçılar Arap Devletleri Birliği'ne karşı çıkmayı "ADB'nin yabancı güçler eliyle kurularak emperyalist emellerle oluşturulan suni sınırların kabul edildiği" şeklinde gerekçelendirmiştir⁷⁸.

Baas ideolojisinin Irak'da yönetimi ele alması ise ilerleyen zamanlarda olmuştur. 17 Temmuz 1968'de hizip el-Hamam el-Arabi el-ishtiraki (Arap Sosyalist Partisi), başarılı bir darbe ile otuz beş yıllık Irak hakimiyetine başladı. Irak, Mezopotamya'yı oluşturan ve dört yüzyıldan fazla bir süre Osmanlı Devleti'nin bir parçası olan Bağdat, Basra ve Musul'un üç vilayetinin birleşmesinden oluşmuştur. Birinci Dünya Savaşı başladığında, İngilizler bölgedeki artan petrol ve siyasi çıkarlarını korumak için Irak'ta askeri bir operasyon başlattı. Irak, 1920'den 1932'e kadar yani bağımsızlığını kazanana kadar İngiliz mandası altında yönetilmiştir⁷⁹.

Kral Faysal, 1921'de İngilizlerin desteği ile Irak devletini kurmuştu. Iraklı milliyetçiler, ilk olarak 1920'de dış kontrole karşı bir isyan başlattı. Bu isyan, Irak milliyetçiliğinin tarihinde bir dönüm noktasıydı, ancak işgalin niteliğini değiştirmede. İngilizler, 1920'lerde ve 1930'larda Irak kurumlarını ve kabile hiyerarşilerini şekillendirmeye devam etti. Siyasi sistem özellikle de tam katılımın dışında tutulanlar için ideolojik ve ahlaki açıdan iflas etmişti. 1933 yılında Kral Faruk'un ölümünün ardından ülkedeki dinsel ve etnik çatışmalar arttı⁸⁰.

1935'te İtalyanların Habeşistan'ı işgali, Ortadoğu ülkeleri arasında özellikle güvenlik endişesinin oluşmasına sebep olmuştu. İtalyanların Kuzey Afrika'da kurduğu bu hâkimiyeti, Yemenle yaptığı anlaşmayla Kızıldeniz'in çıkışını kontrol eder hale gelmesiyle, Ortadoğu'ya taşımayı planlıyordu. Bu gibi faktörlerin etkisiyle, Ortadoğu ülkeleri arasında Sadakat Paketi kuruldu. İkinci Dünya savaşı yıllarında hâkim güçler arasında yaşanan mücadele Irak üzerine de olmuştur. Almanlar yaptıkları darbe ile kendilerine yakın bir yönetimi başa getirseler de, yapılan ikinci darbe ile İngilizler tekrar hâkimiyeti kurmuşlardır.

⁷⁸ Mark K. Tomass, "Religious identity, informal institutions, and the nation-states of the near east." **Journal of Economic Issues**, 46.3 (2012): 705-728.

⁷⁹ Eric Rouleau, "The Syrian Enigma: What is the Baath?." **New Left Review** 45 (1967): 53.

⁸⁰ Pradeep Bhargava, **Political economy of the gulf states**, South Asia Books, 1989, s. 89.

Savaş arası dönem, Arap milliyetçiliğini savunan eğitimci Sati Hüsrî'nin etkisinde olan pan-Arabizm yayılmaya başladı. El-Hüsri, Arap dilini, Arap milliyetçiliğini ve Arap tarihini vurgulayarak, ulusal Irak kimliği duygusunu reddetti. Bu dönem, toplumsal gerilimler, kabile isyanları ve ordunun siyasete girmesinin artmasıyla daha karmaşık bir dönemi yansıtıyordu. 1936 yılında Kürt kökenli bir Albay olan Bekir Sıtkı liderliğinde bir darbe gerçekleşti⁸¹.

Saddam Hüseyin ve Baas ideolojisini etkileyen bir sonraki tarihi dönüm noktası Nisan 1941'de gerçekleşti. Bekir Sıtkı, darbeden 10 ay sonra 1937'de öldürüldü ve ülke istikrarsızlık dönemine girdi. 1938'de Nuri el-Said bir başka darbe daha gerçekleştirdi. 1941 darbesi, öncekilerden farklı olarak, yalnızca başbakan yerine geçmek yerine, monarşinin kendisine yönelikti. Bu dönemde dört albayın desteğiyle bir kabine kurdu. İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'nın ortasında, bölgedeki çıkarlarını korumak için tasarlanan 1930 Anglo-Irak Antlaşması uyarınca askerlerinin Irak'tan geçmeleri için izin istedi. Albayların baskısı altında Reşid Ali, anlaşmaya aykırı olarak İngilizlerin isteğini reddetti⁸².

İki ülke arasında düşmanlık patlak verdi ve otuz gün süren Anglo-Irak Savaşı olarak bilinen kısa bir mücadele dönemi yaşandı. Irak kuvvetleri İngiliz askeri baskısına yenik düştü ve hükümet düştü. Savaştan sonra, dört albay yargılandı ve asıldı. Ancak birçok Iraklı milliyetçinin gözünde bu askerler şehit olmuştu. Filistin'deki 1948 savaşı, yeni bağımsız İsrail devletinin kuruluşu Irak ve Arap dünyası üzerinde derin bir etki yaptı. Pan-Arab politikaları güçlenmeye ve İngiliz yanlısı politikalar itibarsızlaşmaya başladı. İngilizlerden bağımsız olma çağrıları gün geçtikçe arttı.

1950'lerde, petrol gelirlerindeki çarpıcı artış, hükümetin büyük inşaat projelerine başlamasını sağlayan ekonomik kalkınmayı teşvik etti. Birçok durumda, çalışma koşullarını iyileştirme talepleri şiddetli gösterilere dönüştü. Grevlerin çoğu, hükümet dışındaki en örgütlü siyasi varlık olan Komünist Parti tarafından planlandı. 1952'de, Mısır'daki monarşinin yıkılması, Iraklı askerlerin kendi monarşilerini devirmeyi düşünmeye teşvik etti. Irak sosyal refah konusunda ilerleme kaydederken, dış politikasını çevreleyen hayal kırıklıkları artmaktaydı. Bunlar, Mısır'ın İngiltere, Fransa ve İsrail tarafından saldırıya uğradığı 1956 Süveyş Savaşı sırasında kırılma noktasına ulaştı. Iraklılar ülkelerinin artık İngilizlerin yanında

⁸¹ Milton Viorst, "Iraq at war." *Foreign Affairs* 65.2 (1986): 349-365.

⁸² Tareq Y. Ismael, "Iraq's Interrupted Revolution." *Current History (pre-1986)*, (1985): 29.

kalamayacaklarını ve genç subayların 14 Temmuz 1958'de Irak'ın cumhuriyet ilan edilmesine yol açan devrimi başlatmaları gerektiğini ortaya çıkardı⁸³.

Suriye'de 1943'te küçük bir entelektüel tarafından kurulan Baas ideolojisi 1940'ların sonunda Irak'a ulaştı ve üniversite öğrencileri arasında kendine yer buldu. Fuad el-Rikabi 1951'de Irak partisinin lideri oldu ve 1956'da Saddam Hüseyin'in de aralarında bulunduğu genç üyeler kademeli olarak partiye katıldı. Parti kendisini "Arap Devrimi'nin öncüsü ve lideri" olarak kabul ediyordu. Söz konusu bu ideoloji Irak cumhuriyetini kurma ve Irak'ın tarihinde yeni bir çağ başlattı⁸⁴.

1967 yılında Baas Partisi'nin liderlerinden biri olan Saddam Hüseyin 1969 yılında Devrim Komuta Konsey'nini başkan yardımcılığı görevine getirildi. Kuzeni olan dönemin Devlet Başkanı Ahmed Hasan el-Bekr'e de en yakın kişilerden biri olarak ülke yönetiminde söz sahibi oldu. 16 Temmuz 1979'da Bekr'in sağlık gerekçeleriyle istifası üzerine makamını devraldı. Baas Partisi'nin ve daha sonra Baas Partisi Irak Kolu'nun önde gelen bir üyesi olarak ülkeyi yönetmeye başladı.

2.2 Baasçılığın İktisadi Yaklaşımı

1968'den 2003'e kadar Irak'ı yöneten partinin resmi adı "Arap Sosyalist Baas Partisi" iken, ekonomik yönelimi Sosyalizimden çok daha fazla Arap'tı. Abbas Alnasrawi, Baas sosyalizmini, politik bir ideoloji olarak, büyük ölçüde Doğu siyasi geleneğinden, modern sosyal demokrasiden, günümüz anti-sömürgeciliğinden etkilenen karmaşık bir İslami eşitlikçilik melanjonu içeren ve sosyalist ortodoksinin bir çizgisi olan Arap sosyalizminin ana akımına yerleştirir. Baasçılık genel olarak tüm Iraklılara ekonomik refah ve güvenlik sağlamak için güçlü, ataerkil ve yardımsever bir hükümete odaklanan bir ekonomik sisteme odaklanmaktadır. Baasçılığın sömürgecilik karşıtı kökenleri, dış yardım ve kredilere olan düşmanlığı, çokuluslu özel yatırım şüphesi ve çoğu kilit sanayinin kamulaştırılması gibi yoğun milliyetçi politikalarla kanıtlanmaktadır⁸⁵.

⁸³ Ismael, 1985, s. 30.

⁸⁴ Daniele Caramani, "Party systems.", *Comparative politics*, (2008): 318-347.

⁸⁵ W. Andrew Terrill, *Lessons of the Iraqi De-Ba'athification program for Iraq's future and the Arab revolutions*, Lulu, 2012, s. 78.

Baasçılar gelişmeye “yukarıdan aşağıya” bir yaklaşım izleyerek devlete ait sanayi şirketlerinin petrol gelirleriyle oluşturulmasını sağlamışlardır. Onların umudu ekonomiyi çeşitlendirmek ve ekonomik büyümeyi başlatmaktı. Bu amaçla bir araç olarak oluşturdukları devlet işletmelerinin çoğu, bugün verimsizlik modelleri olarak da olsa halen faaliyet göstermektedir. İlginçtir ki, gerçek uygulamada Baasçı kalkınma politikaları 1958’de İngiliz’lerin kurulu monarşisinin yıkılmasından sonra hüküm süren tüm Irak hükümetlerinin politikalarıyla neredeyse aynıydı⁸⁶.

Milliyetçilik ve ekonomik gerçekçilik, 1958 sonrası dönemde Irak ekonomik politika yapımındaki sabitlerdir. Irak, sosyalist kalkınma planlarını uygularken, 1968’de tam bir istihdam politikası benimsemiştir. Bu program kapsamında kamu sektörü, piyasa güçlerinden bağımsız olarak her bireye iş sağlamak zorunda kalmıştır. Sonuç, kamu sektöründe aşırı istihdam ve özel sektörde özellikle vasıflı işçilerin işgücü yetersizliği olmuştur. Yine de, Baas ekonomik modelinin ekonomiyi canlandırdığı ortaya çıkmıştır⁸⁷.

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) 1970’lerde ve 1980’lerin başında büyük ölçüde büyümüştür. Bu genişleme Baasçı ekonomik mite katkıda bulundu. Irak, on yıldan az bir sürede, modernleşme ve uzun vadeli büyüme potansiyeli açısından zamanın önde gelen Arap ekonomisi haline gelmişti. Ancak temelde birçok sorunlar filizlenmeye başlamıştır. Beklenebileceği gibi, Baasçı program enflasyonist baskılar ve düşük verimlilikle sonuçlanan ciddi ekonomik dengesizlikler yarattı. Ekonominin temel zayıf yönlerinin çoğu, 1970’lerin çoğunda ve 1980’lerde petrol gelirlerindeki dalgalanmalarla karşılandı. Bununla birlikte, İran’la savaş (1980-88) ve insan gücü ve kaynaklara olan yüksek talebi ile ekonomik büyüme yavaşlamaya başladı⁸⁸.

Savaş, 1986’daki petrol fiyat sorunları ile birlikte ekonomiyi durma noktasına getirdi. 1987’de Irak, istihdam politikalarını tamamen bırakarak “ekonomik devrimini” başlattı. Büyüme, 1989 yılına kadar, özellikle inşaat sektöründe ve göçmenlerin gelmesi ile birlikte önemli şekilde yükseldi. Körfez savaşına öncülük eden dönemde, Irak dört milyondan fazla göçmen işçi çalıştırdı. Bu patlama dönemi 1991 Kuveyt işgali ve ABD yaptırımlarının müteakip on yılı ve Irak’ın giderek daha yozlaşmış ve otoriter liderliği ile sona erdi. Kısacası Baasçı

⁸⁶ Robert Looney, "Economic consequences of conflict: The rise of Iraq’s informal economy." **Journal of Economic Issues** 40.4 (2006): 991-1007.

⁸⁷ Looney 2006, s. 991-1007.

⁸⁸ Galip Çağ ve Sami Eker, "Ortadoğu’da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak.", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**, 2.2 (2013): 57-72.

ekonomik model, hükümet bürokrasisine pragmatik, birçok mal için fiyat belirleme, ülkenin engin petrol kaynaklarını kontrol etme, neredeyse devlete ait iki yüz işletmeyi yönetme de dahil olmak üzere pragmatik bir çerçeve sağladı⁸⁹.

Ülke, etkileyici bir büyüme oranına sahipti, o dönemde yükselen petrol gelirleri göz önüne alındığında, ekonomi Baasçı programlara rağmen büyüdü. Dünya Bankası tahminlerine göre, Irak'ın kişi başına düşen geliri 1980'lerin başında yıllık 3.600 ABD dolarından 2002'de yıllık 720 dolara düştü.

Karşılaştırma olarak, bir bütün olarak Orta Doğu ve Kuzey Afrika (MENA) bölgesindeki ülkeler de 1980'lerde kişi başına düşen gelirden düşüş yaşadı. Çoğu MENA ülkesi için, bu kayıplar 1990'lardaki pozitif büyüme oranları nedeniyle telafi edilenden daha fazla olmuştur. Yukarıda belirtilen ekonomik ilkelerin savaş sonrası Baasçılar tarafından ne ölçüde tutulduğu belli değildir⁹⁰.

Öte yandan, yeni Geçici Hükümet'teki (ve muhtemelen müteakip hükümetler) birçok Baasçı 1970'lerin başında Baasçı modelin görünür ekonomik başarısının zirvesinde Irak'tan ayrıldı. 1980'lerde ve 1990'lardaki zayıf ekonomik performansın savaş ve yaptırımlardan kaynaklandığı ve Baasçı modelin kendisinde doğabilecek herhangi bir çelişki ya da kusurun olmadığı düşünülmektedir. Batı'da bile, Saddam ve Baasçılara karşı 1970'lerdeki başarılar konusunda hayranlık bulunmaktadır. Diğer Arap devletleri, petrollerini saraylar yaptırmak için satarken, Irak yollar, okullar ve fabrikalar inşa etti ve ABD ve Avrupa'da çalışmak için mühendisler ve doktorlar gönderdi.

2.3 Baascılığın Sosyal ve Toplumsal Yaklaşımları

Baascılığın sosyal ve toplumsal yaklaşımları genel olarak Sosyalizm teorisine dayanmaktadır. Sosyalizmin bölgedeki batı egemenliğine tepki olarak popüler hale geldiği ve milliyetçiliğin bütün Arap dünyasının din, kültür, dil, miras vb. gibi pek çok ortak noktası olduğu inancıyla şekillendiği iddia edilebilir. Arap dünyası, batılı güçler tarafından çizilen

⁸⁹ Marion Farouk-Sluglett ve Peter Sluglett, **Iraq Since 1958: From Revolution to Dictatorship**, I. B. Tauris Publishers, 2001, s. 79-87.

⁹⁰ Sabahattin Şen, **Ortadoğu'da ideolojik bunalım: Suriye Baas Partisi ve ideolojisi**, Birey Yayıncılık, 2004, s. 45.

yapay sınırlar temelinde bölünmüştü ve Marksizm, iddia edildiği gibi toplumdaki temel sorulara İslam'dan daha modern cevaplar getirdiğini iddia ettiği gibi Araplara çekici gelmişti⁹¹.

Sömürgeciliğin ekonomik ve sosyal mirasını kazanmak için, ülkedeki tüm kaynakları verimli bir şekilde yönetmek için katı bir sisteme ihtiyaçları vardı ve bu sosyalizmdi. Ayrıca, Baas'ın amacı, güçlü bir devlet otoritesi kurarak ulusal ekonomik kalkınma idi ve sosyalizm bunu sağlayacaktı. Aslında, zayıf bir ülkenin vatandaşları olarak, Suriyelilerin güçlü bir devlete sahip olmaları bir rüyaydı. Öte yandan, zayıf olmak ve öyle kalmak, bir komşunun veya bir başkasının katılımı anlamına gelecektir ve bu nedenle, güç kazanmanın bir alternatifi yoktu⁹².

İç şartlara gelince; Modernleşme sağlama burjuvazisi olmayan bir toplumda, sosyalizm uygun bir ideoloji sundu ve modernleşmenin sorumluluğunu devlete devretti. Devlet tesislerinin kullanımıyla ulusun gelişmesinden başka bir yol yoktu. İnsanların, ülkenin kalkınmasına katkıda bulunacak çok fazla şeyleri olmadığından, devlet mülkiyeti, kamu hizmetlerinin üretimini ve tedarikini yönetme problemini çözecekti.

Sosyalizm, ülke kaynaklarının kamu yararı için hükümet tarafından kontrol edileceği bir hükümet modeliydi. Aynı zamanda düşük gelir düzeyindeki en yoksul kesilmiş insanlara sosyal adalet getirecektir. Bu nedenle, sosyalizmin ülkedeki mevcut iç koşullar için uygun bir felsefe olduğu iddia edilebilir. Uluslararası şartlarla ilgili olarak; Arap dünyasında sosyalizm daha da güçleniyordu ve bu kısmen dünyanın diğer bölgelerinde olan olayların bir yansımasıydı. Bu noktada, sosyalizmin Orta Doğu'da yeni bir tema olmadığı da belirtilmelidir. Sovyetler Birliği'nin artan saygınlığı, İngiliz İşçi Partisi'nin başarısı ve ABD'deki refah ekonomisinin kabulü nedeniyle, sosyal adalet ilkeleri 1945'ten sonra çoktan popülerdi⁹³.

Bu olayların üzerine Arap sosyalistlerinin yapması gereken, sadece sosyalist düşünceleri Arapça olarak ifade etmektir. Bu nedenle, eğer uluslararası koşullar göz önünde bulundurulursa, sosyalizmin ülke için uygun bir felsefe olduğu iddia edilebilir. Arap sosyalizmi ile Batı sosyalizmi arasındaki benzerliklere baktığımızda, ekonomik programlarının benzer olduğunu ve alt sınıfların koşullarını iyileştirmek istediklerini görüyoruz. Benzerlikler olsa da Arap sosyalizmi Batı sosyalizmi ile aynı değildi. Farklıydı ve Baas Partisi aydınları, sosyalist ideolojiyi Arap toplumu için mümkün olduğunca uygun hale getirmek için dönüştürmeye

⁹¹ Robert Springborg, "Baathism in practice: agriculture, politics, and political culture in Syria and Iraq." **Middle Eastern Studies** 17.2 (1981): 191-209.

⁹² Springborg, 1981, s. 191-209.

⁹³ Peter Costello, "Building social capital.", **Sydney Papers**, 15.2 (2003): 126.

çalıştılar. İlk olarak, onların içinde buldukları farklı koşullarla aynı olmaları mümkün olmadı. Batı'da sosyalizm, toplumda ekonomik bir rejimi tetikleyen Sanayi Devrimi'nin bir sonucu olarak doğdu⁹⁴.

Öte yandan, sosyalizm Ortadoğu'da ülkelerini kurtarmak isteyen milliyetçilerin bir ideolojisi olarak ortaya çıktı. Milliyetçiler bunu yoksulluktan kurtulmanın tek yolu olarak görüyorlardı; sonuç olarak, ekonomik sorunları çözmek ve toplumun öne çıkması için yapıcı bir güç oluşturmak milliyetçiliğin toplumsal bileşenydi. Çok basit bir şekilde Arap devrimci ideolojisinin temel ilkesine baktığımızda, bunun sınıf hareketi olmadığını görüyoruz. Köylüler bu bölgedeki toplumun daha büyük bir yüzdesini oluşturduklarından, Baas sosyalizminde köylülüğe daha çok vurgu yapıldığını da gözlemleyebiliriz. 1950'de, nüfusun %59,1'i Suriye'de tarım sektöründe çalışıyordu⁹⁵.

1960'ta yüzde %54,3 ve 1973'te %52 idi. Bir tarım toplumunun büyük bir köylü nüfusuna sahip olması kaçınılmazdı ve Baas Partisi üyeleri bir araya gelmek için desteklerini kazanmaları gerektiğinin farkındaydı. Sonuç olarak, parti özellikle yaşam standartlarını iyileştirmek için toprak reformu talebinde bulundu. Burada Suriye'deki toprak reformu süreci hakkında bazı detaylar verilmesi gerekiyor. Toprak reformu yönünde ilk girişim, 1952'de rejim kapsamında gerçekleştirildi ve amaç, o zamanlar devlet arazilerinin yasadışı işgaline son verilmesi idi. Bununla birlikte, bu, kabul edilemez bir girişimdir. Ayrıca, kayıtsız devlet arazisindeki işgalcilerin yasal statüleri konusunda bir karışıklık yaşanmıştır. 1926 kanunu, kayıtsız devlet arazisini ekime ekleyen kişilere sahip olma hakkını kabul etse de, bu şekilde aynı arazilerin bu şekilde devralınması, 1926 kanununu içeren Medeni Kanun uyarınca yasa dışıydı⁹⁶.

Bunun dışında, Şubat 1958'de UAR'ın kuruluşuna kadar gerçek bir adım atılmadı. Aynı yılın eylül ayında, hükümetin toprağı yeniden dağıtacağına göre bir tarım reform yasası çıkarıldı. Arazilerdeki küçük çiftçiler 30 hektar yağmurla beslenen araziye ve 8 hektar sulanan araziye geçmemeliydi. Bir ev sahibi ve ailesi için en fazla arazi mülkiyeti, 120 hektar sulanan ve 400 hektar yağmurlu topraklardır. Yeniden dağıtma, 1961'de UAR'ın dağılmasının ardından Suriye'deki kargaşa nedeniyle ve 1961'de UAR'ın dağılmasının ardından toprağın reform

⁹⁴ Costello, 2003, s. 126.

⁹⁵ Phebe Marr, **The Modern History of Iraq**. Westview Press, 2004, s. 93-95.

⁹⁶ Marr, Phebe, 2004, s. 93-95..

sürecinden memnun olmayan ve toprakların yeniden kazanılmasının ardından tekrar yürürlüğe giren büyük toprak sahiplerinin yeniden canlanmasından dolayı gecikti⁹⁷.

Aslında, 1963'te Baasçıların eline geçmesine kadar toprak reformu geri alınmadı ve toprakların kamulaştırılması ve dağıtımı orantılı değildi. Kamulaştırılan arazinin bir kısmı çiftçilere yeniden dağıtılmış olsa da çoğu devlet çiftlikleri ve Fırat barajı gibi büyük tarımsal inşaat projeleri olarak tahsis edilmiştir. Bu süreçte, Baas Partisi reformları zorlamada her zaman etkili olmuştur. Aşağıda Suriye'de ilan edilen toprak reformlarının bir tablosu yer almaktadır.

Batılı sosyalizm ile Baas sosyalizmi arasındaki farklılıkları sürdürmek için, Baasçıların Batılı sosyalistlerin aksine sömürgeci güçlere karşı mücadele etmeleri gerektiğinden milliyetçilik daha güçlü bir şekilde vurgulanmıştır. Ayrıca, sömürgeci güçlerin oluşturduğu düzeni ortadan kaldırmak ve Batı ile bağlarını koparmak için farklılıklarını vurgulamaları gerektiğini de hissediyorlardı. Doğası ne olursa olsun, Batı sosyalizmi bu sömürgecilere aitti ve Araplar onlara karşı savaşırken açıkça ayırt edici farklılıklar bulmak zorunda kaldılar. Onlar ikinci sınıf bir millet değildi ve kendi kurtuluş yollarını bulmak zorunda kaldılar. İkinci olarak, Batı komünist sosyalizminin aksine Baas sosyalizmi, Arap topraklarındaki refahın eşitlik ve adalet temelinde paylaşımını öngören bir ekonomik örgütlenme olarak sınırlıydı. Sosyal ve ekonomik reformlarla gelişmiş bir toplum yaratmayı amaçladı⁹⁸.

Ayrıca, materyalizme dayanmadığından, tarihin ve toplumun gelişimini yalnızca ekonomik bir perspektiften açıklamaya çalışmamıştır. Bunu yapmak, medeniyetin ilerlemesini aydınlatmak için yalnızca ekonomik faktörleri kullanmak, Araplar tarafından yüzyıllarca korunan dinin reddi olacaktır. Bu nedenle, Baas sosyalizmi gelişmedeki entelektüel ve ahlaki faktörleri de tanıdı. Batı komünist felsefesinin aksine, Baas sosyalizmi bireysellik ve Arapların bireyler olarak özgürleşmesine büyük önem vermiştir⁹⁹.

Dahası, milliyetçilik Baas ideolojisinde Batı komünist felsefesinin aksine büyük bir etkendi. Milliyetçiliğin yardımıyla Baas Partisi, Arapları birleştirmeyi amaçladı; Öte yandan, sınıf mücadelesi, sosyalizmin Batı'daki ana unsuruydu. Eğer Baas Partisi, Arap dünyasında sınıf

⁹⁷ Benjamin Isakhan, "Destroying the Past: Targeting the Symbols of Baathist Iraq.", **Australian Policy and History**, (2011): 78.

⁹⁸ Isakhan, 2011, s. 78.

⁹⁹ Steven Isaac, "Syria and Iraq, Baathists.", **The International Encyclopedia of Revolution and Protest**, (2009):1-9.

mücadelesi söylemini teşvik etmek için herhangi bir girişimde bulunsaydı, Arapları birleştirmek için kendi çabalarını baltalarlardı ve halihazırdaki dağılmayı daha da şiddetlendirirlerdi. Ancak parti, Araplar arasındaki her alanda tam bir iş birliğini hayal etti. Bu anlamda, Baas sosyalizminin Batı sosyalizmi veya komünizmi ile benzer olması imkansızdı¹⁰⁰.

Ayrıca, Baas Partisi Arap milletinin tekliğini savunurken, Arap sosyalizmi Batı sosyalizminin uluslararası karakterine karşıydı. Aflaq, milliyetçiliğin ve manevi değerlerin gerçeğini reddeden bir “materyalist enternasyonalist mesaj” olarak Marksizme karşı çıktı. Ona göre, komünizm, mevcut toplumun yıkımının ardından “Dünyadaki Cennet” vaat eden bir “vahiy” olarak geldiği için yıkıcıydı.

Ayrıca, Arap kaderini Sovyetler Birliği'nin kaderine bağlama arzusundan dolayı yıkıcıydı. Aflaq ayrıca sosyalizmin sadece milliyetçi eylemlerine hizmet etmek istediklerini iddia etti. Sosyalizmi yaşam felsefesine uyarlarsa, Arap düşüncesinin özgürlüğünü ve geleceğini kendi elleriyle imha edeceklerini söyledi. Aflaq'ın Batı sömürge egemenliğinin yerine Sovyet hakimiyetinin geçme konusunda temkinli olmasından kaynaklı olduğu düşünülür. Sömürgeci patronlarından kurtulmaya çalışıyorlardı ve ülkelerinde başka bir patron istemeyecekleri açıklı¹⁰¹.

Yukarıda belirtilen farklılıklara ek olarak, Baas ideolojisi sosyalizmin çoğunluğun inancının bir sonucu olarak artacağını ve toplumda ahlaki ve adil bir düzene duyulan ihtiyacın bir cevabı olacağını iddia etti. Öte yandan Marksistler, sosyalizmin diyalektik materyalizmin beklenen sonucu olacağına inanıyorlardı. Aflaq, batı sosyalizmini bir Arap versiyonuna dönüştürmek istedi ama sosyalizmi servet dağılımı olarak nitelendirdiği için sosyalizmi Arap milletinde eşitlik ve adalet temelinde İngiliz Fabian sosyalizmiyle ilişkilendirildi. Gerçekten de, Aflaq'ın sosyalizm anlayışı, esas olarak Fabian sosyalistlerinin de bir parçası olan dezavantajlı sınıflar için daha iyi koşullar taleplerinden oluşuyordu. Öte yandan, Aflaq bu benzerliği kabul etmedi. Onun için sosyalizm, “toplumun vatandaşlar arasında en uzak işbirliği ve dayanışma sınırına sahip en yüksek üretim standardını garanti altına almak için gerekli bir araç değildi”¹⁰².

Arap toplumu daha derin temellere, daha geniş ufuklara ve ılımlı İngiliz sosyalizmine kıyasla daha güçlü bir gerçekliğe sahip bir toplumsal düzene ihtiyaç duymaktaydı. Baas

¹⁰⁰ Isaac, 2009, s. 1-9.

¹⁰¹ Isaac, 2009, s. 1-9.

¹⁰² Paul Brooker, "Baathist Syria.", **Defiant Dictatorships**, Palgrave Macmillan, London, 1997.: 99-113.

sosyalizminin nihai amacı, Arap devletinin gücünü zayıflatan Arap devletleri arasındaki yapay engelleri kaldırmaktı¹⁰³.

Bu noktada Aflaq'ın sosyalizm anlayışı, Tito'nun Yugoslavya'daki sosyalizm anlayışıyla karşılaştırılabilir çünkü Tito, komünist enternasyonalizm yerine milliyetçiliği yönlendiren ilk liderdi. Arap sosyalizminin Batı'daki sosyalizm gibi olması gerçekten imkansızdı çünkü Arap dünyasında Batı dünyasında olduğu gibi proleterlik yoktu. Bu anlamda Doğu ile Batı arasındaki ayrımı vurgulamak için Aflaq, "Batı'da adaletsizlik toplumda sadece bazı sınıflara dokunuyor. Tüm Doğu, ezilen halktan başka hiçbir şeyi temsil etmiyor." demiştir¹⁰⁴.

Sonuç olarak, değişim doğudaki herkesin ilgi alanına girmişti. Bir işçi sınıfının toplumun geri kalanına karşı haklarını savunmak boşunadı ve bunun yerine, zenginlerle fakirler arasındaki boşluk daraltılmış ve bir grup insan yaratılmıştı. Bir başka deyişle, Baas ideolojisi aracılığıyla ezilen halkın koşulları tamamen geliştirilmeliydi. Baas Partisi'nin Arap sosyalizminin farklılıklarının bir diğer nedeni de Aflaq'ın pragmatik yaklaşımıydı. Hala Paris'te öğrenci iken Marksizm'le tanıştığı ve Arap dünyasındaki şartlara uyarlamaya çalıştı. Batı'da, Batı toplumunun ihtiyaçlarına göre geliştirilen teorilerde ısrar etmenin pratik olmadığını düşündü. Bunun yerine, Arap dünyasını çevreleyen sorunları anlamaya çalıştı ve Arap gerçeklerini hesaba katarak çözmeye çalıştı¹⁰⁵.

¹⁰³ Brooker, 1997, s. 100.

¹⁰⁴ Rakesh Kumar Ranjan ve Prakash C. Jain, "The decline of educational system in Iraq.", **Journal of peace studies**, 16.1-2 (2009): 1-2.

¹⁰⁵ Ranjan, ve Jain, 2009, s.1-2.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR BAASCI OLARAK SADDAM HÜSEYİ'NİN IRAK'TA UYGULAMAYA KOYDUĞU EKONOMİ POLİTİKALARI VE SONUÇLARI

3.1. Saddam Hüseyin'in ve Baascılığın Irakta Yükselişi

Baas Partisi Irak Bölgesel Şubesi 1951 kuruldu. Bazı tarihçiler, Irak Bölgesel Şubesinin 1947'de yani Suriye ile aynı yıl Abd ar Rahman ad Damin ve Abd al Khaliq al Khudayri tarafından kurulduğunu iddia etmektedirler. Saddam Hüseyin, 1956'da partiye katıldı¹⁰⁶.

1947'de Pan-Arap entelektüellerinin Baas partisi kongresine Abd ar Rahman ad Damin ve Abd al Khaliq al Khudayri dahil olmak üzere birçok Iraklı katıldı. Bağdat'a döndüklerinde, Baas'ın Irak şubesini kurdular. Irak Baas'ının ilk genel sekreteri Damin oldu.

Irak Baas partisi, ilk yıllarından itibaren, neredeyse hepsi kentsel Sünni Arap olan öğrenciler ve entelektüelden oluşuyordu. Birçok Baas üyesi Askeri Kolej'e girmiş ve partiye katılmak için okullarda birçok kişiyi etkilemişlerdi. 1950'lerin başlarında Baas üyesi olan önemli askeri subaylar, daha sonraki yıllarda Irak'ta siyasi meselelerde belirgin bir şekilde yer alan Ahmed Hasan El Bakr, Salih Mehdi Ammash ve Abd Allah Sultan idi¹⁰⁷.

1950'lerde Baas gizemli bir partiydi ve üyeleri açığa çıktıklarında tutuklanıyorlardı. Baas Partisi, yeraltı Birleşmiş Millet Cephesini oluşturmak için diğer muhalefet partileriyle bir araya geldi ve 1958 devrimine evrilen faaliyetlere katıldı. Baasçılar, yeni cumhuriyetçi hükümetin pan-Arap nedenlerden dolayı, Mısır'la olan bir birlik destekleyeceğini umuyorlardı; ancak rejim, Arap birliğini veya diğer Baas prensiplerini desteklemeyen Baasçı olmayan askeri subaylar tarafından yönetiliyordu¹⁰⁸.

Saddam Hüseyin de dahil olmak üzere partinin bazı genç üyeleri, Irak lideri Abdül Karim Kasim'in indirilmesi gerektiğine ikna olmuş ve suikast planları yapmışlardı. Bununla birlikte, Ekim 1959'de Kasim'a düzenlenen başarısız bir suikast girişimi sonrası Saddam

¹⁰⁶ Adeed Dawisha ve Karen Dawisha, "How to build a democratic Iraq.", *Foreign Affairs* (2003): 36-50.

¹⁰⁷ Dawisha ve Dawisha, 2003, s. 36-50.

¹⁰⁸ Said K. Aburish, *Saddam Hussein: The politics of revenge*, Bloomsbury Publishing USA, 2000, s. 122.

Hüseyin Irak'tan kaçmış, diğer parti üyeleri ise tutuklanmıştı. Baas yine yeraltına çekilmeye zorlandı. Baasçılar siyasal hedeflerine ulaşmak için taktik değiştirerek ortamın uygun olmasına kadar bir bekleme dönemine girdi. Partinin Şubat 1963'te Kasım'ı devirmek için ikinci girişimi başarılı oldu ve ülkenin ilk Baas hükümetinin kurulmasını sağladı. Ancak parti ideologlarla pragmatik üyeler arasında hiç olmadığı kadar bir fikir ayrılığı yaşanmıştı. Baas'ın darbe ortakları, Baasçıları hükümetin dışına çıkarmak için dokuz ay uğraştılar. 1965'e kadar Baas, ideolojik ve kişisel rekabetlerin zayıflatıcı etkilerine maruz kaldı. Parti daha sonra Genel Bakr yönetiminde ve genel sekreter yardımcısı Saddam Hüseyinin ile yeniden örgütlendi. Her iki adam da Baas'ı iktidara getirmeye kararlıydı. Temmuz 1968'de Baas sonunda başarılı bir darbe yaptı¹⁰⁹.

Baas'ın hükümeti devralmasından sonra Bakr rejimin başkanı oldu ve “sosyalist, sendikacı ve demokratik” bir Irak'ın kurulmasını amaçlayan bir dizi program başlattı. Söz konusu eylem planı dahilinde gerçekleştirilen “Ulusal Eylem Planı” bir yandan Irak'ın devrimci gerekliliklerini bir yandan "Arap milletinin" ihtiyaçlarını dengelemeye özen göstererek yapıldı. Baas Partisi'nin 1968'den sonra başlıca endişeleri pan-Arapçılar yerine iç meseleler olmuştu.

1968'de Baas rejimi, Şii Araplar, Sünni Araplar ve Kürtler gibi etnik ve mezhepsel gerilimler, tarımın, ticaretin ve sanayinin durgun durumu, hükümetin verimsizliği ve yolsuzluğu, üç ana sosyo-politik grup arasında siyasi uzlaşma eksikliği gibi çok çeşitli sorunlarla karşı karşıya kaldı. Ülke içinde bir mutabakatın inşasının zorlukları, tüm mezheplerin duyduğu yaygın ilgisizlik ve güvensizlik, Baas rejiminin temelini oluşturacak nitelikli parti kadrolarının yetersizliği ve Kürt silahlı isyanı ile daha da içinden çıkılmaz bir hal aldı. Arap dünyasında nüfuz sahibi olmak için Suriye ve Mısır'la rekabet ve İran'la olan sınır anlaşmazlığı da rejimin ulus kurma çabalarını karmaşıktırdı¹¹⁰.

1968'den beri Baas, resmi hükümet kanalları ile sömürü, sosyal eşitsizlikler, mezhep sadakati, kayıtsızlık vb. gibi "zararlı ön-devrimci değerler ve uygulamalar" dediği şeyi ortadan kaldırmak için tasarlanan siyasi kampanyalar yoluyla güçlü ve birleşik bir Irak yaratmaya çalıştı. Sivil ruhun gelişmesi, vatanseverlik, ulusal sadakat, kolektivizm, katılımcılık ve toplumsal sorumluluk ilkelerine dayanan yeni bir yaşam tarzı lehine geleneksel yollardan vazgeçilmesi çağrısında bulunan resmi açıklamalar yaptı. Baas bilhassa gençler için “askeri eğitimi” vurguladı; bu eğitimin “yeni toplumda yeni insanlar” yaratılması ve cumhuriyeti

¹⁰⁹ Shiva Balaghi, **Saddam Hussein: A Biography**, Westport, CT: Greenwood Press, 2006, s. 87.

¹¹⁰ James R. Arnold, **Saddam Hussein's Iraq**, Twenty-First Century Books, 2008, s. 74.

Siyonizm, emperyalizm, Arap karşıtı şovenizmin (örneğin İran'dan) düşman kuvvetlerinden, sağıcılardan, fırsatçılardan ve gericilerden korumak için gerekli olduğu düşünülüyordu¹¹¹.

Baas'ın 1968'den bu yana en büyük hedefi ekonomiyi sosyalleştirmek oldu. 1980'lerin sonunda parti, tarım, ticaret, sanayi ve petrol dahil olmak üzere ulusal ekonominin önemli bir bölümünü sosyalleştirmeyi başarmıştı. Tarımı kollektifleştirme programları 1981'de tersine çevrildi, ancak 1980'lerin sonunda endüstriyel üretime yapılan devlet yatırımı devam etti. Demir, çelik ve petrokimya gibi büyük ölçekli endüstriler, tekstil üreten, işleyen ve inşaat malzemeleri üreten birçok orta ölçekli fabrikada olduğu gibi hükümete aitti ve hükümet tarafından yönetilmeye devam etti¹¹².

İlerleyen günlerde Baas'ın birleşik bir Arap milleti yaratma çabaları daha problemleri bir hale gelmeye başladı. Parti, Arap birliği hedefini terk etmedi. Bununla birlikte, bu amaç kısa vadeli bir amaçtan ziyade uzun vadeli bir ideal haline geldi. Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin, 1982'de "Arap birliğinin, herhangi bir Arap ülkesinin yerel ve ulusal özelliklerinin ortadan kaldırılması yoluyla gerçekleşmemesi gerektiği ve ortak bir kardeşçe görüşle elde edilmesi gerektiğine inandığını" yeni görüşünü ilan etti¹¹³.

Uygulamada bu, Irak Baas Partisi'nin, Arap ülkelerinin birleşmesinden ziyade, Arap liderleri arasında amaç birliğini mevcut durum için daha önemli olarak kabul ettiği anlamına geliyordu. 1988 başlarında Baas Partisinin destekçilerinin nüfusun yaklaşık yüzde 10'u olan toplam 1,5 milyon olduğu ve toplamda parti üyeleri veya kadrolarının ise sadece 30.000 kişi yani nüfusun yüzde 0.2 olduğu tahmin edilmektedir¹¹⁴.

Kadrolar parti örgütlenmesinin çekirdeğini oluşturmakta ve liderler, motive ediciler, öğretmenler, yöneticiler ve bekçi köpeği olarak görev yapmaktaydılar. Genel olarak, partiye alım prosedürleri nicelikten ziyade seçiciliği vurgulamakta ve partiye katılmak isteyenler tam üyeliğe kabul edilmeden önce çırak benzeri aşamalardan başarıyla geçmek zorunda kalmaktaydı. Baas'ın elitist yaklaşımı açısından Partiye katılım, sosyal hareketlilik için neredeyse bir zorunluluktur.

¹¹¹ Arnold, 2008, s. 74.

¹¹² Abbas Kelidar, "The Wars of Saddam Hussein." *Middle Eastern Studies* 28.4 (1992): 778-798.

¹¹³ Kelidar, 1992, s. 778-798.

¹¹⁴ Kamyar Abdi, "From Pan-Arabism to Saddam Hussein's cult of personality: Ancient Mesopotamia and Iraqi national ideology." *Journal of Social Archaeology* 8.1 (2008): 3-36.

Baas'ın temel örgütsel birimi parti hücresi ya da çemberdi (halaqah). Üç ila yedi üyeden oluşan hücreler, parti direktiflerini tartışmak ve yürütmek için bir araya gelen mahalle veya köy seviyesinde örgütlenmiştir. En az iki ve en fazla yedi hücre bir parti bölünmesi (firqah) oluşturdu. Kentsel mahallelerde, büyük köylerde, ofislerde, fabrikalarda, okullarda ve diğer organizasyonlarda işletilen bölümler bulunuyordu. Bölünme birimleri, bürokrasi ve ordu boyunca, partinin kulakları ve gözleri olarak işlev görmekteydi. İki ila beş bölüm bir bölüm oluşturuyordu (shabah). Büyük şehirlerdeki mahalleler, kasaba ya da kırsal bölge düzeyinde işletilen bir bölümden oluşmaktaydı. Bölümün üzerinde, en az iki bölümden oluşan ve il düzeyinde faaliyet gösteren şube (fıra) bulunmaktaydı. Irak'ta yirmi bir Baas Partisi şubesi vardı, bunlardan on sekizi ilde ve üçü Bağdat'taydı. Tüm şubelerin birliği, Bölgesel Komutanlığı seçen parti kongresini oluşturuyordu¹¹⁵.

Bölge Komutanlığı hem parti liderliğinin çekirdeğini hem de en üst karar organıydı. Partinin bölgesel kongrelerinde beş yıllığına seçilen dokuz üyeye sahipti. Genel sekreteri (bölgesel sekreter olarak da adlandırılır) partinin lideriydi ve genel sekreter yardımcısı parti hiyerarşisinde rütbe ve iktidardaydı. Komuta üyeleri teorik olarak Bölgesel Kongreden, kural olarak, her yıl partinin politikalarını ve programlarını tartışmak ve onaylamak için toplanan; Aslında üyeler Saddam Hüseyin ve diğer üst düzey parti liderleri tarafından, parti liderliğinin meşrulaştırılması için gerekli görülen bir formalite olan Bölgesel Kongre tarafından "seçiliyordu"¹¹⁶.

Bölgesel Komutanın üstünde, Baas Partisinin Ulusal Komutanlığı vardı, Arap dünyasında Baas hareketi için en yüksek politika yapan ve koordine eden konsey buydu. Ulusal Komite, tüm bölgesel komutanların temsilcilerinden oluşuyordu ve periyodik olarak toplanan Ulusal Kongreden sorumluydu. Özellikle bölgesel Baas örgütleri ve dış dünyayla ilişkilerde, hareketin genel yönünü yönlendirmek, koordine etmek ve denetlemek için geniş yetkilere sahipti. Bu yetkiler, politika oluşturma bürolarını yönlendirecek bir ulusal sekreteryaya aracılığıyla uygulanmaktaydı.

Gerçekte, Ulusal Komutanlık 1988'de Baas hareketini bir bütün olarak nezaret etmedi ve tek bir komutanlık olmaya devam etti. 1966'da Baas hareketi içindeki büyük bir bölünme, biri Şam'da, diğeri Bağdat'ta olan iki rakip Ulusal Komutanlığın ortaya çıkmasına neden oldu.

¹¹⁵ Travis Patriquin, "Using Occam's Razor to Connect the Dots: The Ba'ath Party and the Insurgency in Tal Afar." **Military Review** 87.1 (2007): 16.

¹¹⁶ Patriquin, 2007, s. 16.

Her iki komut da Baas'ın meşru otoritesi olduğunu iddia etmekteydi. Bununla birlikte 1966'dan itibaren iki düşman haline geldi. Baas Partisi'nin ilk kurucularından Michel Aflaq, Bağdat merkezli Ulusal Komutanın genel sekreteriydi ve Saddam Hüseyinin başkan yardımcısıydı. Uygulamada, Hafız Esad'ın altındaki Suriye Bölge Komutanlığı, Şam merkezli Baas Partisi Ulusal Komutanlığını kontrol ederken, Irak Bölge Komutanlığı Bağdat'taki Ulusal Komutanlığı kontrol ediyordu¹¹⁷.

Teorik olarak, Irak Bölge Komutanlığı Baas Partisi politikası hakkında uzlaşmaya dayalı kararlar aldı. Uygulamada tüm kararlar, parti genel sekreteri Saddam Hüseyin tarafından 1979'dan itibaren cumhurbaşkanı olarak atanan Saddam Hüseyin tarafından verildi. Küçük bir grup destekçi ile, özellikle de Tikrit kasabasıdan Talfah ailesinin üyeleriyle yakın çalıştı. Ayrıca, parti içindeki yönetimine karşı muhalefet edenlere acımasızca davranıldı. 1979'da birkaç üst düzey Baasçı yargılandı ve iddiaya göre bir darbe planladığı için idam edildi; diğer önde gelen parti üyeleri 1982'de zorla emekli edildi¹¹⁸.

3.1.1 Arap-İsrail Savaşları ve Baas Partisi'nin Yükselişi

1966'da Suriye'deki rejim, Filistin meselesinin yalnızca toplumsal bir devrim ve İsrail ile doğrudan bir savaş yoluyla çözülebileceğine inanıyordu. Yeni ortaya çıkan Filistinli gerilla grupları Suriye rejimiyle tamamen aynı fikirdeydiler ve 1966'da evlerini kaybeden ve farklı ülkelerde yaşayan Filistinliler, Suriye ile İsrail arasındaki sınırdaki gerginliğin özellikle yüksek olması sonucu Baasçılardan güçlü destek aldılar¹¹⁹.

1948'den beri, diğer Arap devletlerinin sorunlarını çözmelerini beklemekten bıkmıştı. Gerçekten, Filistinliler arasında öne çıkan iki siyasi hareket vardı: Arap rejimlerinden kurtulma ve İsrail ile savaşmaya karar verilen El Fetih ve Filistin'in kurtuluşunun Arap ülkelerinde yaşanacak radikal bir Marksist devrim sonucu olabileceğine inanan Filistinli gruplar. Bu gruplar 1965'ten bu yana İsrail'de gerilla eylemleri yapıyorlardı. Kriz artarken Mısır, Suriye ve

¹¹⁷ Robert Looney, "A Return to Baathists Economics? Escaping Vicious Circles in Iraq; Strategic Insights, v. 3, issue 7 (July 2004)." **Strategic Insights, v. 3, issue 7 (July 2004)** (2004), s. 97.

¹¹⁸ Patriquin, 2007, s. 16.

¹¹⁹ James DeFronzo, **The Iraq war: Origins and consequences**, Routledge, 2018, s. 11.

Ürdün askeri anlaşmalar imzaladılar. Bu üç devlet İsrail'i yok etmeye hazır ve iyi motive olmuş görünüyorlardı¹²⁰.

İsrail'in batılı müttefiklerinden destek alabilmesi mümkün değildi. İngiltere ve Fransa, 1956'daki Süveyş krizinden dolayı Orta Doğu'daki etkilerini çoktan kaybetmişlerdi. ABD ise İsrail'e yapacağı bir yardım için çok meşgul görünüyordu. Buna karşılık, Araplar her alanda SSCB tarafından destekleniyor ve İsrail askeri gücünü görmezden geliyorlardı. Böylece, yıkıcı bir İsrail zaferiyle sonuçlanan ve Arap dünyasında büyük bir değişim yaratan savaş gelip çatmıştı¹²¹.

5 Haziran 1967'de İsrail, kendisini askeri bir kuşatmada hissetmesi ve hayatta kalmak için başka bir alternatif olmadığını düşünmesi ile savaşı başlattı. Savaş sadece altı gün sürdü ve Arap cephesi için bu bir felaket oldu. İki taraf arasında ateşkes yapıldığı zaman İsrail, tüm Sina Yarımadası'nı ve Gazze Şeridini Mısır'dan, Batı Şeria ve Doğu Kudüs'ü Ürdün'den ve son olarak da Golan Tepeleri'ni Suriye'den almıştı. Baasçıların böyle bir kavgaya girmeye hazır olmadıkları açıldı¹²².

Aslında, farklı hizipler ve savaş arasındaki güç mücadelesi tarafından tükenmişlerdi, birbirleriyle savaşmaktan kendi halklarını koruyamamışlardı. Suriye ordusu farklı hiziplerdeki subaylardan muzdaripti. Esad, 1966'nın sonunda diğer grupların subaylarını temizlemişti ancak silahlı kuvvetlerin kontrolü tam olarak kendisinde değildi.

Komuta kontroldeki koordinasyon eksikliğinin yanı sıra ordu, Sovyetler Birliği tarafından Kızıl Ordu'dan çıkmış silahlarla donatılmıştı. Bazı rakamlar vermek gerekirse, Suriye tarafında sadece yarısı faal olan yaklaşık 100 adet MiG-17 ve yaklaşık 500 tank vardı. Herhangi bir hava savunma füzesi veya donanması yoktu. 1948'den bu yana kalıcı bir devrim geçiren bir ülkeden daha fazlasını beklemek yanlış olurdu¹²³.

Öte yandan, İsrail, kuruluşundan bu yana David Ben Gurion'un güçlü yönetimi altındaydı ve Yahudi devleti, Süveyş krizinden bu yana hızlı ve sert bir şekilde vuracak şekilde silahlı kuvvetlerini geliştiriyordu. Gerçekten de bu savaş sadece bir askeri yenilgi değil, aynı zamanda genel olarak Araplar tarafından ahlaki bir yargı olarak kabul edildi. Çok kısa bir

¹²⁰ Jerrold M.Post ve Amatzia Baram, **Saddam is Iraq: Iraq is Saddam**, DIANE Publishing, 2002, s. 145.

¹²¹ Ritchie Owendale, **The Origins of the Arab Israeli Wars**, Routledge, 2015, s. 65.

¹²² Post ve Baram, 2002, s. 145.

¹²³ Post ve Baram, 2002, s. 145.

sürede bu kadar büyük bir fiyaskodan sonra, temelde toplumlarında bir sorun olduğu sonucuna vardılar¹²⁴.

Söz konusu görüş Arap dünyasında tartışıldı ve Müslüman Kardeşler gibi İslamcı gruplar tarafından benimsendi. Onlara göre, mağlubiyet basitçe Tanrı'yı terk eden ve sonuç olarak Tanrı tarafından cezalandırılan Arap rejimlerinin yozlaşmış olduğuna dair kanıt bir kanıttı. Genç nesil, Baas Partisi ve Nasır'ın başarısızlığından sonra daha derin bir devrimin gerekli olduğu ve yenilginin bu devrime ulaşmak için bir fırsata dönüştürülebileceği sonucuna vardı¹²⁵.

Onlar için, bu geçmişte de olan örneğin Çin, Küba ve Vietnam'da meydana gelen toplumun radikal bir dönüşümünü sağlayacaktı. Suriye yine bu tür fikirlerin beşiği idi ve ülkede çok fazla radikal hassasiyet dalgası vardı. Suriyeli radikal aydınlar Arap bölgesinde büyük bir devrim gerçekleştirmeye kararlıydılar. Arap ülkelerinde entelektüel bir kaos olduğu bir gerçektir ve Suriye savaşın ana kaybedenlerinden biri olarak bundan payını almıştı. Böylece, genel olarak Arap dünyası ve özel olarak Suriye, yenilgi ve bunun nedenleriyle ilgili sorularla boğuşmaya başladı. Doğal olarak, her Arap ülkesindeki insanlar rejimlerini sorgulamaya başladılar ve her yeni fikir ya İslamcı ya da aşırı sosyalist, hükümetler için bir problem olmaya başladı¹²⁶.

Dolayısıyla, Arap liderlerin dikkatlerini genel olarak Arap dünyası yerine hükümetlerine çekmeleri şarttı. Ulusal çıkarlar ve öncelikler, Arapların bütünüyle soyut ve ortak çıkarları üzerinde hüküm sürmeye başladı. Suriye'deki Baas Partisi, diğer Arapları İsrail ile savaşmaya teşvik eden en önde gelen aktör olduğu için özellikle zor bir durumdaydı. Parti Suriyeliler tarafından hedef haline getirildi.

Dışarıdan gelen sert eleştirilerin yanı sıra parti üyeleri de birbirlerini savaş sonucu yaşanan başarısızlıktan sorumlu olmakla suçlandı. Ayrıca, parti liderleri arasında Filistinli gerillalar konusunda bir anlaşmazlık vardı. Yenilginin ardından Cedid onlara destek vermeye devam ederken, Esad, bu eylemlerin Suriye'ye zarar verdiği için eylemlerini sınırlandırmanın gerekli olduğunu iddia etti. Suriye hükümeti Ağustos 1967'de Hartum'daki Arap zirvesine katılmayı reddettiğinde Esad'la Cedid arasındaki düşünce ayrımı ortaya çıktı. İdeolojik

¹²⁴ Yaacov Bar-Siman-Tov, **The Israeli-Egyptian War of Attrition, 1969-1970: A Case-Study of Limited Local War**, New York: Columbia University Press, 1980, s. 122.

¹²⁵ David W. Lesch, **The Arab-Israeli conflict: a History**, Oxford University Press, 2018, s. 34.

¹²⁶ Lesch, 2018, s. 34.

ilkelerine adanmış Cedid'e göre, zirve gerici Arap rejimleri arasında olacaktı ve bu imkansızdı¹²⁷.

Aslında, Esad için, her şeyden önce kaybedilen Golan Tepeleri'nin geri alınmalıydı. Ülkenin dönüşümü ise ikincil öneme sahipti. Anlaşmazlık hem iç hem de dış ilişki meselesiydi. Gerçekten de ülkenin sınırlı kaynaklarının kullanımı ve partinin farklı gruplarla ilişkilerinde benimsemesi gereken pozisyonu önemliydi. Böylece, 1967'de Suriye Baasçıları için çaresizlik içine girmişti. O andan itibaren, Filistinli gerillaları desteklemeye devam edeceklerdi, ancak bu sınırlı ve kontrollü olacaktı. Dahası, İsrail'e yönelik gerilla savaşı, Golan Tepelerini İsraililerden geri almak için Suriye mücadelesinin bir parçası olacaktı¹²⁸.

Başka bir deyişle Filistin meselesi Suriye-İsrail çatışması haline geldi. İsrail'le savaşmaya hala kararlıydılar ve bu amaç için ordusunu hazırlarken, İsrail'i zayıflatmak ve Golan Tepeleri'ndeki yeni statükoyu silmek için gerillaları aynı anda kullandılar. Golan Tepeleri'nin kaybıyla Filistin meselesi yeni bir anlam kazandı ve Golan Tepeleri'nin geri alınması Suriye ulusal çıkarının bir parçası oldu. Artık Filistinlilerin iyiliği için Suriyeliler değildi; Suriyelilerin uğruna Filistinlilerdi. Yenilgi aynı zamanda İsrail'i yıkıp vatanlarını geri getirmeyi uman Filistinliler için de bir felaketti. Arap sosyalizminin, milliyetçiliğinin ve birlik projelerinin delegitizasyonu oldu¹²⁹.

Bu formüllerin sonu Filistinliler için umutsuzluğa işaret ediyordu. Açıkçası, durumları Arap ülkelerinde gündemden düşecek ve işgal altındaki toprakların geri alınması Filistin pahasına Arap dünyasında öncelik kazanacaktı. Mısır, Suriye ve Ürdün anavatanı kavramları ön plana çıkacaktı. Sonuç olarak Filistinliler kendi başlarına kaldılar ve mücadele edecekleri bir Filistin kimliği geliştirmek zorunda kaldılar. Filistinlilerin, Arap birliğinin daha geniş hedeflerine ulaşmasından sonra vatanlarını geri alacağına inanmaları mümkün olsa da, artık durum böyle değildi.

Birleşik bir Arap ordusu, o zamana kadar Yahudi devletini yok etmek için arzu edilen bir çözümdü, ancak yenilgi onların beklentilerinin iflasıydı. Tıpkı Arap ülkelerinde geliştirilen vatan hissi gibi, Filistinliler de Filistin sınırları içerisinde tanımlanmış bir vatan hissi edindiler. Daha sonra, yalnızca radikal bir direniş hareketi ile elde edilebileceği sonucuna vardılar. Tabii

¹²⁷ Martin Gilbert ve Martin Gilbert, **The Arab-Israeli conflict: its history in maps**, Weidenfeld and Nicolson, 1984, s. 47.

¹²⁸ Ian J. Bickerton, , ve Carla L. Klausner, **A history of the Arab-Israeli conflict**, Routledge, 2018, s. 177.

¹²⁹ Bickerton ve Klausner, 2018, s. 177.

ki, bu hareket genel anlamda Arap milliyetçiliğine değil, farklı etnik ve kültürel köklere sahip Filistin milliyetçiliğine dayalı olacaktı. Aslında bir seçimden ziyade bir zorunluluktan ve bunun nedeni, Arap devletlerinde 1967 sonrası dönemde pan-Arap ideallerinin terk edilmesiydi¹³⁰.

Arap dünyası için savaş, hem halk hem de siyasi seçkinler arasında şok ve inançsızlığa neden olan büyük bir yenilgi haline gelmişti. Arap ülkelerindeki siyasal söylem, Filistinlilerle dayanışmayı ifade etmekten savaşta İsrail'e kaybedilen bölgelerin kurtarılmasını vurgulamak olarak değişti ve Mısır'da pan-Arabizm düşünceleri solmaya başladı. Buna karşılık, 1973 Savaşı doğrudan sınırların değişmesine neden olmamakla birlikte, büyük bir zafer olarak kutlandı ve Arapların saygınlığını geri kazanmaya hizmet etti¹³¹.

Ekim savaşı ve sonrasında Suriye'deki General Hafız Esad hükümetine yeni ve kritik güçlükler getirdi. Esad'ın son üç yıldır Suriye'de iktidarda olan Suriye Baas Partisi'nin politikaları ve daha önce Baas rejimlerinin belirlediği iç ve uluslararası yönleri büyük ölçüde değiştirdi.

3.1.2. 1973 Savaşı ve İran-İrak Savaşı Arasındaki dönem (1980–1988)

General Hamdani, 1967 Altı Gün Savaşı'ndan hemen sonra Irak ordusuna girmiş ve İsrail hava kuvvetlerinin bir haftadan az süren bir yıldırım harekâtı ile Suriye, Mısır ve Ürdün'ün askeri güçlerini tamamen ortadan kaldırdığına açıkça tanık olmuştu. 1967 olayları yalnızca Irak'taki Baas yönetimini değil, Irak ordusunda daha önce var olmayan bir ciddiyet ve profesyonellik yaratmasına da yardım olmuştu¹³².

Irak da dahil olmak üzere Arap orduları, 1973 Savaşı öncesine göre çok daha ciddiye aldılar. Ayrıca İsraili düşmanlarını çok daha dikkatli bir şekilde incelediler. Böylece, 1973 sonbaharında Irak ordusu, düşman hakkındaki bilgisini genişletmiş ve daha profesyonel bir strateji benimsemiştir. Irak saldırısı, İsraililerin ilerlemelerini durdurmaya ve Mısır'ın Süveyş Kanalı'nın doğu yakasındaki konumlarından ayrılmalarına neden olmuştur.

¹³⁰ Bickerton ve Klausner, 2018, s. 179.

¹³¹ Gilbert ve Gilbert, 1984, s. 52.

¹³² Kirsten E. Schulze, **The Arab-Israeli Conflict**, Routledge, 2013, s. 87.

1973 Arap-İsrail Savaşı'ndan hemen sonra, Iraklılar ordunun genel profesyonellik ve hazırlık seviyesini geliştirme çabalarını sürdürdüler. General Hamdani, Irak ordusunun Baas partisi tarafından öngörülen “siyasi doğruluk” yönünde bir tavır almaması gerektiğini, Arap-İsrail Savaşı'ndan çıkarılan derslerin dikkatlice analizini yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Arap dünyasının eğitim sistemindeki eksikliklerin doğrudan bir sonucu olarak Arap orduları İsrail ordusuna kıyasla teknolojik bilgilerde önemli bir eksiklik yaşamaktadır¹³³.

Hamdani'ye göre Arap ordularının, sömürgecilik dönemindeki kökenleri göz önüne alındığında, İngiliz yönetimi döneminde İngiliz Ordusundan kopyalan yavaş ve metodik bir savaş yaklaşımının kendilerine uymadığını açıklar. Buna karşın, İsraililer, hız, manevra, merkezi olmayan liderlik ve risk alma konularına verilen önemle ordularını geliştirmişlerdir. Bu eğitimsel ve kültürel farklılıkların sonuçları, İsraililerin Arap muhaliflerine göre daha düşük taktiksel seviyelere daha hızlı tepki verdiklerini özellikle Golan savaşında açıkça gösterdi¹³⁴.

Bu kültürel ve eğitimsel zayıflıkların İran'la olan savaşta çok az etkisi olacak, ancak ABD koalisyonuna karşı iki savaşta da Irak'ın performansını kesinlikle etkileyecektir. General Hamdani, subaylarının Irak ordusunda (ve bu konuda diğer Arap ordularında) profesyonellik seviyelerinde ciddi sorunlar olduğunu kabul etti.

Hamdani'nin askeri profesyonellik konusunda ne olması gerektiği konusundaki idealiyle Irak ordusunun gerçekliği arasındaki bu ikilik, Saddam'ın ve Baas partisinin hakimiyeti döneminde devam etmiştir. 1973 savaşının ardından Baas partisi ordunun profesyonellik alanına girmeye başladı. Partinin liderleri ve üst düzey yöneticileri orduda bir subayın terfi için uygunluğunu değerlendirmede önemli unsurlar olarak siyasi sadakat ve ideolojiyi giderek daha fazla vurgulamaya başladı.

Saddam'ın 1979'da iktidar ele geçirmesi, ordunun siyasallaşmasını daha da hızlandırdı. Baas yönetiminin başlarında “iyi bir Baasçıdan çok iyi bir asker” daha önemli iken, ilerleyen dönemde “iyi bir askerden çok iyi bir Baasçı” daha iyi olarak algılanmaya başladı. Baas ideolojisi için güvenilirlik ve tartışmasız itaat, ciddi askeri profesyonellikten daha önce gelmeye

¹³³ Frank Aker, **October 1973 The Arab Israeli War**, First Edition Design Pub., 2014, s. 18.

¹³⁴ Aker, 2014, s. 18.

başladı. Üstelik, Saddam, çok sayıda generali kendisine bağlılık temelinde değiştirmeye başladı¹³⁵.

Beklendiği gibi, bunun ilerde yaşanacak bir savaşta ordunun genel askeri etkinliği üzerinde ciddi bir etkisi oldu. Bu subayların hepsi politik açıdan Baas partisinin bağlısı değildi, bazıları yetkili ve ciddi subaylardı. Ancak birçoğu böyleydi ve Saddam, siyasi sadakate dayanarak askerleri terfi ettirmişti. En önemlisi, Hamdani'nin bakış açısına göre, sağlam bir askeri deneyim temeli sağlamak için daha önceden taburlara ya da ekiplere komuta etmemişlerdi.

Başka bir deyişle, bir birliğe komutanlık etmek için hazır değillerdi. Bununla birlikte Baas'ın müdahalesine rağmen, 1967 ve 1973'de alınan mağlubiyetler sonrasında Irak ordusu profesyonelliğini geliştirmek için çaba göstermiş ve İran'lılara karşı çatışmaların başlarında elde ettiği ilk başarılarında bu çabalar önemli rol oynamıştı. Ancak Irak ordusunun karşılaştığı en büyük sorun, siyasi elitlerin ve üst düzey liderlerin yaklaşmakta olan savaş için akılda hiçbir stratejik ya da operasyonel hedeflerinin olmamasıydı.

3.1.3. İran-İrak Savaşı (1980–1988)

İran Şahının yıkılışı ve ardından İran İslam Cumhuriyeti'nin kurulması, İran ile Irak arasındaki ihtilaflı ilişkinin yeniden başlamasına neden oldu. İslam Devrimi ikili ilişkilerinde yeni bir ideolojik faktör ortaya koyuyordu. Irak'taki laik, sosyalist ve milliyetçi bir Baas rejimine karşı bölgede yeni bir radikal, evrenselci, pan-İslami rejim ortaya çıkmıştı. Bu iki taraflı ilişkilerin kademeli olarak bozulmasına neden olmuştu. Irak'ın Şah'ın ayrılığına ilk tepkisi ve Ayetullah Humeyni'nin İran'ın yeni lideri olarak ortaya çıkışı büyük ve olumluydu. İran'daki İslam devrimi ile ilgili olarak Saddam Hüseyin, “İran halkının seçiminde ne olursa olsun bizim saygımız vardır” dedi. Irak'ın 1979 ilkbahar ve yaz aylarında birbirini takip eden iyi niyet gösterisi, Bağdat'ın 1975 statükoyu korumaya olan ilgisini ortaya koyuyordu¹³⁶.

Bu kapsamda İran Başbakanı Mehdi Bazargan, iki ülke arasındaki ilişkileri geliştirmek amacıyla Irak'ı ziyaret edecekti. Irak hükümeti, 13 Şubat 1979'da İran Geçici Hükümeti'ne,

¹³⁵ Johan Franzén, **Red star over Iraq: Iraqi communism before Saddam**, London: Hurst, 2011, s. 21.

¹³⁶ Ralph King, **The Iran-Iraq war: the political implications**, International Institute for Strategic Studies, 1987, s. 54.

komşu ülkelerle saygı ve egemenlik ve müdahalesizlik temelinde, komşu ülkelerle sağlam, samimi ve iş birliğine dayalı ilişkiler kurma konusundaki tutarlı politikasını açıklayan bir not gönderdi. Saddam Hüseyin, düşmanı bize karşı desteklemeyen ve işimize müdahale etmeyen ve İran ve Irak halkının çıkarlarına karşılık gelen bir rejimin kesinlikle saygı ve takdirini alacağını vurguladı¹³⁷.

İran İslam Cumhuriyeti'nin ilanı vesilesiyle, Irak Cumhurbaşkanı Tahran'daki yeni rejimi tebrik eden bir telgraf gönderdi. Yeni cumhuriyet rejiminin, genel olarak Arap ülkeleriyle ve özellikle de Irak'la güçlü dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini güçlendireceğini umuyordu. Saddam Hüseyin, 20 Temmuz 1979 tarihli bir basın toplantısında, "Arap milletine, haklarına ve egemenliğine saygı duyduğunuz ve Irak'ın haklarına ve egemenliğine saygı duyduğunuz sürece size saygı duyuyoruz dedi. Ancak Baas hükümeti, Tahran'daki yeni rejime karşı dostane komşuluk tutumunun boş olduğunu düşünüyordu. İran'ın hem rejim ideolojisi hem de din anlayışı farklıydı¹³⁸.

İdeolojik olarak, iki rejim karşıt uçlarında yer alıyordu. İran, liderleri Şeriat'ı uygulamakta ısrar eden ve İslami ideolojilerini başka ülkelere ihraç etme niyetlerini gizlemek için hiçbir çaba göstermeyen teorik, enternasyonalist (pan-İslami) bir rejim tarafından yönetiliyordu. Irak ise laik, milliyetçiydi (pan-arab) ve Arap milliyetçiliğini inanç ve görüş sisteminin özü olarak gören ve birleşmiş bir ulus devlet kurmayı ümit eden ancak İslami bir ülke kurmayı ümit etmeyen bir parti ile yönetiliyordu.

Ayrıca Baas ideolojisi İran'ın iç ve dış politikalarının arkasındaki itici güç olan din anlayışına tamamen karşı çıkıyordu. Baas liderleri, dinin siyasallaşmasına şiddetle karşı çıkıyordu. Ancak İran bölgede İslamcılı ideolojisi kapsamında güçlenmeye devam ediyordu. Buna cevaben, Iraklılar Arap siyasetindeki diğer büyük güç olan Arap milliyetçiliğine başvurdular. Saddam, Al-Mustaqbal dergisinde 13 Ekim 1979'da yayınlanan röportajında, "İslam, Arapların sade ve saf ruhundan başka bir şey değildir, ancak İranlılar, Arap milliyetçiliğinin İslami değil Siyonist, Faşist ve Nazi doktrinleri içerdiğini iddia etmektedir" demişti. Saddam'a göre İslami bir devrimin gerçekten İslami olabilmesi için Arap devriminin bir arkadaşı olmalıydı. Kendisini İslami ve Arap devrimi olarak niteleyen bir devrim arasındaki çelişki devrimin İslami olmadığı anlamına geliyordu¹³⁹.

¹³⁷ King, 1987, s. 55.

¹³⁸ Ray Takeyh, "The Iran-Iraq War: A Reassessment." *The Middle East Journal*, 64.3 (2010): 365-383.

¹³⁹ Takeyh, 2010, s. 365-383.

Arap devrimi ile çelişen herhangi bir devrimin sahte olduğunu ve İran devriminin gerçekten İslami olmadığını, çünkü Arap devrimine düşman olduğunu vurgulamıştı. Arapçılığın tarihteki rolünü vurgulamak için Saddam Hüseyin, İran'ı özgürleştirenlerin Araplar olduğunu hatırlatmıştı. Yavaş yavaş Irak'taki siyasi algılar değişmeye başladı ve İran ile Irak arasındaki ilişkiler daha da kötüye gitmeye başladı. 1979 Şubat'ından, devrimin henüz başlangıç aşamasında olduğu dönemde, Irak Devlet Başkanlığı'nın Ahmad Hasan el-Bakr'dan Saddam Hüseyin'e geçtiği Temmuz 1979'a kadar, Irak'ın İran'a olumlu mu yoksa olumsuz mu olacağı sorusu Devrim Komutanlığı Konseyi (BİK) ve Baas Bölgesel Komutanlığı tarafından kapalı toplantılarında sık sık tartışıldı¹⁴⁰.

Bu tartışmalar sonucunda Baasçılar iki düşünce geliştirdi. İlki, sert bir karşılık verme düşüncesi, diğeri ise, daha sakin bir tavır geliştirilmesi düşüncesiydi. Saddam Hüseyin'in Temmuz 1979'da Cumhurbaşkanlığına gelmesi, İran'a karşı sert bir duruşun savunucularının zaferine işaret etmektedir. İran'daki politik eğilimler cesaret verici değildi ve aşırılık yanlılığı halihazırda siyasi olarak güçleniyordu. İran İslam Cumhuriyeti, ne Irak'la eşitlik ve karşılıklılık temelinde başa çıkmak, ne de iki komşu arasındaki asgari normal ilişkiyi sürdürmek için hazır değildi. 1979 Haziran'ından itibaren devrimci rejim, halka açık bir şekilde Irak halkını Baas rejimini devirmeye çağırdı¹⁴¹.

İlerleyen zamanlarda hem İran hem de Irak, birbirlerinin iç meselelerine müdahale etmeye devam ettiler. İran Irak'taki yeraltı Şii hareketlerine destek veriyor ve Irak'taki Kürtlere destekleyerek Baas karşıtı kampanyasını sürdürüyordu. Irak'ın yapısı nedeniyle Şiiler, Arap nüfusunun yüzde altmışını oluşturuyordu. Üstelik İran'daki devrimci rejim, topluluğun Baas rejimine karşı ayaklanmasını umuyordu. 19 Ekim 1979'da İmam Humeyni Iraklılara Baas hükümetine karşı isyan etmeleri gerektiğini söyledi¹⁴².

İranlı Savunma Bakanı Mustafa Şamran'a göre Irak'ın İran'a saldırmaya cesareti yoktu çünkü Irak ordusunun çoğunluğu Şii idi. Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz ise, İran'ın dini liderliğinin, olgunlaşmamış bir devrim olduğunu ve bu devrimin daha olgun olan Irak gibi bir ülkeye ihraç edilemeyeceği gerçeğini göz ardı ettiğini ileri sürdü. Baas liderleri İran devriminin zaferini artan bir endişe ile izlerken, İran hükümeti Ayetullah El Sadr'ı "Irak Humeynisi" olarak

¹⁴⁰ Takeyh, 2010, s. 365-383.

¹⁴¹ David Segal, "The Iran-Iraq war: a military analysis." *Foreign Affairs* 66.5 (1988): 946-963.

¹⁴² Segal, 1988, s. 946-963.

ila etti. Irak makamlarının Ayetullah Sadr'ı tutuklaması üzerine 11 Haziran 1979'dan sonra iki ülke arasındaki ilişki daha da zorlu bir sürece girdi¹⁴³.

Tutuklama, Bağdat'taki Şii semtlerinde ve Irak'ın güney şehirlerinde protesto gösterilerine yol açtı. Baas rejimi ayrıca, Genel Sekreter olan Şii Abdal-Hüseyin El Mashadi'yi ve Partideki elli üst düzey Şii üyesini de temizledi. Saddam Hüseyin Irak Cumhurbaşkanı olarak iktidarı ve kontrolü tam olarak ele geçirdi, çünkü Bakr'ın yıkıcı unsurlarla başa çıkmada çok zayıf olduğunu düşünüyordu.

Saddam Hüseyin, 28 Temmuz 1979'da Irak'ta Humeyni'nin yükselişine benzer bir devrim yapabileceğini ve bu hareketin Ayetullah Sadr tarafından başlatılabileceğini duyurdu. Bunu bir çok tutuklamalar izledi. Baas partisi yetkilileri ve askeri yetkililer arasında hızla bir tasfiye yapıldı. Saddam Hüseyin bu olaylar ile bağlantılı olarak 8 Ağustos 1979'da, 22 kişiyi idam etti. Mart 1980'de, Iraklı yetkililer 97 sivil ve askeri öldürdüler. Bunların yarısı el-Dava üyesiydi¹⁴⁴.

El-Dava üyelerine ve destekçilerine karşı uygulanan ağır ceza kanunu, BİK tarafından Mart 1980 sonunda ilan edildi. Diğer bir önlem ise ulemanın devam eden etkisine darbe vurmak için yapılmıştı. 1980 yılının Mart ayında Şiiilerin kurumsal gelirleri kontrol altına alındı.

Bu emir Baas rejiminin gelir tahsilatını, tahsisini ve dağıtımını düzenlemesini ve tüm Şii tapınaklarının genel bakımını denetlemesini sağladı. Buna karşı el Dava üyeleri 1 Nisan 1980'de İran İslam Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıldönümünde El Mustansariya Üniversitesi'nde Irak Başbakanı Tarık Aziz'i öldürmeye çalıştı¹⁴⁵.

Tarık Aziz'e yapılan girişim, İran ile Irak arasındaki gerginliği artırdı. Saddam, İran sınır kasabası olan Kasr-ı Şirin'in bombalanmasını ve binlerce İranlı sakininin ve İran kökenli Irak vatandaşlarının sınır dışı edilmesini emretti. Nisan ayı ortalarında, yaklaşık 16.000 kişi sınır dışı edildi ve yaz aylarında bu rakam toplam 35.000'e ulaştı.

Aynı gün, Ayetullah Sadr tutuklandı. 8 Nisan 1980'de kendisi ve kız kardeşi Bint El Huda ertesi gün şafak vakti Necef'te gizlice idam edildi ve gömüldü. Bu olaylar İran-İrak ilişkilerini kötüleştirdi. Ayetullah Humeyni, İran'da üç günlük ulusal yas ilan etti.

¹⁴³ Segal, 1988, s. 946-963.

¹⁴⁴ Segal, 1988, s. 946-963.

¹⁴⁵ Thom Workman, "The social origins of the Iran-Iraq war." **Centre for International and Strategic Studies**, (1991):1-32.

Tahran'da hükümet tarafından Irak karşıtı gösteriler düzenlendi. İranlı liderler açıkça Irak halkını Baas partisini devirmeye çağırdı. İran Dışişleri Bakanı, 16 Nisan 1980'de Tahran'da, Baas hükümetini Irak'ta devirmeye karar verdiklerini açıkladı. 17 Nisan 1980'de Humeyni, Irak halkının ve ordusunun ayaklanması çağrısında bulundu. Humeyni Irak halkı ve ordusu Baas rejimine sırtını dönmeli ve onu devirmeli, çünkü rejim İran'a, İslam'a ve Kuran'a saldırıyor demişti¹⁴⁶.

Saddam Hüseyin İran'ın Baas rejimini devirme tehditlerine cevap olarak, Irak'ın namusunu ve egemenliğini savunmak için her türlü savaşa girmeye hazır olduğunu söyledi. 1980 yılının ortalarında, ordudaki yüksek rütbeli subayların tasfiye edilmesi ve rehineler olayıyla Amerika Birleşik Devletleri'nin düşmanlığını çekmesi dolayısıyla, İran'ın güçsüz durumda olduğu izlenimi uyanmıştı. İran'ın iki ülke arasında anlaşmazlık konusu olan bölgeden askerlerini çekmeyi reddetmesi üzerine 22 Eylül 1980'de Irak ordusu sınırı geçti. Irak, 16 Eylül'de, Şatt-ül-Arap Anlaşmasını feshettiğini açıkladı. Böylece iki ülke arasında savaş başlamış oldu.

3.1.4. Siyasi ve Askeri Lider Olarak Saddam Hüseyin

1968 ile 2003 yılları arasında Irak'taki Baas rejimini daha derinlemesine anlamak için, partied en baskın kişilik olan Saddam Hüseyin'e odaklanmak gerekmektedir. Parti, lider imajını oluşturmak için muazzam miktarda enerji ve kaynak ayırdı ve 1980'lerin ortasından itibaren, Baas'ın felsefesi ve politik eğitimi, politik bir ideolojiden ziyade bir kült oluşturmaya başladı. Böylece Saddam Hüseyin görkemli anıtlar vasıtasıyla rejimin uluslararası sembolü haline geldi. 1979'da başkanlığı devraldıktan sonra Nisan 2003'te devrilinceye kadar kritik rolü göz önüne alındığında, meşru bir şekilde bu yirmi dört yıl boyunca Stalinizm veya Maoizm'e benzer bir Saddamizm dönemi görülmektedir¹⁴⁷.

I. Faysal ile başlayan ve 1958'de Abdül Karim Kasim al-zaim el-vahid (tek lider) ile devam eden monarşinin devrilmesinden sonra devam eden süreçte Irak'da bir çok güçlü lider yönetimde yer almıştır. Bununla birlikte Irak halkı uzun bir süre ülkenin büyümesini ve kalkınmasını etkileyen çok sayıda darbe yaşadı. Saddam Hüseyin, Irak'da kesin bir istikrar

¹⁴⁶ Workman, 1991, s. 242

¹⁴⁷ Efraim Karsh ve Inari Rautsi, **Saddam Hussein: A political biography**, Grove/Atlantic, Inc., 2007, s. 17.

oluşturmaya çalıştı ve 1970'lerin başlarında petrol gelirlerinin artması ve petrolün millileşmesiyle başlayan ekonomik gelişme, ona rejim ve ülke üzerinde bir bütün olarak kontrol kurma fırsatı sağladı. Irak'da, özellikle 1970'lerde olmak üzere tüm alanlarda gelişmiş ve rejimin muhalif olmayan ya da politik olarak aktif olan Iraklılar, genel ekonomik, eğitimsel ve sosyal gelişmelerden yararlandı.

28 Nisan 1937'de Tikrit'in güneyinde bulunan küçük Oja köyünde doğan Saddam Hüseyin, gençliğinden itibaren siyasi faaliyetlere katılmış ve yirmi iki yaşında, Abdül Karim'e yönelik başarısız bir suikast girişiminde yer almıştır. 1968'de, Baas Partisi iktidara geldiğinde, Saddam Hüseyin, o zamanki cumhurbaşkanı Ahmad Hasan El-Bakr'ın kuzeni olarak iyi bir pozisyonda faaliyetlerine başlamıştır.

Kendisi için güç sağlamak için bir ağ kurmaya başlayan Hüseyin Temmuz 1968'de yalnızca otuz bir yaşında, başkan yardımcılığına kadar yükselmiştir. Saddam Hüseyin'in, ülkenin önceki liderlerinin aksine, hiçbir zaman askeri akademiye gitmemiş olması, ilerlemesini engellemiştir. Saddam Hüseyin'in ordu ve subaylarla olan ilişkisi oldukça karmaşıktır. Hüseyin'in 1956 yılında da dayısı tarafından askeri akademiye girmesi için teşvik edilmesine rağmen askeri akademiye kabul edilmemesi ve askeri bir kariyere sahip olamaması kendisini Baas Partisinde erken yaşta aktif bir rol almaya itmiştir. Bazı araştırmacılar, ordu ile olan ilişkisinin sorunlu olduğunu ve 1968'de iktidara geldiğinde Baas rejiminin genel olarak asker fobisine sahip olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte, Saddam Hüseyin, bölgede güçlü bir ülke olma hedefini yerine getirmek için güçlü bir ordusu olması gerektiğini iyi bilmektedir.

Saddam, askeri meseleler ya da askeri kurumlardaki etkinlikler hakkında çok az bilgiye sahipti. Onun için önemli olan, tarihte savaş alanlarındaki üstünlüğünü kanıtlamış olan ve bunu tekrar yapabilecek olan bir Arap "savaşçı" idealiydi. Her şeyden önce Saddam'ın strateji anlayışı yoktu. Askeri yenilgiler ve öndeki ciddi operasyonel durum, Saddam'ın İran'la savaşa yaklaşımına bir askeri gerçeklik duygusu getirdi. 1982–1984 arasındaki savaş koşulları onu astlarına daha fazla özgürlük vermeye zorladı ve çoğu kez de onların tavsiyelerine daha çok başvurmaya başladı¹⁴⁸.

Bununla birlikte, Baas rejimine ve özellikle de cumhurbaşkanına olan siyasi sadakat, kıdemli subayların seçiminde önemli kriterler haline geldi. Kuveyt macerasına kadar

¹⁴⁸ Karsh ve Rautsi, 2007, s. 18.

Saddam'ın odak noktası güçlü bir lider olmaktı. Ancak Kuveyt felaketinden sonra kişiliğinde önemli bir değişiklik oldu. Mart 1991 isyanıyla birlikte, Irak halkına olan güvenini kaybetti ve paranoyası derinleşti. Bu noktadan itibaren, verdiği her karar Irak üzerindeki kontrolünü korumaya odaklandı. Paranoyası ve neredeyse herkese karşı güven eksikliği birleştirildiğinde sonuç, pratik olarak makul bir karar alınamayan bir Irak oldu¹⁴⁹.

Saddam Hüseyin'in siyasi bir lider olarak merkeziyetçiliği, silahlı kuvvetlerin baş komutanı olarak stratejik askeri karar alma sürecine kadar uzadı, ancak bu eşsiz pozisyon için gerekli askeri eğitimi almamıştı. Saddam Hüseyin'in, büyük askeri operasyonlar veya basit bürokratik kararlarla ilgili olarak, mikro yönetme alışkanlığı vardı. Mesela, İran ile savaş sırasında tüm cephelerdeki birliklere, açılacak siperlerin tam boyutlarını belirten bir emir gönderdi¹⁵⁰.

Bir başka örnekte, Savunma Bakanı tarafından herhangi bir açıklama yapılmaksızın bir emir yayınlanmış, tüm birimlere açıkça Saddam Hüseyin veya RCC'nin onayı olmadan Cumhuriyet Muhafızlarının veya Özel Cumhuriyet Muhafızlarının herhangi bir üyesinin görevlendirilmemesi gerektiği bildirilmiştir.

Saddam Hüseyin'in gücü ve uzun ömürlülüğü, kendisini yeni durumlara çabucak adapte edebilme kabiliyetine bağlanabilir. 1980'lerde, İran-İrak Savaşı sırasındaki bir dizi kayıptan sonra, orduya müdahale etmeden daha fazla esneklik sağlamasına izin verdi. Ayrıca hızlı bir öğreniciydi ve bazı durumlarda kararları askeri komutanın sahadaki kontrol kaybıyla başa çıkmasına yardımcı oldu¹⁵¹.

Özünde, Saddam Hüseyin diğer meselelerden daha çok bir darbe riskiyle meşguldü. İran-İrak Savaşı sırasında, generallerin doğrudan hava kuvvetleriyle iletişim kurmasını yasakladı. Bu meşguliyet, Kuveyt ve 1991'deki intifada işgalinden sonra daha da ivme kazandı. 1991'den sonra Saddam Hüseyin'in generallerine duyduğu güven azaldı, askeri lider olarak kendine olan güveni arttı ve ayrıntılı emirler vermeye başladı.

¹⁴⁹ Karsh ve Rautsi, 2007, s. 18.

¹⁵⁰ D., Pollack Byman ve Waxman, M, Coercing Saddam Hussein: lessons from the past, *Survival*, 40(3), 1998: 127-151.

¹⁵¹ Balaghi, 2006, s. 23.

3.2. Saddam Hüseyi'nin Uygulamaya Koyduğu Ekonomi Politikalar

1968'de Baas Partisi Askeri rejimi devraldı ve bir parti devleti hızla kurulmuş oldu. Partinin ilk yıllarındaki ekonomi politikaların en önemli unsuru, askeri öncüllerine benzer birçok sosyal ekonomik politika unsuruna sahip olan Arap Milliyetçiliği ideolojisiydi. İran'la savaşa kadar, Irak'ın zengin petrol gelirleri Baasçı yönetimin sosyalist modelini çerçevesinde ve refah, sosyal kalkınma ve askeri modernleşme gibi öncelikler kapsamında zarar görmeden sosyalist modelini sürdürmesine izin verdi¹⁵².

Baas Parti rejiminin başlaması, Irak'ın ekonomi politikasında önemli bir dönüm noktası olmuştu. Parti, 1968'den 2003'teki ABD işgaline kadar Irak'da baskın bir ideoloji ve hakimiyet sahibiydi. Baas'ın liderliği, askeri yönetimin çok yıllık ekonomik planını ortadan kaldırarak yeni bir ekonomik değişimin başlattı ve daha sonra Irak'ın sıkı kontrolünü sağladıktan kısa bir süre sonra kendi planını uygulamaya sokmasına olanak verdi¹⁵³.

1973'ten itibaren, ulusal ekonominin rakamları kamu kullanımı için giderek daha az erişilebilir ve ekonomik veriler daha gizli hale geldi. Saddam Hüseyin'in önderliğindeki Parti üstünlüğü, 70'lerin sonlarında askeri harcamaları arttırma, 1980'de İran'a savaş ilan etme ve daha sonra 1991'de Kuveyt'i işgal etme konusundaki kilit kararlarda etkili oldu. Irak'ın ağır borç yükünün temel nedenleri Altyapı, yüksek işsizlik oranı ve ülkenin genel olarak kötüleşen ekonomisi oldu¹⁵⁴.

Yeni hükümetin, 1970-1974 dönemini kapsayan ilk Ulusal Kalkınma Planını formüle etmesi iki yıl aldı. Tüm bu plan aynı siyasi güç yapısı altında yönetilmekteydi. Plan, Irak'ın önceki onyıllarda asla elde edemediği birçok çalışma, planlama, teknik deneyim ve idari yetkinlikten yararlanabilmesi için de yeni bir gelişme olmuştu. Baasçı Ulusal Kalkınma Planının bir diğer avantajı, 1971'deki Tahran fiyat anlaşması ve 1973-74'teki petrol fiyat patlamasının ardından petrol fiyatlarının keskin bir şekilde artmasıydı. Ulusal Kalkınma Planının hem genel ekonomik hem de sosyal hedefleri vardı ve sektöre özgü ayrıntılı hedefler oluşturulmuştu¹⁵⁵.

¹⁵² Balaghi, 2006, s. 23.

¹⁵³ Anthony H. Cordesman, **Iraq: Sanctions and beyond**, Routledge, 2018, s. 56.

¹⁵⁴ Patrick Clawson, **How Has Saddam Hussein Survived?: Economic Sanctions, 1990-93**, No. 22. DIANE Publishing, 1993, s. 78.

¹⁵⁵ Cordesman, 2018, s. 56.

Yeni rejimin devrim söylemine, sosyalizmine ve radikal değişikliklerine rağmen, Plan geçmiş kalkınma planlarının, özellikle de 1965-69 planının bir devamıydı. Sektöre özgü hedeflerin uygulanması, hedeflerin hiçbirinin yerine getirilmediği Ulusal Kalkınma Planının öncüllerinin performansına da benziyordu. Tarım sektörü planlanan bütçesinin% 73'ünü alırken, sanayi, ulaşım ve haberleşme ile inşaat ve konut sektörleri sırasıyla% 84,3,% 67'di. Temel ekonomik sektörlere yapılan harcamaların kısıtlılığı, GSYİH'deki ve ulusal gelirlerdeki genel artışa rağmen oluşturulmuştu. Petrol fiyatlarındaki artış nedeniyle, GSMH içindeki petrolün payı 1970'te% 26,4'ten 1974'e kadar% 60,4'e yükselmişti. Buna karşın, GSMH'de tarım ve imalatın rolü 1974'te sırasıyla% 6,9 ve% 5,2'ye düşmüştü.

Baas Partisi'nin iktisadi planlamayı "Devrim Komuta Konseyi" nin (BİK) onayına sunulması kararı, çok yıllı planlamayı sona erdirdi. Bu, ekonominin teknokratlar kontrolü altındaki uygulama biçiminin Baas Partisi liderliği kontrolü altındaki bir ekonomi ile değiştirilmesi anlamına geliyordu. Ulusal Kalkınma Planından sonra, 1975, 76 ve 77 için üç yıllık yatırım programı oluşturulmuştu. 1977 yıllık yatırım planının sonunda, RCC, Ulusal Kalkınma Planının 1980 yılına kadar yürürlüğe gireceğini kabul etti. Önceki yılların aksine, hükümet hedeflerini veya tahsisatlarını halka açık yapmamış dolayısıyla bu planla ilgili ayrıntılı veriler sunulmamıştır. Bu dönemdeki ekonomik verilerdeki eksikliklere rağmen, 1975-1980 arasındaki belirli sektörler için aşağıdaki büyüme oranlarını gösteren veriler mevcuttur¹⁵⁶:

- GSYİH:% 11
- Madencilik:% 6,5
- Tarım:% 2,6
- Sanayi: % 14,2
- İnşaat: %15,8
- Ulaşım ve iletişim: %20,3
- Devlet hizmetleri: %13,2,2

Irak'ta 1976'dan 1980'e kadarki en önemli ekonomik gelişme "diğer kalem" harcamalarındaki hızlı artış oldu. Irak'ın petrol geliri 1976'da 3,1 milyon ID'den 1980'de 8,9 milyar ID'ye yükselirken, bütçedeki "diğer tahsisler" bölümü 1976'da sadece 61 milyon ID'den 1980'de 1,6 milyar ID'ye yükseldi. Bu harcamaların dökümü konusunda kamuya açık veriler

¹⁵⁶ Cordesman, 2018, s. 62.

bulunmamakla birlikte, uzmanlar çoğunluğunun askeri sanayi ve silahlanma için harcandığını iddia etmektedir¹⁵⁷.

Irak'ın askeri harcaması, 1971'de 341,4 milyon ID'den 1974'te 921,4 milyon ID'ye yükselmiştir; Savunma ve polis teşkilatı harcamaları 1974'te GSMH'nin %53,3'üne ulaşmıştır. Irak'ın, İran-Irak savaşının başlamasından beş yıl önce kaynaklarının çoğunu silahlanma konusunda harcamasının doğal olmadığı sonucuna varılabilir¹⁵⁸.

Genel olarak, Irak hükümeti 1974-80 döneminde ekonomik kalkınma için 14,2 milyar dolar harcadı. Basra'daki petrokimya kompleksi, Khor el Zubair'deki demir ve çelik fabrikası, kükürt ve fosfat ekstraksiyonu ve işleme endüstrisi ve gübre endüstrisi gibi ağır sanayi kompleksleri bu dönemde gelişti. 1970'lerin ikinci yarısında yüksek oranda, yani petrol üretiminde, petrol gelirinde, milli gelirden, kişi başına gelirden, sınai büyümede, inşaat, kamu ve özel tüketimde artış görüldü. Irak'ta, İran'ı istila etme kararı arifesinde 40 milyar dolarlık döviz fazlalığı dengesi vardı. Irak'ın önceki otuz yıl boyunca uyguladığı gelişme süreci, 1980'de Savaş'ın başlaması ile durdu ve bu tarihten sonra sürekli geriledi¹⁵⁹.

İran-Irak Savaşı'ndan önce Irak, 1950'lerde başlamış olan Irak kalkınma çabaları sayesinde, Arap dünyasının en zengin ve gelişmiş ülkelerinden biriydi. Kayda değer bir orta sınıfa, kayda değer teknik kapasiteye, eğitim ve ekonomiye kadınların katılımına ve uygun eğitim ve sağlık standartlarına sahip bir üst orta gelirli ekonomiydi. Savaştan sonra Irak, tüm bu kesimlerde gerilemeye tanık oldu. 1988'de Irak'ın krizde fakirleşmiş bir ekonomisi vardı ve İran-Irak Savaşı'nın ardından yaşanan küçük ekonomik sıkıntı, Saddam Hüseyin'in Ağustos 1990'da Kuveyt'i istila etme kararını takiben Irak'ı sarsan ekonomik felakete kıyasla önemsiz olduğunu kanıtladı.

Irak'ın İran'a saldırıları, Irak'ın ihracat kapasitesinin 2,5 milyar BDD'nin askıya alınmasına neden oldu. Irak hükümetinin kısa olacağını düşündüğü savaş, sekiz yıl sürdü ve Irak'ın şu anki ekonomik sorunlarının bir başka temel nedeni olarak kabul edilebilecek büyük

¹⁵⁷ Lisa Blaydes, **State of Repression: Iraq under Saddam Hussein**, Princeton University Press, 2018, s. 132.

¹⁵⁸ Alissa Walter, **The Ba 'th Party in Baghdad: State-Society Relations through Wars, Sanctions, and Authoritarian Rule, 1950-2003**, Georgetown University, 2018, s. 87.

¹⁵⁹ Walter, 2018, s. 88.

ekonomik sonuçlara yol açtı. Sekiz yıl süren savaşın sonunda, Irak'ın toplam parasal kayıplarının 452,6 milyar dolar olduğu hesaplanmaktadır. Bu zararlara şunlar dahildir¹⁶⁰:

- potansiyel GSMH zararlarında 91,4 milyar dolar: petrol, sanayi, tarım, enerji, telekomünikasyon, konut ve sağlık sektörlerinde meydana gelen zararlar,
- petrol gelirlerinde 197,7 milyar dolar,
- orjinal rezervlerdeki 35 milyar dolarlık kayıp ve buna ek olarak savaş süresi boyunca birikmiş faiz gelirleri nedeniyle döviz rezervlerinde 78,8 milyar dolar,
- yüksek askeri harcamalardan kaynaklanan döviz rezervlerinde 80 milyar dolarlık potansiyel zarar.

Savaşın Irak ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerinin bir petrol geliri perspektifinden ölçeğinin, Irak'ın 1931'den 1988'e kadar olan toplam ulusal petrol gelirinin yaklaşık 179,3 milyar dolar olduğunu göstermektedir. Baas rejimine göre, İran-Irak Savaşının sekiz yılı boyunca Irak'ın önceki elli yedi yılda aldığı petrol gelirinin% 254'ünü harcadı. ABD Silah Kontrolü ve Silahsızlanma Ajansı (ACDA) verileri 80'lerin sonlarında GSMH'nin yarısı ile üçte ikisi arasında emilen askeri harcamaların payını göstermektedir¹⁶¹.

Aynı ACDA rakamlarına göre, askeri harcamaların 1980'de Irak'taki petrol gelirinin%75'ini harcadığını göstermektedir. 1981-85 döneminde, askeri harcamalar 119,9 milyar dolar ya da aynı dönemin toplam gelirinin %245'ini oluşturuyordu. Bu rakam toplam 48,4 milyar dolardı. Başka bir deyişle, petrol geliri yılda ortalama 9,7 milyar dolar olurken, askeri harcamalar yıllık 23,9 milyar dolar oldu. Harcama ile gelirler arasındaki 71.5-80 milyar dolarlık fark, çoğunlukla Suudi Arabistan ve Kuveyt'ten ve çeşitli hükümetlerle yapılan diğer kredi anlaşmaları türlerinden hibe (veya krediler) ile finanse edildi¹⁶².

Bu, Irak'ın kaynakları hakkında diğer ulusların büyük çapta finansal taleplerine yol açtı. Saddam'a göre, Irak Hükümeti bu fonların, özellikle Körfez Ülkelerinin Sünni Hükümetlerinden gelen fonların Şii İran'la olan savaşında yardım için kredi yerine yardım sağlanması gerektiğini iddia etti. İran-Irak savaşının artan ekonomik yükü, Saddam Hüseyin'in

¹⁶⁰ Christopher J.Coyne ve Rachel Coyne, "The economic reconstruction of Iraq.", **Economic and Political Institutions and Development**, Springer, Cham, 2019. 21-40.

¹⁶¹ Toby Dodge, "The failure to reform the post-war political economy of Iraq." **Political Economy of Statebuilding: Power after peace** (2017): 191.

¹⁶² Dodge, 2017, s. 191.

partisinin katı sosyalist politikalarından sapmasına ve daha pragmatik ekonomik düzenlemeler benimsemesine neden oldu. 1987'de hükümet:

- Tam istihdamı güvence altına alan ve pek çok yabancı uyruklu dahil olmak üzere binlerce devlet işçisini işten çıkaracak bir kanunun çıkarıldı
- Diğer kamu hizmeti çalışanlarını fabrika işlerine devredildi
- Irak Havayolları, otobüs şirketleri, benzin istasyonları, tarım işletmeleri, büyük mağazalar ve fabrikalar dahil olmak üzere devlete ait işletmeleri (GOE) özelleştirmek için adımlar attı.
- Doğrudan yabancı yatırımlara yönelik kısıtlamaları gevşeterek yabancı firmaların Irak'ta faaliyet göstermeleri için teşvik sağlayacağını açıkladı.
- Mallardaki fiyat kontrolleri kaldırıldı.

Bu önlemler yardımcı oldu, ancak İran-İrak Savaşı'nın maliyetiyle neredeyse başa çıkmadı. Toplamda, İran'la savaş sekiz yıl sürdü, bir milyona yakın zayıyat verdi, Irak'ın ekonomik kaynaklarının ekonomik kalkınmadan çok silahlanmaya doğru yönelmesine neden oldu ve hükümeti ağırlıklı olarak 80 milyar dolar borç almaya zorladı. 1980-88 döneminde, Irak ekonomisi silahlanmada 178,3 milyar dolar kaybetti, potansiyel GSMH zararlarında 91,4 milyar dolar açık verdi ve bu petrol ihracatındaki kısıtlamalar nedeniyle toplam 197,7 milyar dolara ulaştı. Irak ekonomisi, toplam 807 milyar dolarlık dış borcun yanı sıra İran ile savaşta 467,4 milyar dolar harcadı¹⁶³.

İrak 1998 yazında İran'ı mağlup etti, ancak bu zamana kadar İran - Irak Savaşı Irak ekonomisini, enflasyon, kısmi demobilizasyon, işsizlik, ağır borç yüküvb. bir çok sıkıntının içerisinde itti. Irak hükümeti, Ağustos 1988'deki Savaşın sona ermesinin ardından Irak'ın ekonomik zorluklarına ciddi olarak odaklanmamıştı. Askeri harcamaların artması, nispeten düşük petrol ödemelerine aşırı bağımlılık ve işsizliğin gelişmemesi ekonomik sorunlara neden olan faktörlerden bazılarıydı¹⁶⁴.

İrak hükümeti, hedeflerini finanse edemeyeceğini veya borç yükümlülüklerini yerine getiremediğini fark etti ve dünya pazarındaki petrol fiyatı göz önüne alındığında, petrol ihracatıyla elde edemediği ciddi bir gelir girişi gerektirdiğini fark etti. Daha fazla petrol gelirinine olan bu ihtiyaç, Baasçı hükümetin petrol bakımından zengin, küçük ve savunmasız komşusu

¹⁶³ Dodge, 2017, s. 192.

¹⁶⁴ Abdul Sattar Musa ve Qusay Al-Jaberi. **The relationship between Economic development and political stability: IRAQ as a case study for the period 1970-2014**, 2016, s. 28.

Kuveyt'i istila etmesine neden oldu. Irak'ın Kuveyt'in doğal kaynakları konusundaki istekleri, Irak'ın ekonomi başbakan yardımcısının Irak'ın borçlarını beş yıldan daha kısa sürede ödeyemeyeceğini söylediğinde ortaya çıkmıştı¹⁶⁵.

Saddam Hüseyin'in rejiminin hatalarından kurtulmasını sağlamak yerine, Irak'ın Kuveyt'i işgal etmesi, ABD liderliğindeki koalisyonun zaferi ile sonuçlanan yeni bir savaşa neden oldu. Bu yenilgi, zaten zayıf olan Irak ekonomisini paramparça etti ve altyapısını tahrip etti.

İşgalin ardından bir BM ambargosu, Irak'ın petrol üretiminin İşgal Kararı'nı izleyen aylarda işgalden önceki en yüksek 3,3 milyon bpd seviyesinden düşmesine neden oldu. ABD liderliğindeki koalisyon kuvvetlerinin Ocak 1991'de başlayan altı haftalık bombalama hareketi sonrasında sivil altyapının bir kısmını ve savaşın yol açtığı ekonomik bozulma, elektrik santrallerini, ulaştırma ve telekomünikasyon şebekelerini, petrol tesislerini, demir çelik tesislerini tahrip etti.

Bununla birlikte, savaş ekonomiye zarar vermiş ve Irak hükümeti bu sorunları hem etkili bir toparlanma çabası organize etmeyerek hem de ateşkes, yardım ve yatırımı teşvik edecek ve ihracata izin verecek şekilde onurlandırmayacak şekilde birleştirmiştir. Irak'ın Körfez Savaşı'nın sonundaki ekonomisi aşağıdaki şekilde bir duruma sahipti¹⁶⁶:

- 1980'lerde başlayan gerçek GSYİH'da düşüş
- Kronik aşırı enflasyon
- Para biriminin toptan amortismanı
- Neredeyse yok olan yabancı yatırımlar
- Büyük bir borç yükünün birikmesi
- Hasar görmüş veya tahrip olmuş petrol, ulaşım, enerji ve endüstriyel altyapı

Irak'ın ateşkesi biçimlerine uyma konusundaki başarısızlığın sonucu, Irak ekonomisini her türlü uluslararası işlemde izole eden ve ülke ekonomisini çöküşe sokan yeni bir BM ambargosu konusu oldu. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri elçisi, Irak halkının “kısa süre içinde yaşamı destekleyen ihtiyaçların hızla karşılanmaması durumunda salgın ve kıtlığı da içerebilecek yakın bir felaketle karşı karşıya kalacağımı” ilan etti¹⁶⁷.

¹⁶⁵ Sattar Musa ve Al-Jaberi, 2016, s. 28.

¹⁶⁶ Musa, Sattar ve Al-Jaberi, 2016, s. 32.

¹⁶⁷ Musa, Sattar ve Al-Jaberi, 2016, s. 33.

Bu noktada Güvenlik Konseyi, Irak'a petrol satma fırsatı veren ve bir "yiyecek için petrol" programı olan 986 sayılı kararı kabul etti. İnsani yardımların ve çeşitli zorunlu Birleşmiş Milletler faaliyetlerinin satın alımını finanse etmek için, programın "Irak Güvenlik Konseyi kararlarının Irak tarafından yerine getirilmesine kadar, Irak halkının insani ihtiyaçlarını karşılayabilecek geçici bir önlem" olması amaçlandı.

Programın ilk aşamalarında, Irak'ın altı ayda bir 2 milyar dolarlık petrol satmasına izin verildi ve bu miktarın üçte ikisi Irak'ın insani ihtiyaçlarını karşılamak için kullanıldı. 1998'de, program kapsamında Irak petrol ihracatının seviyesindeki sınır altı ayda bir, her beş ayda bir 5.26 milyar dolara çıkarıldı, ve petrolün üçte ikisi Irak halkının insani ihtiyaçlarını karşılamak için tahsis edildi. Aralık 1999'da Güvenlik Konseyi, Irak'taki petrol ihracatı tavanını kaldırdı.

Yaptırımlar rejimi Irak'ta petrol üretimi dışındaki tüm ekonomik faaliyetlerin çökmesine neden oldu. Irak'ın ihracat yapmasına izin verilen tek madde petrol olduğundan, özellikle tarım olmak üzere tüm diğer sanayiler terk edildi. BM İstatistik Yıllığı'na göre, Irak'ın 1989'da GSMH'si 26,9 milyar dolar iken, 1996'da 6.5 milyar dolar seviyesine ulaştı. Öte yandan, aynı dönemde nüfus artışı 17.5 milyon'dan 21'e yükseldi. Bu dönemdeki nüfus kişi başına 1, 537 ABD Dolarından 343 ABD Dolarına düşmüştü. Bu ekonomik sorunların etkisine ilişkin veriler Irak rejimlerinin politik ve propaganda araçları olarak kullanma çabaları nedeniyle oldukça şüpheli olsa da talep edilen etki çarpıcıydı. 2000 yılına kadar:

- Irak'ta yaşam beklentisi 1989'da 63'ten 61'e düştü.
- Beş yaşın altındaki çocuklar için ölüm oranı 1980'de %9,5'ten %12,1'e yükseldi.
- İlkokul kayıt oranı 1980'de %100'ten %88'e düştü.
- Ortaokul kaydı 1980'de %57'den %20'ye düşmüştür.
- GSYİH, 1989'da 66,2 milyar dolardan 31,8 milyar dolara düşmüştür (2002'de 26,1 milyar dolara düşmüştür).
- Kişi başına düşen GSYİH, 2001 – 1980 arası 3.600 dolardan 770-1.000 dolara düşmüştür¹⁶⁸.

ABD liderliğindeki koalisyon Bağdat'a girdiğinde, ülke ekonomisi 1980'de İran-Irak Savaşı ile başlayan bir çıkmaz içindeydi. Savaşın ve müteakip ekonomik yaptırımların baskısı altında ve tüm sektörlerde büyüme tersine döndü, petrol gelirlerine bağımlılık arttı, dış borç,

¹⁶⁸ Musa, Sattar ve Al-Jaberi, 2016, s. 35.

aşırı enflasyon ve işsizlik zirveye ulaştı. Irak ayrıca, petrol alanlarının tahrip edilmesi nedeniyle az miktarda petrol üretti.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SADDAM HÜSEYİN DÖNEMİNDE IRAKTA UYGULAMAYA KONULAN SOSYAL POLİTİKALAR VE SONUÇLARI

4.1. Arap - Kürt Çatışması ve Dolaylı Etkileri Olan Politikalar

4.1.1. Saddam Hüseyin'in Siyasal Kurumlardaki Gücünün Artması

Saddam Hüseyin, Irak Cumhuriyeti cumhurbaşkanı olduğunda, Baas Partisi Bölge Komutanlığı Genel Sekreteri, Devrimci Komutanlığı başkanı, başbakan ve silahlı kuvvetlerin komutanı gibi politika ve güvenlikle ilgili kilit pozisyonlarda bulundu¹⁶⁹. Bu etkili ve güçlü kurumların kontrolü ile Irak'ın mutlak lideri olmuştur.

Hükümet, ulusal savunma ve iç güvenlikle ilgili konularda Devrim Komuta Konseyi'ne bazı öneriler sundu. Savaş ilan etme, genel seferberlik başlatma ve barışa son verme ve uluslararası anlaşmaları onaylama gibi konuların onaylanması Devrim Komuta Konseyi'nin sorumluluğundaydı. Bu konulara ek olarak, sorumluluklar ve yetkilendirme yetkisi daha kapsamlıydı. Devletin genel bütçesi, üyelerinin yargılanması için özel mahkeme ile birlikte üyelerin görevden alınmasına ilişkin kurallar ve Devrim Komutanlığı'nın bazı yetkilerini kullanma konusunda başkan ve başkan yardımcısının Devrim Komuta Konseyi'nin onayıyla yapılmaktaydı.

Devrimci Komite Konseyi üyeleri, Saddam Hüseyin'in yetkisi dışında değiştirilemez ve tartışılmazdı. Genel sekreterlik üyeleri, partinin devlet işleri üzerindeki hakimiyetini korumak için 1977'den bu yana Devrim Komutanlığı Konsey üyelerine dahildi. Başkan, konseyin kapalı oturumlarını denetleme, belediyenin çıkardığı tüm yasa ve kararnameleri imzalama ve kabine bakanlarının çalışmalarını ve devlet kurumlarının işleyişini denetleme yetkisine sahipti.

Devrim Komutanlığı Konseyine ek olarak, Baas partisinin yapısı yavaş yavaş değişime uğradı. Önceki hükümetlerin ve başkanlıkların yönetimi sırasında, insanlar ideolojik taahhütleri nedeniyle Parti'ye üye oldular. Saddam Hüseyin'in rejimiyle, Parti'nin üyeliği sadakati

¹⁶⁹ Con Coughlin, **Saddam: His Rise and Fall**. New York: Harper Collins, 2005, s.151

kanıtlamak ve hareketlilik için bir ağa sahip olmak için önemli bir konuydu. İnsanlar, parti kadrosuna üye olarak katıldılar; çünkü üyelik, istihdam için kilit ön koşuldu ¹⁷⁰.

Saddam Hüseyin'in yönetimi sırasında Baas Partisinin devlet içinde bir devlet haline geldiği iddia edilebilirdi. Parti, ülke merkezinde bulunan merkez karargahının yanı sıra, Parti il ve ilçe ilçe bazında karargahlar kullandı. Parti içerisinde, sosyo-ekonomik unvan altında işleyen birkaç büro vardı ve genellikle etnik kökene göre ayrımcılık yapılmaktaydı.

İşe alma prosedüründeki pozisyona benzer bir şekilde, Güvenlik Genel Müdürlüğü de Güvenlik yapısı içindeki devlet hiyerarşisinin tepesiydi. Temel işlevi muhalefeti bastırarak iç güvenlik sağlamaktı ¹⁷¹. Köyler, mahalleler, ilçeler ve bölgeler gibi her güvenlik görevlisinden bir bilgilendirme ağı vardı. Irak nüfusunun çoğunluğu, verilen bilgiler aileleriyle ilgili olsa bile, Irak otoritesini ve sosyal istikrarı olumsuz yönde etkileyebilecek her konuda bilgi vererek işbirliği yaptı.

Başkanlığının başından itibaren Saddam Hüseyin şahsen güvenlik görevlileri ve bilgi verenlerle ilgileniyordu. Hemen İçişleri Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Ofisi altında gerçekleştirilen Güvenlik organlarının kontrolünü aldı. Bu nedenle, her bölümdeki güvenlik personeli, gözleri ve kulakları gibi Saddam Hüseyin'in bir işlevi oldu ¹⁷². Güvenlik yapısındaki tüm bu dönüşümler ve faaliyetler, Saddam Hüseyin'in başkanlık yetkisine sahip olduğu 1979'da başladı.

Söz konusu güvenlik yapısına ek olarak, Irak'taki en güçlü güvenlik ordusunu oluşturmak için Amn al-Khas (Özel Güvenlik) adlı özel bir birim de kuruldu. Amn el-Khas, büyüklüğü ve otoritesi sınırlı olan Mukhabarat'ın (Genel İstihbarat) yerini aldı. Uygulamada, Amn el-Khas, doğrudan Cumhurbaşkanına rapor vererek Saddam Hüseyin'e kişisel güvenliğini bilgi verdi. Saddam Hüseyin ve Amn el-Khas gibi cumhurbaşkanı ile yakın temasta olan bazı kurumlar Cumhurbaşkanlığı İşleri Birimi'ni kurdu. Bu idari birim neredeyse elli yıllık geçmişi bulunan en büyük departmandı ¹⁷³.

¹⁷⁰ Marr 2004, s.210

¹⁷¹ G. Robert Rabil, The Making of Saddam's Executioners: A Manual of Oppression by Procedures, **MERIA**, 7.1, 2003: 38-50.

¹⁷² Rabil 2003, s.44

¹⁷³ Rabil 2003, s.44

4.1.2. Kabileciliğin Canlanması

Yeni rejim, Baas Partisinin sosyalizm ve aşiret karşıtlığı gibi kurucu ilkelerine aykırı ve Avrupa'nın bütünleşik Irak milliyetçiliği tarzı karşısında da bazı kabile politikaları uyguladı¹⁷⁴. Güvenlik yapısı Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin için sistemde çok önemli bir yer olduğu için, siyasi ve güvenlik kurumlarının üyeleri de çok önemliydi. Saddam Hüseyin'in kilit bölüm üyelerinden beklediği temel özellikler güvenilirlik ve sadakattir.

Parti üyeleri veya Cumhurbaşkanı'nın danışmanları arasında, doğrudan Saddam Hüseyin'e kan veya evlilik yoluyla bağlanmamış bazı istisnai durumlar da vardı. Mesela Tarık Aziz, Saddam Hüseyin'e en yakın kişilerden biriydi. 1983-1991 yılları arasında dışişleri bakanı ve 2003 yılına kadar başbakan yardımcısı olarak görev yapan Asurlu ve Katolik bir adamdı. Örnek olarak verilebilecek bir diğer önemli isim Taha Yasin Ramadan'dı. Saddam Hüseyin'in rejiminde 1991'den 2003'e kadar Irak'ın başkan yardımcısı olarak görev yapan Kürt bir adamdı. Bu insanların her ikisi de Saddam Hüseyin'in eski meslektaşlarıydı. Baas Partisi'nin Irak'ın kontrolünü ele geçirdiği 1968'den önce bile Saddam Hüseyin'le yakın ilişki içindeydiler¹⁷⁵.

Saddam Hüseyin, etrafındaki akrabaları gibi kararlı ve öngörülebilir insanlara sahip olmak istedi. Bu nedenle akrabalarına büyük faydalar sağladı ve Irak devletinin önemli ofislerinde pozisyon alarak güçlerini alma şansı verdi. Bengio, Saddam Hüseyin'in kabile politikası için dört motivasyon önerdi. Bu motivasyonlar¹⁷⁶;

- (1) başka bir destek ağı oluşturmak,
- (2) siyasi sisteme katılmak isteyen aile üyelerinin taleplerini karşılamak,
- (3) kalıtsal yönetime zemin hazırlamak ve
- (4) sadık ve hassas güvenilir kişiler ile iletişim kurmak.

¹⁷⁴ Amatzia Baram, "Saddam Husayn between his power base and the international community.", **MERIA Journal**, , 4.4 (2000): 12.

¹⁷⁵ Peter Sluglett ve Marion Farouk-Sluglett, "Some reflections on the Sunni/Shi'i question in Iraq." **British Journal of Middle Eastern Studies**, 5.2 (1978): 79-87.

¹⁷⁶ Ofra Bengio, **Saddam's Word: Political Discourse in Iraq**, New York: Oxford University Press, 1998, s.644

Başkanlığın 1979' da Bakr'dan Saddam Hüseyin'e geçtikten sonra, bir grup Iraklı tüm siyasi ve güvenlik güçlerini kötüye kullanmıştır.

(1) Sünni Araplar,

(2) Bağdat ve Tikrit gibi merkezi şehirlerden ve ,

(3) belirli kabilelerden veya müttefik kabilelerden üye olanlar, Saddam Hüseyin'in Irak'ında bu ayrıcalıklı grubunu oluşturdular.

İlk olarak, ortaya çıkan liderlik ve üyelik politik profilinde ezici bir Sünni Arap egemenliği vardı. Baas kabine rejiminde en kritik pozisyonları tuttular. 1979 ile 1998 arasında haksız güvenlik ve siyasi temsilciler dağılımı tablo 2 ve tablo 3'da gösterilmiştir.

Tablo 2. Irak'taki Devrim Komuta Konseyi' nin Etnik Kompozisyonu, 1979-1998.

RCC*	1979-82	1982-86	1986-87	1998
Sünni Arap (61%)	9-12	4-5	9 (53%)	11
Şia Arap	3-6	2-3	6 (35%)	5 (28%)
Kurt	-	1	1 (6%)	1 (6%)
Hristiyan	1	1	1 (6%)	1 (6%)
Diğer	3	1	-	-

* Bu tahminlere Genel Sekreterlik üyeleri dahildir.¹⁷⁷

¹⁷⁷ Amazia Baram, "The Ruling Political Elite in Ba'athi Iraq, 1968–1986: The Changing Features of a Collective Profile.", **International Journal of Middle East Studies** 21.4 (1989): 447-493.

Tablo 3. Irak Hükümetlerinin Etnik Kompozisyonu, 1979-1998 ¹⁷⁸

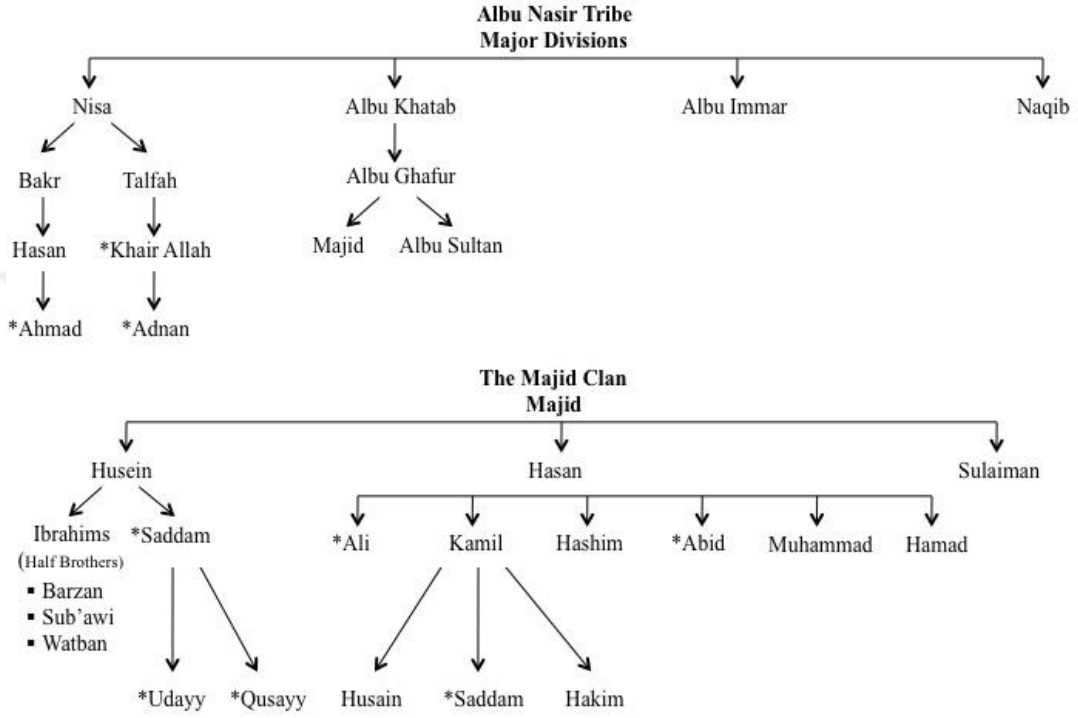
RCC*	1979-82	1982-86	1986-87	1998
Sünni Arap (26%)	15	11	8 (38%)	7
Sia Arap (30%)	7	7	4 (19%)	8
Kürt (11%)	5	6	6 (29%)	3
Hristiyan (3%)	1	1	1 (5%)	1
Diğer (30%)	3	3	2 (9%)	8

İkincisi, Bağdat'tan doğan bakanların sayısı, hükümette 1982 ve 1986 yılları arasında kademeli olarak azalmaya başladı. Ancak bu sonuç, iki hükümette 1982 ve 1986'da tutulan 5 Kürt bakandan dördünün gücü olmadığı için yanıltıcı oldu. Tikrit, Saddam Hüseyin'in başkanlığında önemli ve hızlı gelişen şehirlerden biriydi. 1980'lerin ilk yarısından beri, Saddam Hüseyin'in doğum yeri olan Tikrit 'ten insanlar, devlette ve yalnızca güvenlik yapısındaki en hassas pozisyonları doldurdu ¹⁷⁹.

¹⁷⁸ Baram 1989, s. 447-493.

¹⁷⁹ Baram 1989, s.459

Şekil 1. El-bu Nasır Kabilesi ve Majid Klanından Üyeler¹⁸⁰

* Irak'taki Baas'ın kabine rejiminde önemli bir yere sahip olanlar (1968-2003).

4.1.3. Yeni Bir Irak Kimliği Oluşumu İçin Girişimler

Saddam Hüseyin, Baas partisinin temel ilkelerinden biri olan Arap birliği fikrini benimsedi. Ancak, pek çok Arap olmayan grubun bulunduğu bir eyalette pan-Arap politikaları uygulamak zordu. Irak'taki Arap olmayan gruplar, özellikle de Kürtler, ağırlıklı olarak pan-Araplığa karşıydı. Saddam Hüseyin, herkes için yeni bir Irak kimliğinin, tüm Irak halkını kendi otoritesi altında birleştirmek için verimli olacağını ve ulusal uyumu teşvik edeceğini

¹⁸⁰ Gerard Chaliand, **The Kurdish Tragedy**. Zed Books LTD, 1994, s.263

düşünüyordu. Irak birliğini sağlamak amacıyla Saddam Hüseyin, Arapları ve Kürtleri psikolojik olarak etkileyen formülasyonları uyguladı.

Saddam Hüseyin, İslam öncesi medeniyetlere yapılan tarihi bir vurgunun Irak toplumundaki farklı grupları birleştirmek için tarafsız bir platform oluşturabileceğini düşündü. Yeni bir Irak kimliği için uygun bir temel işlevi görmek için eski Mezopotamya uygarlığı tarihini desteklemeye karar verdi. Böylelikle Saddam Hüseyin, tarafsız bir platform oluşturmak için tarihi yeniden yorumlamaya çalıştı ¹⁸¹.

Irak devletinin işçileri Saddam Hüseyin'in himayesine göre politikalar uyguladılar. Bu nedenle Saddam Hüseyin'in tarihçileri ideal ve kahramanca figürler sundu ve Irak tarihinin önemsiz tüm özelliklerini ortadan kaldırdı ¹⁸². Mezopotamya tarihinin heykel başları ve mitleri hem parti politikasına hem de Saddam Hüseyin'in söylemlerine yerleştirildi.

Eski Mezopotamya uygarlıklarının hedeflerini kasıtlı olarak Irak kültürüne yerleştirdikten sonra Saddam Hüseyin, Irak kültürünün Babil ve Asur kültürünün doğrudan soyundan geldiğini açıkladı. Bu konuda, Irak halkının aklına bazı algılar girdi. Örneğin, Irak halkı Irak devletini “entelektüel faaliyetlerin ülkesi, kararlı ve güçlü olanların vatani” olarak kabul etmeye başladı ¹⁸³.

Tarihi yenilemelere ek olarak, Saddam Hüseyin ayrıca arkeolojinin politik önemini de fark etti. Başkanlığının ilk yılında, arkeolojinin önemini şu sözlerle dile getirdi: “Eskiler, Irak'ın sahip olduğu en değerli eserlerdir, dünyaya ülkemize... insanlığa büyük katkı sağlayan eski uygarlıkların meşru çocuğu olduğunu gösteriyor. ” ¹⁸⁴. Bu sözleri desteklemek için Saddam Hüseyin'in hükümeti antik arkeolojik bölgeleri yeniden inşa ettirdi.

Bu arkeolojik çalışmalar sayesinde Saddam Hüseyin, Basra Körfezi etrafındaki en fazla bölgeye hâkim olan eski imparatorluklar kadar ihtişamlı bir şekilde kendi yönetimini meşrulaştırmak ve tasvir etmek için bir fırsat buldu ¹⁸⁵. Nebuchadnezzar, Hammurabi ve

¹⁸¹ Emine Zeynep Daban ve Cihan Daban, "Saddam Hüseyin Dönemi Irak Dış Politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt'in İşgali ve Abd'nin Irak'a Müdahalesi.", **Ahi Evran Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2.1, 2018: 83-109.

¹⁸² Bengio 1998, s.167

¹⁸³ Baram 1998, s.99

¹⁸⁴ Daban ve Daban, 2018: 83-109.

¹⁸⁵ Baram 1991, s.136; Marr 2004, s.211

Sennacherib ¹⁸⁶ gibi tarihi şahsiyetlerle kişilik kültürünü tanımladı. Kısa bir süre içinde Saddamizm terimi, Arap karakterinde iyi olan herkes için kullanılmaya başlandı.

Kısaca, Saddam Hüseyin'in devasa görüntüsü Irak'ta her yerdedi. Irak halkı, Cumhurbaşkanı kültüyle sokaklarda, okullarda, devlet dairelerinde, yazılı ve görsel medyada ve hatta giysi ve aksesuarlarla karşı karşıya kaldı. Birçok otoriter rejimlerde olduğu gibi, Saddam Hüseyin'in liderlik efsanesi ve iktidar gücü Baas devletinin ideolojisinden önce gelmeye başladı.

4.2. Doğrudan Etkileri Olan Politikalar

4.2.1. Etnik Milliyetçiliğin Yükselişi

Saddam Hüseyin'in Kürtleri dışlamak, Araplar ve Kürtler arasında “özlülük” ve “ötekilik” bilincinin keskinleşmesi gibi politikalarının ardından, Araplar ve Kürtlerin olumsuz imajları düşmanlık yarattı ve Araplar ve Kürtler arasında güvensizlik ve paranoya yarattı. Bu şartlar altında, her iki taraf da birbirlerinin niyetlerini göreceli güç kazanma veya gruplarını yok etme girişimleri için tehdit edici çabalar olarak yorumlamalarına sebep oldu. Sonunda, Saddam Hüseyin'in aşırı ve dışlayıcı politikalarının tümü, Arap-Kürt ihtilafının her iki tarafındaki insanları etkiledi. Irak'ın otoriter liderlerinin bu tür uygulamaları, Araplar ve Kürtler arasındaki etnik milliyetçiliğin artmasına neden oldu.

4.2.1.1. Arap Milliyetçiliği

Etnik benlik bilinci ve pan-Arap siyasal milliyetçiliği, 19. yüzyılın ortalarından başlayarak edebi milliyetçilik biçiminde Kürt mevkidaşı gibi gerçekleşti. Fransız Devrimi'nin idealleri, birçok Arap düşünürü ve entelektüelini çoktan etkilemişti. Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla, alt toplulukların laik ve dini dayanışma biçimleri Arap toplumlarına yerleşti, ancak daha önce de belirtildiği gibi, Irak gibi yeni ortaya çıkan ulus-devletler hâlâ sömürge kontrolü altındaydı. Bu dönemde milliyetçilik daha ileri adımlar attı ve dinden ayrı bir biçimde gelişti: Teorisyen Sati el Husri tarafından birinin birbirinden ayrılması

¹⁸⁶ Baram 1991, s.105

başarıldı. Husri ile birlikte laik, otoriter, Arap milliyetçiliğinin teorik modeli zirveye ulaştı. Daha sonra, Husri modeli, Baas rejimiyle, en azından pratikte canlandı ¹⁸⁷.

Saddam Hüseyin'in önderliği altındaki Baas rejimi sırasında tüm Irak halkını birleştirme politikası başarısız oldu. Aslında, beklenmedik bir sonuçtu çünkü Arapların bile alt grup bölünmeleri nedeniyle tek bir çatı altında birleşmesi zordu. Mesela İslam, Sünniler ve Şi'ler arasındaki ayırmadan dolayı Araplar arasında birleşme için yetersizdi¹⁸⁸. Şi'nin Arapları, ne Irak devleti ne de Arap milliyetçiliği konusunda hoşnutsuzluk duyuyor, ancak Sünni hegemonyaya karşı çıkıyorlardı. Hem İngiliz hem de Saddam Hüseyin'in döneminde Sünni Araplarla Şii Arap'lar arasında şiddetli çatışmalar yaşandı.

Bu nedenle, Batı tarzı bir toprak kavramının ulusun herhangi bir uygulamasının kaçınılmaz olarak Arapların kalıcı parçalanmasına yol açtığını ve her türlü “pan” hareketinin Irak'ta farklı etnik ya da dini gruplar arasında devam eden gerilimi yarattığını ya da tetiklediğini söyleyebiliriz.

Bu açıklamaya göre, Irak nüfusunu birleştirmeyi amaçlayan politika, Kürt halkının varlığını yansıtmakta da etkili değildi. Saddam Hüseyin'in Kürtleri eşsiz bir Irak kimliğine entegre etme girişimlerine bir cevap olarak, Kürtler kendi kendilerini belirlemeleri için sık sık yollar aradı. Bölgesel Kürt özerkliği ile ilgili Kürt talepleri, Irak'ın “tüm Iraklılar, Araplar ve Kürtler için büyük bir gemi” olduğunu belirten Saddam Hüseyin'in planlarıyla doğrudan çelişmekteydi. Irak devlet başkanı, kimsenin “bu gemide bir delik açmasına izin vermeyeceğini” vurguluyordu.¹⁸⁹. Dahası, komşu devletlerin hiçbiri Irak'taki Kürtler için bağımsızlık fikrini desteklemeyeceğinden Kürtlerin gidecek yerleri olmadığını da sözlerine ekledi. Komşu devletler Irak'taki Kürtlerin bağımsızlığı konusunda endişeli çünkü herhangi bir Kürt bağımsızlığı seferberliği, ülkelerindeki Kürtlerin bağımsızlığı taleplerini tetikleyebiliyordu ¹⁹⁰.

Kürt taleplerine cevap olarak Irak rejimi, Kürt halkını Arap kimliğinden çıkarmaya karar verdi. Rejim tarihi yeniden gözden geçirdi ve “Kürtlerin artık Mezopotamya'daki büyük

¹⁸⁷ Hosham Dawod, *Ethnicity and Power: Some Reflections on Ethnic Definitions and Boundaries*. Jabar, A. Faleh (Ed.). in **The Kurds: Nationalism and Politics**. London: SAQI, 2006, s.289-95

¹⁸⁸ D. Anthony Smith, **Ethnic Revival in the Modern World**, Cambridge: Cambridge University Press, 1981, s.143-4

¹⁸⁹ Bengio 1998,s.23

¹⁹⁰ Bengio 1998,s.23

medeniyetlerin soyundan ve mirasçuları olarak görülmediğini” açıkladı ¹⁹¹. Kürtlerin Irak tarihinden hariç tutulması, aynı zamanda Kürtlerin de başkalarının ilan edilmesidir. “Ben” ve “Öteki” arasındaki bu ayrılık, Araplar ve Kürtler arasında bir boşluk yaratmaya başladı.

Bağdat, dışlayıcı politikalarını, Kürtleri tamarrada (kibirli) ezici veya meydan okuyan olarak etiketleyerek sürdürdü. Saddam Hüseyin’in rejimi, Irak otoritesine isyan eden şerefsiz insanların görüntülerini uyandırarak Kürtlerin dışlanmasını teşvik etti ve yaydı ¹⁹². Rejim, sözde bu hainlerin mahkum edilmiş bir şekilde hareket ettikleri için cezalandırılması gerektiğini doğruladı. Mesela, hükümetle işbirliği yapmayan veya Irak kuvvetlerine karşı İran-İrak savaşı sırasında İran’la birliktelik içinde olduğu düşünülen Kürtler, terörist veya ajan olarak etiketlendi. Terörist veya ajan olmaktan suçlanan bu Kürtler, Irak rejimi tarafından derhal hapsedildi veya infaz edildi.

Kürt halkının bu olumsuz imajları, Araplar arasında etnik aşırılıkçılık yarattı. Araplar Kürtleri diğerleri gibi gösterme fikrini içselleştirdikten sonra, Arap aşırılık yanlıları Kürtlere yönelik bastırma ve Araplaştırma politikalarını desteklemeye başladılar.

4.2.1.2. Kürt Milliyetçiliği

Kürtlerin farklı Kürtçe lehçelerine ve çeşitli dini inançlara ilişkin heterojen kompozisyonlarına rağmen, ortak bir soyun olduğuna ve uzun süre güçlü bir Kürt uyruğu hissine sahip olduklarına inanıyorlardı. Bu nedenle, onları birleştiren ortak bir nesnel, ekonomik, politik veya kültürel özellik kümesi yoktur. Kürt için birleştirici faktör, “tek insan” ve “tek ulus” teşkil ettikleri inancına sahip. Bu inanç, en önemlisi Kürt milliyetçiliğinin yükselişi olan bir dizi tarihi gelişimin sonucu ¹⁹³ olmuştur.

Önceki bölümde değinildiği gibi, Husri’nin dayattığı Alman milliyetçiliğini modelleyen otoriter monolitik uluslar modeli Irak’ta asimilatçı Arapçılığın olumsuz bir mirasını bıraktı. Sonuç olarak, Irak’taki Kürtler, Alman modelini benimseyen milliyetçi Arap hükümeti ile Fransız modelini benimseyen Kürt milliyetçileri arasındaki ihtilafın ortasındaydı. Saddam

¹⁹¹ Amatzia Baram, *Culture, history and ideology in the formation of Ba’thist Iraq, 1968-89*, Springer, 1998, s.21

¹⁹² Bengio 1998, s.116

¹⁹³ M. Van Bruinessen, *Kürdistan üzerine yazılar (Vol. 31)*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992, s.45

Hüseyin'in döneminde, Husri'nin otoriter etnik mirasının etkileri, liderin Pan-Arap politikaları ve dışlayıcı uygulamalarıyla cesurlaştırıldı ¹⁹⁴.

Kürt siyasi örgütleri ve hareketleri temel olarak Kürt kimliğinin inkarına ve dayatılan pan-Arap kimliğine karşı çıktı. "İnkar" ve "direniş" söylemleri, Kürt siyasetçiliğinin Irak siyasetinin otoriter pan-Arap yapısında siyasal biçimini ve özelliklerini göstermektedir. Kürt milliyetçiliğinin dinamikleri, kendi merkezi hükümetlerinin politikalarına ve gücüne göre ortaya çıktıkları veya düştükleri için "dış gelişmeler" e dayanıyordu. Dolayısıyla, Kürt ulusal hareketleri "proaktif hareketler" yerine "reaktif hareketler" olarak gerçekleşti ¹⁹⁵.

4.2.2. Kürt Milliyetçiliğinin Siyasi Temsili ve Arap-Kürt İlişkilerine Etkileri

Kürtler arasında grup içi ilişki karmaşık ve kafa karıştırıcı bir özelliğe sahipti. Kürtler arasında etnik farkındalığa rağmen, partiler, kabileler, liderler, hareketler, milisler ve sosyo-ekonomik gruplar içinde çeşitli bölünmeler nedeniyle Irak'ta Kürt toplumunun heterojen bir yapısı vardı. Bütün bu bölümler Kürt siyasetini istikrarsızlaştırdı ve şiddetlendirdi.

Kürt toplumundaki partizanlık, kaçınılmaz olarak Kürt ulusal hareketini yok eden ve bunun etkisini azaltan yapısal, siyasi ve kültürel birlik eksikliğine neden oldu. Kürt ulusal hareketleri büyük ölçüde geleneksel Kürt kabile liderleri tarafından tetiklendi. Kabile liderlerine bağlılıkları ve bağlılığı ile Kürt halkı/ kabileler, merkezi otoriteye karşı harekete katıldı veya destekledi.

Bununla birlikte, Kürt milliyetçiliği ve tribalizm arasında somut veya mutlak bir korelasyon yoktur. Kabile liderleri arasındaki sürekli rekabet, tüm Kürt halkının, kabilelerin liderlerini tartışmasız bir şekilde takip ettikleri için eşsiz bir Kürt harekete katılmasını engeller". Dahası, bir kabile lideri Kürt hareketini desteklediğinde, başka bir rakip kabile liderinin harekete karşı çıkması için iyi bir neden olabilir ¹⁹⁶.

¹⁹⁴ Ahmet Uygun, Türkiye İle İlişkiler Bağlamında, Sosyo-Ekonomik Açından Kuzey Irak, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2012, s.296

¹⁹⁵ Uygun, 2012, s.296

¹⁹⁶ van Bruinessen 2003, s.20-1

Kürt milliyetçiliğini güçlendirmek adına Saddam Hüseyin'in pan-Arap rejimine karşı mücadeleye yoğunlaşmak yerine, Kürt partilerinin önde gelen Kürt milliyetçiliğine konsantre olma olasılığı daha yüksektir. Bu tür bir siyasi sistemde, Kürt cephesinin herhangi bir başarısının diğer Kürt partilerine karşı bir partinin başarısı olarak yorumlanacağı muhtemeldir. Örneğin, Kasım 1980 ortalarında, Komünist Partisi, Sosyalist Partisi ve Suriye yanlısı Baas, Baas rejimini devirmek için Irak vatansever ve demokratik bir cephe kurdu. Demokratik Partinin dışlandığı bir ön plana çıktığı için KYB (Kürdistan Silah Yurtsever Birliği) memnundu¹⁹⁷.

Kürt cephesinin siyasi partileri, özellikle Kürdistan demokratik Partisi ve Kürdistan Yurtsever Birliği, birbirleriyle başarılı bir işbirliği sağlayamadığından, Kürt makamları Irak yönetimine karşı gerçek siyasi ve askeri dayanışmayı başaramadı. İki taraf siyasi elitler ve kurumlar arasında siyasi güç ve zenginlik dağılımı gibi bazı önemli konularda uzlaşma olamazdı. Kürdistan demokratik Partisi ve Kürdistan vatansever Birliği Celal Talabani Kürt liderleri Mesud Barzani, söz konusu konularda grup içi mücadeleleri için sınırlı güçlerini kullanmayı seçti. Örneğin, 1980 sırasında, bölgesel güçler, özellikle İran, pan-Arap Irak rejimi ile şiddetli çatışmalarda kullanmak için Kürdistan silah Yurtsever Birliği finanse etti.

Saddam Hüseyin'in Kürt cephesinin politikalarını küçümsemek makul görünüyordu. Kürt grupları arasındaki tartışma, Kürt halkı için fiziksel ve siyasi yollarla zararlı olsa da, taraflar sürekli çatışmalarla uğraştılar. Kürt cephesinin 1992 yılında Kürdistan bölgesel Hükümeti (KBY) ve Kürdistan Ulusal Meclisi (KNA) kurmasına rağmen, 1980'lerde Kürt grupları arasındaki çatışmalı ilişki 1994 yılında tekrar gerçekleşti. KBY ve Kürdistan Ulusal Meclisi, artan rekabet ve Kürdistan demokratik Partisi ile Kürdistan Yurtsever Birliği arasındaki çatışmanın yanı sıra liderleri arasındaki ayrılık nedeniyle iki ayrı merkeze ayrıldı. Aralık 1994'te Demokrat Parti ve KYB, bir kabile arazi anlaşmazlığı üzerinde açık bir mücadele başlattı. Daha sonra, Kürdistan demokratik Partisi ve Kürdistan Yurtsever Birliği'nin uyumsuz hedefleri, grup içi çatışmayı daha uzun süren bir çatışmaya tırmandı. 1996 yazında gerginliğin artmasından sonra, iki Kürt Partisi arasında neredeyse her gün şiddetli saldırılar yaşandı¹⁹⁸.

Doğal olarak Saddam Hüseyin, fırsat bulduğunda, Kürt siyasetinin otoritesinin iyiliği için partizancılığı kullanarak “bölmek ve yönetmek” politikasını müdahale etmekten ve uygulamaktan çekinmedi. Farklı Kürt grupları arasında güvensizlik ve düşmanlık

¹⁹⁷ David McDowall, **The Kurds: A Historical Perspective**, Asian Affairs. 22.3, 1991: 293-302.

¹⁹⁸ McDowall 2007, s.388

yoğunlaştırmaya çalıştı. Artan rekabet, Kürt gruplarını Irak rejimiyle iş birliği yapmaya teşvik etti çünkü düşman gruplar, diğer grupların Irak rejimiyle gelecekteki işbirliğinin yükünü hesaplamaya başladı. Kürt grupların bazıları savaş tehdidi altında yerle bir edilecek köylerini korumak için jash ile iş birliği yaptı. Nitekim Saddam Hüseyin'in bütün bu politikaları Kürt gruplarını polarize etmek ve Kürt halkı arasındaki Birliği yok etmek içindi.

Saddam Hüseyin'in rejimi, 1994 yılında Kürdistan bölgesel Hükümeti'nin bölünmesi ve iki Kürt Partisi arasındaki çatışmayla ilgiliydi. Gündemi, Kürt siyasetini Irak çıkarları için şekillendirmek için Kürt partileri arasındaki kötüleşen ilişkiyi kötüye kullanmaktı. Saddam Hüseyin'in egemenliğinin, 1994 yılından bu yana onlara zırh ve topçu sağlayarak Kürdistan Demokratik Parti kuvvetlerini Kürdistan kuvvetleri Yurtsever Birliği'ne karşı desteklediğinden şüphelenildi. Dahası, Kürdistan demokratik Partisi, Irak Hükümeti ile işbirliği fikri hakkında Erbil'in Kürdistan Yurtsever Birliği'nden kontrolünü geri almak ve Kürdistan Kuvvetleri Yurtsever Birliği'ni durdurmak için daha olumlu görünüyordu. Bundan sonra Kürdistan demokratik Partisi Irak Hükümeti ile iş birliği yaptı.

Yetersiz Kürt liderlerinin politikaları, Saddam Hüseyin'in Kürt tarafını zayıflatmak için "bölmek ve yönetmek " politikasıyla ilgili uygulamalarına önemli ölçüde yardımcı oldu. Bu durum özellikle 1990'larda Kürt milliyetçileri arasında yoğun bir şikâyet yarattı. Kürt partilerinin liderleri bu krizleri etkili bir şekilde kontrol edemediler.

Saddam Hüseyin'in dış işe alım süreci, ambargonun uygulanması, acımasız kuvvet kullanımı ve dış aktörlerin önlenmesi gibi uygulamaları, Kürt bölgesinin acılarını sosyal ve ekonomik sisteme zarar verdi. Saddam Hüseyin'in hedefleri Kürt cephesinin insan gücünü azaltmak, gelecekteki Kürt ayrılmasını önlemek ve Kürt cephesinin istikrar sağlayamamasını sağlamaktır. Sonuç olarak, 1992'de Kürt halkı Kürt liderlerinin verimsizliğinden bıktı.

Kürt halkının durumu, özellikle 1996'da Demokrat Parti ve Kürdistan vatansever Birliği arasındaki kavgalar sonrasında giderek daha trajik hale geldi. Erbil, Süleymaniye ve Dohuk gibi şehirler ciddi sosyal ve ekonomik problemlerden benzer şekilde muzdaripti. Bu sorunlar Kürt halkı için büyük sosyal zorluklar ve yoksulluk tetikledi. Çalışanlar yetersiz konut üzerindeki ücret ve kiralari azalttı. Daha sonra, büyük şehirlerin ve kentsel alanların sokakları

giderek artan sayıda sokak çocukları¹⁹⁹ ile sosyal bir sorun haline geldi . Kısaca, Kürt bölgesindeki sosyal statü istikrarsız hale geldi.

Söz konusu konuların temel sorunu, nüfusun çıkarları ve isteklerine karşı olan Kürt kabilelerinin ve partilerin politikalarıydı. Gerçekten de, Kürt kabileleri ve partileri çoğunlukla Kürt çıkarları üzerinde değil, kendi çıkarlarını arındırmaya odaklandı.

4.3. Doğrudan Etkileri Olan Politikalar

4.3.1. Kürt Bölgesine Karşı Şiddetli Saldırılar

Saddam Hüseyin'in cumhurbaşkanlığı döneminde Kürt bölgelerine yönelik şiddetli saldırıların yapılması Bağdat'ın itibarsız taktiklerinden biriydi. Iraklı yetkililer tarafından başlatılan saldırılar, Kürt bölgesinin zenginliğini ve verimliliğini yavaş yavaş bozdu.

Kürt ilçelerinde kaynakların tahribatıyla ilgili sorun, bölge meselesiyle doğrudan ilgilidir. Bir kimliğe sahip bir bölgeye sahip olmanın psikolojik önemine ek olarak, aynı zamanda kaynaklarla mutlak bir bağlantısı bulunmaktadır. Kürt bölgesinde bulunan zengin kaynaklar, Kürtler için birçok fayda sağlıyor, ancak aynı zamanda onlar için de ciddi sorunlar ve güçlükler yaratıyordu.

Bağdat'ın 1980'lerde ve 1990'larda Irak askeri operasyonları gibi Kürtlere yönelik acımasız güç kullanımı, kırsal çevrenin tahrip olmasına ve Kürt bölgesinin altyapısının bozulmasına neden oldu. Saldırılar köyleri tamamen tahrip etti. Tarımsal refahı, su kaynaklarını ve sulama projelerini imha etti. Kimyasal saldırıların tarıma olan etkisi yıkıcıydı. Kimyasal bombalamalar, uzun yıllar boyunca zarar görmüş araziler için korkunç bir miras bıraktı²⁰⁰. Örneğin, Halepçe kasabası, dramatik saldırının üzerinden 23 yıl geçmesine rağmen kimyasal bombalamaların kötü etkilerini yenememiştir²⁰¹.

¹⁹⁹ Gareth RV. Stansfield, **Iraklı Kurdistan: Political development and emergent democracy**, Routledge, 2003, s.35

²⁰⁰ Stansfield 2003, s.46

²⁰¹ Mesut Özcan, Bölgesel Ve Küresel Dengeler Bağlamında Irak, **Irak'ın Geleceği Sempozyumu**, Ankara: SETA, 2019,s.34

Irak bombalamaları ve kimyasal silah kullanımı da yüksek sivil kayıplarına ve halkın uzun vadeli hastalıklarına neden oldu. Bunlara ek olarak, rejim kuvvetleri, Kürt bölgesine yönelik sürekli şiddetli saldırılar sırasında Kürt halkının tüm varlıklarını zaman zaman tahrip etti.

4.3.2. Nüfus Değişimi

Nüfus planlamaları, Araplaştırma sürecini destekleyen Saddam Hüseyin'in bir diğer politikasıydı. Kürtlerin yoğunlukla yaşadığı şehirlere veya köylere yapılan saldırılar, Kürtleri zorla veya gönüllü olarak vatanlarından sürgün etmeye zorladı. Saddam Hüseyin'in otoritesi ilk başta kırsal bölgedeki Kürt bölgelerini, özellikle de stratejik konumu olan bölgeleri hedef aldı. Bu konuda, Kerkük'ün statüsü uzun zamandır Kürtlerle pan-Arap rejimi arasında her zaman çelişkili bir mesele olmuştur²⁰². Kerkük şehri üzerindeki tahakkümün Kerkük petrol sahası üzerindeki tahakküm anlamına geldiği bilinen bir gerçektir. Bu nedenle, Irak yönetimi Kürtlerin, Kürtler için ekonomik gelir sağlayabilecek ve gelecekteki olası bir ayrılma için onları teşvik edebilecekleri Kerkük petrol gelirleri üzerinde tekelleşmesine izin vermek istemiyordu²⁰³.

Saldırlardan sonra Saddam Hüseyin, bu Kürt bölgelerinde deki insan yoğunluğunu azaltmak için tahliye çalışmaları başlattı. Tahliye edilen topluluklar üzerinde ki etkisini kaybetmemek için de insanları askeri üslere yakın olan belirli bölgelere sürgün etti. Durumu göstermek için Irak kuvvetleri, Halepçeden kurtulanları 20 km uzaklıktaki yeni bir şehre yerleştirdi. Irak cumhurbaşkanı onuruna kasabaya "Saddamite Halepçe" adı verildi²⁰⁴. Daha sonra Saddam Hüseyin'in rejimi, bu stratejik yerlerde Araplaşma politikasını desteklemek için Arap halkını, özellikle varlıklı bölgelerde tahliye edilen Kürt kasabalarına yerleştirdi.

Nüfus kayması doğal olarak Irak toplumunun demografik yapısını değiştirdi. Nüfus dağılımındaki değişim, yeni Kürt makamları için ciddi sorunlar yarattı. Araplaştırma politikaları Kürt halkını hiçbir koruma olmadan bıraktı. Örneğin, Bağdat 1990'ların sonunda Kerkük bölgesinin Araplaştırma sürecini yeniden başlattı. 1998-99 döneminde çok sayıda Kürt

²⁰² Stansfield 2001, s.31

²⁰³ Liam Anderson ve Gareth Stansfield, **The future of Iraq: dictatorship, democracy, or division?**. Palgrave Macmillan, 2005, s.181

²⁰⁴ Chailand 1994, s.70

aile Kürt Bölgesine geçti. Kürt makamlar bu göç ettirilmiş insanları ancak büyük şehirlerin dışında bulunan çadır kamplarında ağırlamayı ya da daha önce harap olmuş yerlere yerleşmelerine izin verebildi²⁰⁵.

Kürt bölgesindeki istikrarsız koşullar, Körfez Savaşı'nın başlamasından bu yana Kuzey eyaletlerindeki sağlık hizmetlerini kötüleştirdi. Hiltermann'ın Mart-Nisan 1991'deki gözlemlerine göre, yerinden edilmiş Kürt halkı kötü yaşam koşulları nedeniyle tükenmiş ve açlık, ishal, dehidrasyon, kirli su vb. Yayılmasından dolayı ağır hastalıklardan muzdarip olmuştur. Hastanelerde ambargo nedeniyle insülin veya antibiyotik yoktu. Erbil'de bir açık hava pazarı hurma, patates, kuru üzüm ve marul gibi yapraklı sebzeler satılıyordu. Satılacak ne pirinç ne de buğday yoktu. İnsanlar elektrik veya içme suyu bulamamaktaydı.

4.3.3. Etniksel Olarak Sosyo-Ekonomik Ayrımcılık

Irak toplumundaki baskın olmayan diğer etnik grupların yanı sıra Kürtler, pan-Arap rejiminin ciddi şekilde ayrımcılığını yaşadılar. Irak yönetiminin politikaları, Baas partisinin üyeleri dahil olmak üzere, rejime bağlı olmayan bireyleri sistematik olarak hedef aldı.

İnsanların etnik kökenlerinin 1979'dan bu yana kimlik belgelerine yazılmamasına rağmen, Saddam Hüseyin, önceki nüfus sayımlarının tahminlerine dayanarak, kimin Arap, Kürt veya Türk olduğunu biliyordu. 1968 nüfus sayımlarında, oylama sürecinde etnik çizgiler ve soylar da ilan edildi. Seçenekler üç etnik kökenle sınırlıydı; Arap, Kürt ve Türkmen. Araplar, Kürtler ve Türkmenler dışındaki etnik grupların üyeleri de kendilerini Arap olarak kaydetmek zorunda kaldılar. Ayrıca, Irak makamları birçok insanı Arap olarak kaydetti ve nüfus sayımı sonuçlarını düzenledi²⁰⁶.

Nüfus kayıtlarının talimatlarıyla, Irak hükümeti, özellikle eylemleri veya bağlantıları Irak birliği için tehlikeli olarak kabul edilen Kürtler üzerinde dışlayıcı ve ayrımcı uygulamalar yaptı. Irak yönetimi bu tür Kürt halkını suçlu veya hain ilan etti ve sonunda onları tutukladı.

²⁰⁵ Anderson ve Stansfield 2004, s.182.

²⁰⁶ Mehmet Tütüncü, **Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu 2003 Raporu**, 2003, s.1

Irak hükümeti için suçlamaların sağlam kanıtlara dayanması ne önemliydi ne de gerekliydi. Rejim sonunda onları suçlamak ve yakalamak için bir neden buldu. Ayrıca, Irak yönetimi tutuklananların ve yakınlarının savunma için bir avukat tutmasına izin vermedi. Nitekim, pan-Arap hükümetinin Kürt halkı üzerinde, aslında Irak toplumunun tamamında tartışılmaz mutlak bir gücü vardı.

İnsanları Araplar ve Arap olmayanlar olarak kategorize etmek, daha kapsamlı ve yönetsel bir baskı sistemi uygulayarak daha da ileri gitti. Rejim, Arap olmayan insanların varlıkları hakkında bilgi sahibi oldu. Irak rejimi, Arap isimlerine sahip olmayan kişilerin ticari işlemlerini engelledi. Irak rejimi, Arap isimlerine sahip olmayan kişilerin ticari işlemlerini kısıtladığında, Kürtlerin ekonomik durumu daha da kötüleşti. Irak rejimi, düzenli olarak Kürt halkının mülklerini tahrip etmeye ya da varlıklarına el koymaya devam etti. İnsanlar bir ev satın almak için bir Arap adı almak zorunda kaldıklarından, Kürtler, yetkilileri kayıt için bilgilendirmeden mülk satın almanın alternatif yollarını buldular. Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu raporlarına göre, Kerkük'te yaşayan çok sayıda Kürt ve Türkmen milletlerini değiştirdi veya varlıklarını farklı bir adla kaydettiler ²⁰⁷.

Dahası, Irak'taki bireylerin rejim ile iş birliği yapmaları ve politikalarının uygulayıcıları olmaları gerekiyordu. Irak toplumunu parçalamak ve atomize etmek için gerçek taktik buydu. Bu açıdan, öğretmenlik mesleği Baas Partisi için birincil hedef olmuştur. 1979'da Saddam Hüseyin'in rejimi bütün öğretmenlerin partiye katılmasını istedi. Baas Partisine katılmayı ve ideolojisini Saddam kültürüyle benimsemeyi reddedenler görevden alındı ve öğretilecek niteliksiz olarak nitelendirildi ²⁰⁸. Daha sonra, rejim toplu ceza kullanmaya başladı. Örneğin, yurtdışında aile fertleri olan veya kaçış olarak algılanan öğretmenler kovuldu ²⁰⁹. Sonuç olarak, birçok öğretmen ve öğrenci Baas Partisi'ne katıldı ve rejimle iş birliği yaptı.

Irak rejiminin ajansları işe alım sürecinde önemli bir ayrımcı prosedür uyguladı. İşe alım sürecinde en etkin kurumlar Emniyet Genel Müdürlüğü, İl Emniyet Müdürlüğü, Muhtar (köy şefi) ve Yerel Emniyet Müdürlükleridir. Her biri özel prosedürlerle ilgileniyordu.

Muhtar, başvuranın etnik kökenine, politik yönelmesine, genellikle ortaklaştığı kişilerin isimlerine, ailesinin rejime karşı tutumu ve rejime karşı olan herhangi bir akrabasının isimleri hakkında kişisel bilgiler vermiştir. Bu arada, Emniyet Genel Müdürlüğü, belirli sorulara

²⁰⁷ Coughlin 2005, s.170

²⁰⁸ Coughlin 2005, s.170

²⁰⁹ Rabil 2003, s.44

dayanan soruşturmasını merkezden yürütmüştür. İl Emniyet Müdürlüğü, Muhtar ve Yerel Güvenlik Müdürlüğünden elde edilen verilerle sağlanan kapsamlı kişisel bilgiler hazırlıyordu²¹⁰. Kişisel verileri topladıktan sonra, merkez başvuru sahibi ile görüşme yapıyordu. Görüşmenin sonunda, Güvenlik Genel Müdürlüğü başvurandan, her zaman rejim ile iş birliği yapacağını bildiren bir söz vermesini istedi. Sonunda, başvuru sahibine ilişkin bir dosya oluşturulmuş ve gelecekte başvuranın yöneticisi olacak kişiye verilmiştir. Daha sonra, Genel Müdür, başvuranın iş için nitelikli olup olmadığına karar verir. Başvuran, Emniyet Genel Müdürlüğü'nün incelemesi ve onayı olmadan işi alınamaz²¹¹.

Kamu hizmetinin etnik dağıtımına ilişkin sorun, Kürt halkının Irak rejimine karşı şikayetlerini de derinleştirdi. Kürtler, Arap egemenliğini sona erdirmeyi ve Kürt memurlarını Kürt bölgelerinin dışına yerleştirmeyi yasaklamayı istedi. Nüfus paylarından ziyade hükümet pozisyonlarından daha az pay aldılar. Hem kabine hem de ulusal meclis temsiline ek olarak, Irak kamu hizmetinde orantılı bir temsil sistemine, oranına sahip olmayı istediler²¹².

İşe alım sürecinde bu ayrımcı sürece ek olarak, Saddam Hüseyin, Kürt çalışanlarının maaşlarını kesti. Ayrıca, 1991'deki Kürt ayaklanmaları ve bölgesel kazanımların ardından Saddam Hüseyin'in rejimi, Kürdistan bölgesine sosyoekonomik bir ambargo uygulamaya karar verdi. Tıkanma kurallarına göre, Irak hükümeti, ticaretten Kürt bölgesine giren vergi gelirini arttırmaya çalıştı. Böylelikle, bu yaptırımlar bölgenin petrol ve gıda kaynaklarını azalttı²¹³.

Baas partisi, rejim ilkelerine sadakatini sağlamak için otoriteye paralel çalışan çeşitli bürolar kurdu. Her büronun farklı sorumlulukları ve uzmanlıkları vardı. Örneğin, iç meselelerle ve tehditlerle meşgul olan Güvenlik Genel Müdürlüğü, 11 Kasım 1980'de öğrencilerin akademik yaşamları boyunca etkinliklerini izleme sorumluluğunu taşıyan Gençlik ve Öğrenci Bürosu'nu kurmuştur. Bu Büro tüm okulların tüm kayıtlarına sahiptir ve öğrencilerin ve ailelerinin siyasi seçimleri hakkındaki bilgiler toplar. Öğrenci listeleriyle birlikte, her öğrencinin milliyeti bir renk kodu ile işaretlendi. Mesela, Kürt öğrenciler kırmızı, Müslüman Araplar sarı, Hıristiyanlar yeşil ve Türkmenler bu topluluğun isimlerinin yanına yazılmıştı²¹⁴.

²¹⁰ Rabil 2003, s.42

²¹¹ Rabil 2003, s.42

²¹² Horowitz 1985, s.239

²¹³ McDowall 2007, s.378

²¹⁴ Rabil 2003, s.43-7

Dahası, yerinden edilmiş insanlar ciddi sorunlarla karşı karşıya kaldılar. Yeni şehirlerin sakinleri genellikle işsizdi ve kötü yaşam koşullarından acı çekti. Yeni yerleşmiş toplumlardaki yerlerinden edilmiş insanlar için bu tür kısıtlamalar da mevcuttu. Bunlardan biri, 1989 baharında şehirlerde yaşayan Kürtlere karşı bazı önlemler alan Irak rejimi ile ilgiliydi. Kürtlerin ev satın almak ve inşa etmek yasaklandı. Dahası, bu şehirlerdeki Kürt sakinleri, 1975'ten beri bu şehirlerde yaşayanlarsa kendilerini Irak polisine kaydetmek zorunda kaldılar. Bu engellere ek olarak, yeni yerleşik Kürtlerin yaşaması için iş bulmak daha zordu. Bu şartlar altında, yerinden edilmiş kişilerin bir kısmı sadece Irak rejimi ile işbirliği yapmayı seçti ve militanlar veya gizli polis için bilgi verenler gibi hükümet faaliyetlerine katıldı ²¹⁵.

Irak hükümetinin bütün bu ayrımcı ve baskıcı politikaları; Bombalamalar sırasında tarım arazilerinin ve kara mayınlarının imha edilmesi, işe alım sürecinde ayrımcılık, yüksek vergilendirme ve sosyo-ekonomik ambargo, Kürtleri kısa vadede para kazanmak için gayri meşru ve kaçakçılık faaliyetlerinde bulunmaya yöneltmiştir ²¹⁶. Kaçakçılık faaliyetleri, Kürt bölgesinin sosyal uyumunu derinden baltaladı. Biri, Kürt tahıl hasadının kaçakçılığını Irak hükümetine, Kürt toplumundaki sosyal uyumu baltalayan en zararlı gayri meşru faaliyet olarak niteleyebilir. Bu durumda, Irak hükümeti kaçakçılık yapılan tahılları uygun olmayan bir fiyat sunarak Kürt Cephesi'ne geri sattı. Ek olarak, 1992 ve 1993 yıllarındaki ticari işlemler, kaçakçılık faaliyetlerinin kötü etkilerini belirtmek için uygun durumlardır. 1992'de, Kürdistan Cephesi, gerekli miktarın yarısından fazla olan yaklaşık 200.000 ton buğday üretti. Ancak, kaçakçılık faaliyetleri nedeniyle büyük miktarda buğday kayboldu. Aynı durum, Kürt hükümetinin yaklaşık 400.000 ton tampon hasat almak için 50 milyon ABD dolarına ihtiyaç duyduğu 1993 yılında da tekrarladı. 1993 yılının Ekim ayında, gazyığı fiyatı 200 kat daha yüksekken, pirincin fiyatı Temmuz 1990'dan 80 kat daha yüksekti. 1996 yılında, kaçakçılık ya da kara pazarcılık, Kürt ekonomisinin önemli bir parçası haline geldi ²¹⁷. Sonuç olarak, Kürt ekonomisinin büyük ölçüde etkilendiği ve Kürtlerin yukarıda örneklenen meşru olmayan ticari faaliyetler nedeniyle varlıklarını yavaş yavaş kaybetmeye başladığı söylenebilir.

Saddam Hüseyin her zaman dış aktörlerin Irak'taki iç çatışmalara müdahale etmesine izin verme konusunda isteksiz olduğundan, Irak'taki otoriter yönetim, uluslararası alanda Kürt sıkıntılarını ve sıkıntılarını gidermek için sürekli engeller koyuyor. Irak hükümeti bilgi

²¹⁵ Chailand 1994, s.70

²¹⁶ Jack Snyder ve Karen Ballentine, Nationalism and the Marketplace of Ideas, **International Security**, 21.2, 1996, s.53

²¹⁷ McDowall 2007, s. 383

kaynaklarını sınırladı ve tek kaynak olmaya çalıştı. Bu nedenle, yabancıların Kürtlerin Irak yaptırımları veya BM programları hakkındaki şikayetlerini analiz etmeleri zordu.

Saddam Hüseyin'in söz konusu tüm politikalarının “böl ve yönet” politikasına güvendiğini gösterdiği düşünülüyor. İktidarına yönelik herhangi bir tehdide maruz kalmamak için yeni güvenlik kuruluşları ve büroları kurdu. Bu nedenle istihbarat birimleri, siyasi seçkinler, sivil insanlar ve ordu dahil her insanı gözetleyerek gücünü korudu. Ayrıca, Kürtlerin yerinden edilmesi, Arapların tahliye edilen alanlara yerleşmesi, Kürtlerin kamu hizmetlerinde dışlanması, eğitim hayatı ve işe alım prosedürü “böl ve yönet” politikasının bir parçasıydı.

Kısaca, Saddam Hüseyin'in başkanlığı sırasında Irak otoritesinin bütün bu ayrımcı pan-Arap politikalarının temel nedenleri, Arapların geleceğini zengin petrol zengini topraklarda güvenceye almak, Kürt yetkililer üzerinde kalıcı bir yük oluşturmak ve Bağdat' lı otoriteyi sağlamaktır.

4.4. Dolaylı Etkileri Olan Politikalar

4.4.1. Irak'ın Ekonomik Sorunları

1990'lı yılların başlarında, Irak ekonomisi enflasyondaki sürekli artış gibi bazı sorunlarla içiçeydi. Saddam Hüseyin 1990'da bütçe açığında kaldığını itiraf etti, çünkü petrol fiyatlarında bir artış düşünüyordu. Aksine, petrol fiyatları o yıl boyunca düştü. Bu tür ekonomik başarısızlıklar diğer ekonomik sorunlara katıldığında, ekonomik durgunluğun önlenemez bir yükselişi meydana geldi.

Tarımsal üretkenlikteki düşüş de bu ekonomik sorunlardan biriydi. Ülkenin güney bölgelerinde tarımsal üretim ortaya çıkmıştır. İran-İrak Savaşı, Körfez Savaşı ve iç çatışmalar ve ciddi kuraklığın yıkıcı etkileri 1990'larda meydana geldi, Irak tarımsal üretimini daha da kötüleştirdi. Ayrıca, uluslararası savaşların ve etnik çatışmaların iki boyutlu olumsuz etkileri vardı. Bu etkiler, işgücü üzerindeki yüksek maliyetler ve Irak'ın istihdam yapısının büyük ölçüde çarpıtılmasıydı. Büyüyen Irak ordusu kalifiye ve eğitilmiş işgücünün çoğunu manipüle etti ve savaşta potansiyel üretkenliklerini kullandı. İnsan gücünün eşit olmayan şekilde

dağılması ciddi iş gücü kıtlığı yarattı. Fabrikalardaki, devlet kurumlarındaki ve devlet dairelerindeki işgücü % 45 oranında azaldı ²¹⁸.

Tablo 4. 1997-2002 Yıllarında GSYİH ve Kişi Başına GSYİH Büyümesi. ²¹⁹

	1997	1998	1999	2000	2001	2002
GSYİH *	15.4	18	23.8	31.8	27.9	26.1
GSYİH **	725	832	1062	1385	1181	1078

* Milyar ABD Doları

** Kişi başına GSYİH, ABD Doları

BM Güvenlik Konseyi'nin 986 sayılı Kararının kabulüne ve 1996 yılında petrol ihracat tavanlarının kaldırılmasına rağmen, sosyo-ekonomik kazançlar hala mütevazı bir seviyede idi ve bu gelişmeler 1990'da başlamış olan hızlandırılmış düşüşü tersine çeviremedi. Irak'taki GSYİH'nın (GSYİH) 2000 yılında kazandığı gelir 1000 Doların biraz üzerine çıkmış, ancak bu GSYİH miktarı, Tablo 8'de gösterildiği gibi 1990 yılında ulaşılan miktarın yarısından düşüktü ²²⁰.

Uluslararası savaşların ve iç çatışmaların maddi maliyetlerinin yanı sıra, askeri faaliyetler de Iraklı aileleri ağır etkiledi. Irak halkı arasında ciddi bir kızgınlık, Saddam Hüseyin'in rejimine karşı genç insan hayatındaki kayıplar nedeniyle ortaya çıktı. Irak hükümeti savaş sırasında meydana gelen bu aşırı kayıplarla baş edebilmek için doğum oranını artırmaya teşvik etti. Saddam Hüseyin şahsen her aileye en az beş çocuğu olmasını tavsiye etti.

Baas rejim döneminin eşitlikçi yapısının ortadan kalkması ile sosyal erozyon da ortaya çıktı. Irak'taki gelir asimetrisi ve sosyal yapının durumu giderek kötüleşti. Profesyonel orta

²¹⁸ Marr 2004, s.207

²¹⁹ Marr 2004, 283

²²⁰ Marr 2004, s.294

sınıftan farklı bir yaşam tarzıyla yeni bir üst ve zengin sınıf ortaya çıktı. Saddam Hüseyin ve çevresine yakın olan aileler ve bireyler, yabancı para cinsinden spekülasyon, yasadışı petrol işlemleri ve diğer kârlı faaliyet biçimleri sayesinde servet kazandılar ²²¹.

Bu arada, aktif olarak maaşlarına bağlı olan Iraklı orta sınıf uzmanları hayatta kalmayı başaramadı. Sıradan bir öğretmen, orta düzey bürokratın ve daha düşük seviyedeki memurların mal varlıkları kaybedilmiş ve statüleri düşürülmüştür. Örneğin, Ocak 1996'da orta dereceli bir devlet memuru ayda 5.000 Irak Dinarı kazanırken, bir tavuk 4.000 Irak Dinarı'na mal oldu ²²². Böylece, Irak'taki orta sınıf nüfusun durumlarından memnun olmadığı ve gelecekteki beklentilerinden memnun olmadığı söylenebilir. Öte yandan, vasıfsız işçiler çok umutsuz bir durumdaydı. Gerçekten de, yukarı doğru sosyal hareketlilik yerine, Irak aşağı yönlü bir hareketlilik ve orta sınıfın küçülmesini yaşadı.

Ek olarak, Saddam Hüseyin'in dış güçlerle mücadelesi, Kürtlerin sosyo-ekonomik durumunu da caydırdı. Irak hükümetinin İran-İrak Savaşı sırasındaki toplam petrol gelirindeki azalma, savaş bölgesi olduğu için Kürt bölgesini dolaylı olarak etkiledi. Bu petrol rezervleri Irak hükümetinin askeri harcamaları artıran ekonomik kalkınma programları tarafından hızla tükendi. İran-İrak Savaşı'nın Kürtler üzerindeki etkisine benzer şekilde, Körfez Savaşı da Kürt bölgesinde kademeli olarak kaynak tüketti ve Kürt halkını mahrum etti ²²³.

4.4.2. Asimetrik Kentleşme

İrak orta sınıfının ekonomik sorunları, sosyo-ekonomik faydaların asimetrik dağılımının yalnızca Araplar ve Kürtler arasında olmadığını göstermektedir. Bu ekonomik sorunların yanı sıra, ülkenin diğer bölgelerine göre gelişmişlik seviyesi daha yüksek olan, ülkenin orta bölgelerindeki gelişmişlik düzeyi, Saddam Hüseyin'in başkanlığı sırasındaki asimetrik dağılıma bir başka örnektir.

Saddam Hüseyin zamanında başkent ve yerleşim yerlerine yakın kentlerde büyük miktarda gelişmeler görülmüştür. Örneğin, ülkenin başkenti olan Bağdat'ta su, filtreleme ve klorlama işleminden sonra evlere veya ortak çeşmelere dağıtılma yapılmıştır. Küçük

²²¹ Marr 2004, s.296

²²² Sluglett ve Sluglett 2001, s.294

²²³ Stansfield 2003, s.46

kasabalarda ise suyun temin edilmesi ve sağlık açısından kontrol edilmediği görülmüstür. Farklı bir örnek olarak da Tikrit, Saddam Hüseyin'in doğum yeri olduğu için yararlanıcı bir Őehir olarak ön plana çıkmaktadır. Modern yollar ve caddeler, yeni hastaneler, devlet kompleksleri, ve nehir boyunca lüks villalar inşa edildi. Őehir hızla iyileŐtirilmiŐ buna göre Őekinlerinin sosyal statüleri olumlu anlamda daha da arttı ²²⁴.

Sonunda, asimetrik kentleşme Irak'ın zenginliğine zarar vermiştir. Irak'ın orta bölgesinin nüfus yoğunluğu anlamında diğer bölgelere göre keskin bir fark olduğu görülmektedir. rnek vermek gerekirse, 2003'te Bağdat'ın nüfusu 5 milyonun üzerindeydi, Irak'ın toplam nüfusunun % 30'unu aŐıyordu. Diğer Şehirlerin nüfusu Tablo 5'da da grldğu üzere devam eden savaŐlar, yaptırımlar ve ihmaller nedeniyle azaldı.

Tablo 5. Irak Nüfusunun Bölgesel Dağılımı, 1977-2002 (Yüzde).²²⁵

Merkez Valiliği	1977	1987	2002
Bagdat	26.5	23.5	32
Ninawa, Salah al-Din, Anbar, Diyala	21	24.4	18.8
Toplam	47.5	48.8	50.8
Güney Valiliği	1977	1987	2002
Basra	8.4	5.3	8.1
Babil, Wasit, Kerbela, Necef, Quadisiyya,			
Maysan, Muthanna, DhiQar	27.4	30.7	23.7
Toplam	35.8	36	31.8
Kuzey Valiliği	1977	1987	2002
Ta'mim	4.1	3.7	3.9
Dohuk, Erbil, Suleymaniye	12.4	12.3	13.5
Toplam	16.5	16	17.4

²²⁴ Marr 2004, s.207

²²⁵ Marr 2004, s.295

4.5. Saddam Hüseyin'in Kültürel Politikaları ve Arap-Kürt Çatışması Üzerindeki Etkileri

Saddam Hüseyin'in kültürel politikalarının Arap-Kürt ihtilafındaki rolü hakkında daha kapsamlı bir analiz yapmak için Saddam Hüseyin'in, Arap-Kürt ilişkisini doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen ve Tablo'da gösterildiği gibi uygulamalarını incelemek daha faydalı olacaktır.

Tablo 6.Saddam Hüseyin'in Kültürel Politikaları.

Doğrudan	Dolaylı
Pan-Arap Dili Konulu Uygulamaları	İslami İdeolojinin Benimsenmesi

4.5.1. Doğrudan Etkili Politikalar

Saddam Hüseyin'in başkanlığında Ba'as rejiminin dil konusundaki Pan-Arap uygulamaları, Arap-Kürt ihtilafını tetikleyen en önemli faktörlerden biridir.

4.5.1.1. Dil Konusunda Pan-Arap Uygulamaları

Irak'taki Kürtler, kendi kültürlerine sahip olma ve bunu paylaşma konusunda kendilerini bölgedeki gruplardan farklı bir grup olarak görüyorlardı²²⁶. Kürtler için dil ayrı kimlikleri ortaya koyan kültürel bir sembol olmuştu. Kürt dili, Saddam Hüseyin'in Irak'ındaki Kürt bölgesinde yaygın iletişim aracıydı. Bu nedenle, Kürt dilinin etnik bir bilincin gelişiminin kilit unsurlarından biri olarak kabul edildiği iddia edilebilir.

²²⁶ Van Bruinessen 1992, s. 27.

Aslında, Kürtçenin, artan Kürt milliyetçiliğinde önemli bir faktör olduğunu kabul etmek gerekir. Bununla birlikte bölgede Kürtçe ne konuşuluyor ne de sistemli bir standart Kürtçe yazımı bulunmuyordu. Ayrıca, Kürt dili genellikle birlik değil, ayrışmayı sembolize ediyordu²²⁷. Kürt dilinde çeşitli lehçeler olsa da, Kürtlerin milliyetçilik mücadelesinde, bu lehçeler halklar tarafından birbirlerini bu dille algılandıkları için tanınmalarında önemli rol oynamaya devam etti²²⁸.

Dil sorunuyla ilgili olarak, Saddam Hüseyin'in başkanlığı sırasında Kürtlere kültürel alanda bazı özgürlükler tanındı. Örneğin, Süleymaniye'de bir üniversite kuruldu ve 1979'da Bağdat'ta bir Kürt akademisi kuruldu. Ancak söz konusu bu birimler aynı yıl kapatıldı. Üniversite daha sonra Erbil'e taşındı ve adı Salahaddin Üniversitesi olarak değiştirildi. Ayrıca, 1983 yılına kadar Kürtçe süreli yayınların yayınlanmasına izin verildi. Kerkük'te, Erbil'de, Süleymaniye'de, ve Bağdat'ta yayınlanan toplamda iki Kürtçe dergi bulunuyordu. Ayrıca Irak radyosu da Kürtçe yayın yapmaya başladı. 1983 yılında Bağdat, Kürt makamlarına herhangi bir Kürt işbirliğini engellemek için farklı tekliflerde de bulunmuştu²²⁹. Örneğin, Kürt yayın ve kültür merkezi faaliyetlerine başladı. Ayrıca, 1981'de, Arapça'nın zorunlu statüsünün aksine, Kerkük, Musul ve Dohuk'ta bulunan Kürt okullarında, Kürt öğrenciler, eğitimlerinde kendi dillerini seçme hakkına sahip oldular.

Ancak bu gelişmeler kısa sürdü. Irak hükümeti, Kürt kimliğini tanımlamada Kürt dilinin önemli bir unsur olduğunu biliyordu. Bu nedenle, Kürt kimliğinin Irak kimliği dışında Kürtler için ayırt edici bir kimlik haline gelmesini engellemek için Kürtleri özümsemeyi veya Kürt dilinin gelişimini sınırlamaya çalıştı. Kürtlerin ayrımcılığa uğramasına ilişkin pan-Arap politikaları ile Kürtlerin marjinalleşmesi nedeniyle, Kürt öğrenci sayısı belirgin bir şekilde ülke ortalamasının altına düşmüştü.

Rejimin etkisi, yalnızca Kürtçe dilin gelişiminin önlenmesiyle sınırlı değildi. Farklı eğitim sistemleri, kitle iletişim araçları ve farklı siyasi kültürler, kaçınılmaz olarak Kürt kültürü üzerinde de ciddi sorunlar yarattı. Van Bruinessen, zaman zaman bazı Iraklı Kürtlerin, Irak

²²⁷ Stansfield 2003, s.37

²²⁸ G. Philip Kreyenbroek, On the Kurdish Language. Kreyenbroek G. Philip. and Stefan Sperl (Ed.). **in The Kurds: A Contemporary Overview**, London: Routledge, 1992, s.53

²²⁹ Chailand 1994, s.67

halkını farklı ülkelerde yaşayan diğer Kürtlerden daha tanıdık görmeye başladığını iddia etmiştir²³⁰.

Bağdat hükümetinin uyguladığı bu politikalar nedeniyle, her iki cephe olan Arap ve Kürtler arasında büyük bir kültürel boşluk oluştu. Bu kültürel ayrımcılığı kanıtlayan temel nedenler şöyle sıralanabilir:

- 1) Başkalarına karşılık gelenleri cezalandırırken, Arap değerlerine karşılık gelen değerleri ödüllendirerek, rejimin Arap hakimiyetini Kürtlere karşı korumak
- 2) Kürtlerin kültürel değerlerinin, kendinden başka bir ayrım getirerek marjinalleşmesine neden olmak
- 3) Kürt etnik grubun özellik ve katkılarının dışlanması.

Asimilasyon ve yok etme politikaları yerine, Irak hükümetinin uygulamaları, özellikle Irak'ın kuzey bölgelerinde, Kürt grubunun beklenmedik bir şekilde güçlenmesine yol açtı. 1990'ların sonuna doğru, kuzeydeki Kürdistan Cephesi ülkenin diğer bölgelerine göre daha özgür hale geldi. Sonuç olarak, Kürtler kendi gazetelerini ve televizyon kanallarını kurdular. Kürdistan Cephesi'nde, kablolu TV üzerinden yabancı yayına izin verildi, böylece Kürt halkı Irak'ın diğer bölgelerinde bulunmayan dış dünyayı anlama fırsatı bulmaya başladı.

Yurt içi ve yurt dışı haberlere serbest erişimin yanı sıra, Kürdistan Cephesi'ndeki Kürt eğitim sisteminin müfredatı gözden geçirildi. Müfredat daha çok Kürtçe öğretilirken, Arapça ve İngilizce 2003 yılına kadar ikinci dil olarak verilmeye devam etti. Odaklanılan yenilenmiş Kürt kimliğine olan bağlılığını güçlendirmek için Kürt kültürü ve kahramanlarını içeren yeni kurslar açıldı. Ancak, öğrencilere Irak devletine bağlı oldukları ve halen burada yaşadıkları öğretilmeye devam etti²³¹.

²³⁰ Arreguin-Tof 1995, s. 105

²³¹ Marr 2004, s. 299

4.5.2. Dolaylı Etkili Olan Politikalar

Saddam Hüseyin'in pan-Arap politikalarının dil konusundaki kültürel ayrımcılığı, Arap-Kürt ihtilafını doğrudan etkilediğinden Arap-Kürt ihtilafı üzerinde diğer bir faktör olan İslami ideolojinin benimsenmesinin önemini belirtmek önemlidir.

4.5.2.1. İslami İdeolojinin Benimsenmesi

İran-İrak savaşı (1980-1988) Saddam Hüseyin'in söyleminin laik içerikten İslamlaştırılmış karaktere evrilmesine neden oldu. Humeyni'nin İran'ının dini propagandasına tepki olarak Irak yönetimi İslami politik olarak vurgulanmaya başladı. Irak'ın İslami bakış açısı ve uygulamaları ülkenin güçlü bir bütünleşmiş kimliğe sahip olması ve Saddam Hüseyin'in kişileştirdiği rejimin meşruiyetini haklı çıkarmak için tasarlanmıştı.

İrak rejiminin İslamcı politikaları, Irak'ın kamu söylemini derinden etkiledi. Hükümet yanlısı insanlar arasında milliyetçi duygular, özellikle de Araplar, İslamcı söylemlerle güçlenmeye başladı. Örneğin Arap aşırılık yanlıları, Kürtlere karşı yapılacak insani yardımların da içinde olduğu her türlü yabancı müdahaleye karşıydı. Dahası, Birleşmiş Milletlere ve ABD'ye karşı mücadeleyi cihad olarak nitelendirmeye başladılar²³².

Saddam Hüseyin'in İslami uygulamaları ve söylemleri saldırgan ve katı olsa da, Kürtler ve Arapların din konusunda kültürel çatışması yoktu. Bunun en açık nedeni, Kürt halkının çoğunluğunun Sünni olmasıydı. Van Bruinessen'in tahminlerine göre, Sünni Kürtlerin oranı % 80 iken Şiiiler, Kakailer, Yezidiler ve Hristiyanların toplamı ise % 20 idi²³³.

Sünni Kürtlerin çoğunun aksine, Şii olan Faili Kürtleri çoğunlukla Bağdat'ta yaşıyorlardı ve Arapça konuşuyorlardı. Özellikle İran-İrak savaşı sırasında Saddam Hüseyin'in rejiminin politikaları bu kesimi oldukça etkilemişti. 1980 yılına kadar Faili Kürtler, Bağdat kentinde ekonomik ağırlıkları ve siyasi rolleri nedeniyle önemli bir grup oluşturdular. Bununla birlikte, 1980'lerin ortasında, rejim grubun neredeyse yarısını İran'a sürdü.

²³² Mevlüt Akçapa, *Soğuk savaş Sonrası Türkiye' nin Irak İle İlişkilerinin Ekonomi Politik Analizi*, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 37.2 (2014): 1-98; Marr 2004, s. 299

²³³ van Bruinessen 1992, s. 28; McDowall 1991, s. 23.

Bu politika her zaman bir gruba karşı fanatik kararlılıkla sürdürüldü (Eskander 2006, s.180). Arap aşırılık yanlıları tarafından en düşük kategori olarak görülüyorlardı. Faili Kürtleri, Irak'ta nesiller boyu yaşamasına rağmen, Irak vatandaşlığına sahip değildi²³⁴. Ayrıca, 18 ila 50 yaş arasındaki Faililerin, çoğu yasal olmayan şekilde tutuklandı ve hapishanelerde öldürüldükleri iddia edildi. Irak rejiminin güçleri tarafından öldürülen Faili Kürtlerini sayısı hakkında 100.000'den 300.000'e ulaşan çeşitli tahminler bulunmaktadır. İran'a sürülen Faili mültecileri sınır dışı edilme sürecinde kişisel mallarını kaybettiler. 1997 nüfus sayımının sonuçları, Faili Kürtlerinin sınır dışı edilmesinin devam ettiğini göstermektedir²³⁵.

²³⁴ Monir Morad, **Kurdish Ethnic Identity in Iraq**. in Turaj Ataboki and Margreet Darleijn. (Eds.) **Kurdistan in Search of Ethnic Identity**, Utrecht: Houtsma Foundation, 1990: 70-8.

²³⁵ Morad 1990, s. 78.

SONUÇ

Bu çalışmada, Saddam Hüseyin'in Irak'ındaki otoriter rejimi ve bununla bağlantılı olarak Baas rejimin ortaya çıkışı ve etnik gruplar, çevre ülkeler ve toplumdaki rolünü açıklamaya odaklanılmıştır. Bu bağlamda Saddam Hüseyin'in otoriter yönetiminin uygulamaları ve cumhurbaşkanlığı döneminde Arap-Kürt ihtilafındaki gelişmeler siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel dinamiklerle incelenmiştir. Kısaca, "Saddam Hüseyin'in başkanlığı sırasında Irak'taki otoriter rejimin politikaları, Baas rejimin ortaya çıkışı ve politikalarının Irak devletine yansımaları araştırılmıştır.

Baas Partisi, Suriye'de Arap dünyasında ilk ideolojik parti olarak doğdu ve Arap politik düşüncesinde büyük bir boşluğu doldurdu. Baasçılar, bir ideoloji oluşturmak ve Suriye ve diğer Arap devletlerinde pek çok kişiyi çekmek için etkili bir ideoloji üretmeyi başardılar. Baasçı Arap birliği fikri, Ortadoğu'daki Arapların gündemini tamamen işgal etmişti.

Baas Partisi'nin Arap birliğini benimsemesinin iç nedenleri olduğu gibi, özellikle İsrail ve konusunda bir çözüm olarak öne çıkmıştı. Milyonlardan oluşan ve aynı dili konuşan, aynı din, kültür ve tarihi hatıraları paylaşan bir grup insan için, Arap topraklarındaki parçalanma büyük bir sorundu ve birleşme kaçınılmazdı. Ayrılmanın nedenlerini sorgulamakta ve liderlerinden birliğin önündeki engelleri aşmalarını istemekteydiler. Baas Partisi, bu talebi tüm Araplar adına ifade edeceğini iddia etmişti.

Dış sebeplere gelince, İsrail'in Arap topraklarının merkezinde düşman bir devlet olarak kurulması, Arap devletlerinin Yahudi devletinin askeri gücünü yenebilecek kadar güçlü olmadıkları için birleşmelerini gerektiriyordu. İsrail sömürge döneminin devamı olarak kabul edildi. Çoğu Arap'a göre İsrail, Batı'nın himayesi sayesinde kurulan ve sürdürülen bir devletti. Ortadoğu'daki Batı'nın sürekli müdahalesi, Arap birliği fikrinin önünü açan bir diğer faktördü. Eski sömürgeciler, Arap halklarının kötü idare ve yoksulluklarından sorumlu olan devlet seçkinlerinin yeni koruyucularıydı. Bu bir aşağılanma ve hayal kırıklığı kaynağıydı ve devrimci Arap birliği bu sorunlardan kurtulacaktı.

Baasistler de sosyalizmi ideolojilerinin önemli bir bileşeni olarak seçtiler. İç ve uluslararası şartlar göz önüne alındığında aslında uygun bir seçimdi. Kalkınma için bir güç kaynağı olarak burjuvazinin olmadığı bir ülkede, devlet tesislerinin bu amaçla kullanılması

kaçınılmazdı. Sosyalizm, hükümetin halkın yararı için ülkenin kaynaklarını kontrol etmesini ve sosyal adaleti sürdürmesini sağlayacak bir sistemdi.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, sosyalistlerin dış kontrolden kurtulma çağrıları sömürgecilikten muzdarip bir ülke olarak Suriye'de de etkili oldu. Sosyalizm, ilerlemeleri ve güçlü bir ülkeye sahip olmaları için güçlü bir ideolojeydi. Milliyetçiliğe gelince, Arapları düşmanlarına, özellikle de emperyalizm ve İsrail'e karşı savaşmak için bir araya getirecekti. Arap kökenli birçok farklı devletin bulunduğu bir bölgede Arap birliğinin gerçekleşmesi için bir ilham kaynağıydı.

Bununla birlikte, Baas teorisi uygulama ile eşleşmedi ve Baasçılar kendilerini kısır döngü içerisinde buldular. Farklı Arap bölgeleri arasında eğitim, sosyal refah, siyasi rejim ve sosyal tutumlar açısından büyük bir boşluk vardı. Farklı görevler altındaki Arap ülkeleri farklı deneyimlere sahipti ve çeşitli tutumlar geliştirdi. Devlet seçkinleri ve zengin sınıf ayrıcalıklarından vazgeçmeye istekli değildi. Bu farklılığa rağmen, Baasçılar bütün Arap dünyasını birleştirmeyi amaçlıyorlardı. Ayrıca, tüm Arapları birleştirmek için zorlu bir iddiada bulunurken, yerli ve yabancı rakipleri arasında sıkışıp kalmışlardı.

1966 yılına kadar, Baasçıların Arap birliği fikri için tutarlı bir yol izledikleri açıktı, bunun koşulsuz bir ilke olmadığını açıkça belirttiler. 1948'de İsrail'in kuruluşu, bütün Arapların aşağılanma ve emperyalizmden kurtarılmasının tek yolu olarak birlik fikrine inanmalarını sağladı. Arapların güçlü bir varlık oluşturmak için aynı durumda yaşaması gerektiğini ve halktan güçlü bir destek aldıklarını iddia ettiler. Bununla birlikte, 1949'da olası bir birleşmenin gerçekleşmesi için Arap olmanın yeterli olmadığı anlaşıldı. Sami Hinnawi, Irak'la birlik olmaya ittiği o yıl Baasçılar, Irak'ın monarşik rejimi nedeniyle ona karşı çıktılar. Suriye'nin cumhuriyetçi karakterini kaybetmekten korkuyorlardı. 1954 yılında Baasçılar yine aynı sebeplerle Irak'la birleşmeye karşı çıktılar. Arap birliğini istiyorlardı, ancak Arap dünyasındaki çeşitli idari sistemlerin farkında değillerdi. Irak'taki Haşimi hükümetini devrilmesi gereken bir düşman olarak görüyorlardı.

Suriye'de 1943'te küçük bir entelektüel tarafından kurulmuş olan Baas ideolojisi 1940'ların sonunda Irak'a ulaşmış ve üniversite öğrencileri arasında kendine yer bulmuştu. Fuad el-Rikabi 1951'de Irak partisinin lideri oldu ve 1956'da Saddam Hüseyin'in de aralarında bulunduğu genç üyeler kademeli olarak partiye katıldı. Parti kendisini "Arap Devrimi'nin

öncüsü ve lideri” olarak kabul ediyordu. Söz konusu bu ideoloji Irak cumhuriyetini kurma ve Irak’ın tarihinde yeni bir çağ başlattı.

1967 yılında Baas Partisi'nin liderlerinden biri olan Saddam Hüseyin 1969 yılında Devrim Komuta Konsey'nini başkan yardımcılığı görevine getirildi. Kuzeni olan dönemin Devlet Başkanı Ahmed Hasan el-Bekr'e de en yakın kişilerden biri olarak ülke yönetiminde söz sahibi oldu. 16 Temmuz 1979'da Bekr'in sağlık gerekçeleriyle istifası üzerine makamını devraldı. Baas Partisi'nin ve daha sonra Baas Partisi Irak Kolu'nun önde gelen bir üyesi olarak ülkeyi yönetmeye başladı.

Otoriter bir lider olarak Saddam Hüseyin sıkı pan-Arap ideolojileri ve dışlayıcı yayılım toplumunda devam eden rahatsızlığı ve kutuplaşmayı artırmıştı. Özellikle ekonomik az gelişmişlik ve etnik iş bölümü ve dışlayıcı işe alım prosedürü gibi ekonomik kaynakların eşit olmayan dağılımı, Saddam Hüseyin'in otoritesinin yanı sıra Arapların da Kürt düşmanlığını arttırdı. Böylece Kürtler, Arap kuvvetlerine karşı silahlı mücadele başlattı. Kürt mücadelesine bir cevap olarak, Arap aşırılığı, Irak halkını, rakiplerinden bu yana Irak halkını kızdırdı ve ılımlı olanlar, Irak makamları tarafından susturuldu. Rejim, egemen bir azınlığın otoriter yönetimine sunulan tüm yöntemleri uyguladı.

Kürt özerklik talepleri Irak birliğine ciddi zorluklar olarak yansımıştı. Bu nedenle Saddam Hüseyin, Kürt muhalifleriyle müzakere etme ve sık sık onlarla yaşamak için güç kullanımına güvenme konusunda ne ahlaki ne de siyasi zorunluluk hissetmedi. Irak'ta, grup kimliğini desteklemek için yeniden canlanan kültür, etnik gruplar arasında da halka açık bir konu haline geldi. Bu nedenle, Saddam Hüseyin'in Arap-Kürt ihtilafındaki rolünün kültürel boyutundan bahsetmek verimlidir çünkü Araplar ve Kürtler kendilerini dil, ırk ve ortak tarihle ilgili çeşitli konularda birbirlerinden tamamen farklı algılarlar. Grup farklılıklarının keskinleşmesi, Araplar ve Kürtler arasındaki grup içi düşmanlığı artırdı. Ancak, bazı Kürt halkları arasında kültürleşme, Araplaştırmanın yoğun bir şekilde uygulandığı Irak şehirlerinde de yaşandı. Pan-Arap asimilasyonu tehlikesi grup farklılıklarını keskinleştirdi ve bu nedenle Kürt hareketleri şiddetli çatışmalara tırmandı ve ayrılıkçılığı destekleyen talepler tetiklendi. Kürt gruplar, Irak rejimini Araplaştırmak ya da pan-Arap kültürel motifleri empoze ederek onları etkisiz hale getirmekle suçladılar. Pan-Arap rejiminin sistemik imha politikaları, Kürt gruba karşı uygulandı. Politikalar, birçok Kürt halkını tutuklamak, Kürtleri zorla yerinden etmek, yaygın işkence ve infaz uygulamak ve Kürt topraklarında kimyasal silahlarla kitle

imhası uygulamak olarak listelenebilir. Saddam Hüseyin'in rejimi, hükümetin otoritesine muhalif olan tüm Iraklılara acımasız işkence ve özet infazları uyguladı.

Bu tür eylemler, Saddam Hüseyin'in başkanlığında Irak Baas rejimi ideolojisi çerçevesinde yaşanmıştı. Saddam Hüseyin'in 1979'daki yegâne liderliği, genel şiddet seviyesindeki bir artışa neden oldu.

Rejimin politikalarına ve uygulamalarına ek olarak, Irak otoritesinin hem iç hem de dış destekçileri vardı. Rejim yanlısı silahlı kuvvetler, merkezi otoritenin Kürt hareketlerini kontrol etmesine veya bastırmasına yardım ettiğinden, bu durum Saddam Hüseyin'in otoriter rejimlerde de yaygın bir düşünce olduğu düşüncesine göre pan-Arap hakimiyetinde önemli bir etkendi. Kentsel, eğitilmiş Sünni Araplardan askeri subaylar toplandı. Düzenli silahlı kuvvetler ve paramiliter kuvvetlerin komutanları genellikle etnik bağlılık ve kişisel sadakat ile seçilmeye başlandı. Böylelikle subaylar ile devlet bürokrasisi arasında rejime olan güven ve güvenirlilik sürekli sağlandı.

Öte yandan, silahlı kuvvetleri homojenleştirme ya da onları etkisiz hale getirme girişimleri gibi önleyici tedbirlerin, Irak'taki Arap Kürt çatışması üzerinde kışkırtıcı bir etkisi oldu. Ayrıca, Saddam Hüseyin'in rejimi 1990'ların sonlarına kadar hem bölgesel hem de uzak güçlerden askeri ve finansal yardım aldı. Mesela Irak rejimi güçleri, Batılı güçler tarafından bölgedeki çıkarları için desteklendi. Uzak güçlerin tutumu gibi, bölgesel güçler de Irak otoritesine Kürt hareketlerine karşı diplomatik ve askeri destek sağladı.

Saddam Hüseyin'in rejimi yalnızca doğrudan destekle değil, aynı zamanda yabancı güçlerden gelen dolaylı desteklerle de desteklendi. Yabancı güçler sessizce kalırken, Irak kuvvetleri Kürt insanlara yönelik gayri meşru uygulamaları taahhüt etti.

Bu tür yabancı güçlerin dahil olmama politikaları, rejimin politikalarını teşvik etti ve etnik ihtilafı tetikledi. Tarafsızlığın temel nedeni, ulusal veya bölgesel devletlerin çıkarlarıydı. Saddam Hüseyin'in Irak'ındaki Arap-Kürt ihtilafı üzerine kitlesel bir analiz yapıldığında, Irak toplumunda yaşayan ne Arapların ne de Kürtlerin bir çatışmaya katılmak istemediği kabul edilebilir. Ayrıca savaşın yüksek maliyeti nedeniyle birbirleriyle savaşmak için hiçbir sebep yoktur. Bu açıdan elit düzeyde bir analiz, Saddam Hüseyin'in rejimi sırasında Arap-Kürt çatışmasının tetikleyici faktörlerini açıklayabilir.

Arap-Kürt gerginliğini besleyen temel faktörler, Saddam Hüseyin'in politikaları ve Kürt liderlerin uygulamalarıydı. Sonuç olarak, otoriter bir lider olarak Saddam Hüseyin, Araplarla

Kürtler arasındaki ilişkiyi büyük ölçüde etkiledi. Etnik, dini, sosyal ve politik bölünmeleri, sert politikalarıyla derinleştirdi. Sıkı pan-Arap ideolojileri ve dışlayıcı yayılım toplumdaki kutuplaşmayı kesin olarak artırdı. Saddam Hüseyin'in Irak'taki otoriter rejiminin iktidarının nüfuzunu ve meşruiyetini artırma konusundaki bütün bu zorlayıcı girişimleri, Araplar ve Kürtler arasında uzun süreli çatışmaları tetikledi. Saddam Hüseyin'in yetkisi altındaki Arap-Kürt çatışması üzerine söz konusu tüm bu analizler sayesinde, otoriter rejimlerin uygulamalarının sonucunun toplum içindeki etnik gruplar arasındaki ilişkideki uyumu genellikle azalttığı söylenebilir. Aslında, otoriter rejimler kutuplaşmayı en üst seviyeye çıkaran ve farklı etnik gruplar arasındaki çatışmaları tırmandıran tetikleyici faktörlerdir.

KAYNAKÇA

Abdi, Kamyar, "From Pan-Arabism to Saddam Hussein's cult of personality: Ancient Mesopotamia and Iraqi national ideology." **Journal of Social Archaeology** 8.1 (2008): 3-36.

Aburish, Said K. **Saddam Hussein: The politics of revenge**, Bloomsbury Publishing USA, 2000.

Akçapa, Mevlüt, **Soğuk savaş Sonrası Türkiye' nin Irak İle İlişkilerinin Ekonomi Politik Analizi**, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 37.2 (2014): 1-98,

Aker, Frank, **October 1973 The Arab Israeli War**, First Edition Design Pub., 2014.

Al-Khafaji, Isam, "The State and Infitah Bourgeoisie in the Arab Mashreq: The Case of Egypt and Iraq", **Delivered to the Conference on Middle Classes and Entrepreneurial Elites of the Middle East**, California: University of California, Berkeley, 1991.

Al-Safiq, Riyadh Mohammed, **Türkiye-İrak İlişkilerini Etkileyen Faktörler (2003-2013)**. 2016: 198.

Amin, Samir, "Culture and Ideology in the Contemporary Arab World.", **Rethinking Marxism**, 6.3 (1993): 9-27.

Anderson, Liam, ve Gareth Stansfield, **The future of Iraq: dictatorship, democracy, or division?**. Palgrave Macmillan, 2005.

A. N. Arab, **11 Eylül Sonrası Türkiye-İrak İlişkilerini Etkileyen Paradigmalar**, 2018. 111.

Arendt, Hannah, **The Origins of Totalitarianism**, New York: Harcourt Brace and Jovanovich, 1973.

Arnold, James R. **Saddam Hussein's Iraq**, Twenty-First Century Books, 2008.

Arreguin-Tof, Ivan. "How Weak Win Wars: A Theory of Asymmetric Conflict". **International Security**, 26. 1995, 98.

Aydın, Mustafa, ve Damla Aras, "Ortadoğu'da Ekonomik İlişkilerin Siyasi Çerçevesi; Türkiye'nin İran, Irak ve Suriye ile Bağlantıları." **Uluslararası İlişkiler Dergisi** 1.2 (2004).

Aydın, Mustafa, Nihat Ali Özcan, and Neslihan Kaptanoğlu, **Riskler Ve Fırsatlar Kavşağında Irak' ın Geleceği Ve Türkiye**, Ankara: TEPAV Ortadoğu Çalışmaları 2, 2007.

Ayoob, Mohammed, **The Third World Security Predicament: State Making, Regional Conflict, and the International System**, Boulder: L. Rienner Publishers, 1995.

Azar, E. Edward, Protracted International Conflicts: Ten Propositions. Azar Edward and John W. Burton (Ed.). **In International Conflict Resolution: Theory and Practice**. Sussex: Wheatsheaf, 1986.

E. Edward Azar, **The Management of Social Protracted Conflict: Theory and Cases**, Aldershot: Dartmouth, 1990.

Balaghi, Shiva, **Saddam Hussein: A Biography**, Westport, CT: Greenwood Press, 2006.

Bar-Siman-Tov, Yaacov, **The Israeli-Egyptian War of Attrition, 1969-1970: A Case-Study of Limited Local War**, New York: Columbia University Press, 1980.

Baram, Amatzia, "Baathi Iraq and Hashimite Jordan: From Hostility to Alignment.", **Middle East Journal**, 45.1 (1991): 51-70.

Baram, Amazia, "The Ruling Political Elite in Ba' thi Iraq, 1968–1986: The Changing Features of a Collective Profile.", **International Journal of Middle East Studies** 21.4 (1989): 447-493.

Baram, Amatzia, **Culture, history and ideology in the formation of Ba'thist Iraq, 1968-89**, Springer, 1998.

Baram, Amatzia, "Saddam Husayn between his power base and the international community.", **MERIA Journal**, , 4.4 (2000): 12.

Becer, Fatih, "Dış Politikada Ortadoğunun Konumu Ve Önemi: Ortadoğu Hakimiyetini Sağlamak Adına Batı Müdahalesi", **Ortadoğu' da Devlet, Devlet Dışı Aktörler Ve Demokrasi (s. 183-190)**. Kırıkkale: 2. Kırıkkale Ortadoğu Sempozyumu, 2016.

Bell, Daniel, Ethnicity and Social Change. Glazer, Nathan and Daniel. P. Moynihan (Eds.). **in Ethnicity: Theory and Experience**. Cambridge: Mass.: Harvard University Press, 1975.

Bellin, Eva, "The Robustness of Authoritarianism in the Middle East: Exceptionalism in Comparative Perspective", **Comparative Politics**. 36, 2004: 139- 158.

Bengio, Ofra, **Saddam's Word: Political Discourse in Iraq**, New York: Oxford University Press, 1998.

Berdal, Mats ve David Keen, "Violence and Economic Agendas in Civil Wars: Some Policy Implications" **Millennium**, 26.3, 1998: 7-17.

Beydoun, Ahmad, "The South Lebanon Zone: A Local Perspective", **Journal of Palestine Studies**, 21.3, 1992: 35-53.

Bhargava, Pradeep, **Political economy of the gulf states**, South Asia Books, 1989.

Bickerton, Ian J., ve Carla L. Klausner, **A history of the Arab-Israeli conflict**, Routledge, 2018.

Bilgesam, **Irak' taki Gelişmeler Ve Türkiye-III**, İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2016.

Blaydes, Lisa, **State of Repression: Iraq under Saddam Hussein**, Princeton University Press, 2018.

Brass, R. Paul, **Ethnicity and Nationalism: Theory and Comparison**, Sage: New Delhi, 1991.

Brooker, Paul, "Baathist Syria.", **Defiant Dictatorships**, Palgrave Macmillan, London, 1997.: 99-113.

Brown, E. Michael, Introduction. M. E. Brown (Ed.), **in The International Dimensions of Internal Conflict**. Cambridge, Mass: MIT Press, 1996.

Brown, E. Michael, Causes of Internal Conflict. Brown et. al., (Ed.). **in Nationalism and Ethnic Conflict**, Cambridge, Mass: MIT Press, 2001.

Byman, D., Pollack, K., & Waxman, M, Coercing Saddam Hussein: lessons from the past, **Survival**, 40(3), 1998: 127-151.

Caramani, Daniele, "Party systems.", **Comparative politics**, (2008): 318-347.

Cavatorta, Francesco, Geopolitical Challenges to the Success of Democracy in North Africa, **Democratization**, 8.4, 2001: 175-194.

Cavatorta, Francesco, Raj Chari, ve Sylvia Kritzing, "The European Union and Morocco. Security through authoritarianism?", **IHS Political Science Series: 2006**, No. 110." (2006): 21.

Chaliand, Gerard, **The Kurdish Tragedy**. Zed Books LTD, 1994.

Clawson, Patrick, **How Has Saddam Hussein Survived?: Economic Sanctions, 1990-93**, No. 22. DIANE Publishing, 1993.

Cordesman, Anthony H, **Iraq: Sanctions and beyond**, Routledge, 2018.

Costello, Peter, "Building social capital.", **Sydney Papers**, 15.2 (2003): 126.

Coughlin, Con, **Saddam: His Rise and Fall**. New York: Harper Collins, 2005.

Coyne, Christopher J., ve Rachel Coyne, "The economic reconstruction of Iraq.", **Economic and Political Institutions and Development**, Springer, Cham, 2019. 21-40.

Crystal, Jill, "Authoritarianism and its Adversaries in the Arab World.", **World Politics**, 46.2 (1994): 262-289.

Çağ, Galip, ve Sami Eker, "Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak.", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**, 2.2 (2013): 057-072.

Çeçen Anıl, **Güney Komşumuz Irak. Avrasya Dosyası**, Ankara, 2000.

Daban, Emine Zeynep, ve Cihan Daban, "Saddam Hüseyin Dönemi Irak Dış Politikası: Irak-İran Savaşı, Kuveyt'in İşgali Ve Abd'nin Irak'a Müdahalesi.", **Ahi Evran Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 2.1, 2018: 83-109.

Davis, Eric, "The new Iraq: The uses of historical memory.", **Journal of Democracy** 16.3 (2005): 54-68.

Dawisha, Adeed, "Requiem for Arab nationalism.", **Middle East Quarterly**, (2003): 25-41.

Dawisha, Adeed, ve Karen Dawisha, "How to build a democratic Iraq.", **Foreign Affairs** (2003): 36-50.

Dawod, Hosham, Ethnicity and Power: Some Reflections on Ethnic Definitions and Boundaries. Jabar, A. Faleh (Ed.). **in The Kurds: Nationalism and Politics**. London: SAQI, 2006.

DeFronzo, James, **The Iraq war: Origins and consequences**, Routledge, 2018.

Demiryol, Tolga, ve Hasan Deniz Pekşen, "Enerji ve Güvenlik Ekseninde Türkiye-Irak İlişkileri (1990-2018).", **Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi** 5.2, 2018: 127-158.

Denevers, Renee, Democratization and Ethnic Conflict. M. E. Brown (Ed.). **in Ethnic Conflict and International Security**, Princeton: Princeton University Press, 1993.

Dicle Kalkınma Ajansı, **Irak Çalışma Ziyareti Raporu**, S. 7, 2011.

Dodge, Toby, "The failure to reform the post-war political economy of Iraq." **Political Economy of Statebuilding: Power after peace** (2017): 191.

Duiker, William J., ve Jackson J. Spielvogel, **World history, volume II: Since 1500**, Nelson Education, 2012.

Duman, Bilgay, **Irak Dışişleri Bakanlığının Tutumu Ve Türkmenler**, Ankara: Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2011.

Ekici, Mustafa, **Türkiye- Kuzey Irak Ekonomi İlişkileri Ve Barış Ekonomisi (2011-2015)**, Ankara, 2016.

Eller, D. Jack, **From Culture to Ethnicity to Conflict: An Anthropological Perspective on International Ethnic Conflict**, Michigan Ann Arbor: The University of Michigan Press, 1999.

Ellingsen, Tanja, Colorful Community or Ethnic Witches' Brew? Multiethnicity and Domestic Conflict during and after the Cold War, **Journal of Conflict Resolution**, 44.2, 2000: 228-249.

Eriksen, H. Thomas, **Ethnicity and Nationalism**, London: Pluto Press, 1993.

Erkmen, Serhat, "İç Etkenler Açısından Türkiye'nin Kuzey Irak Politikasının Dönüşümü." **Bilig** 72 (2015): 171-196.

Eyicil Ahmet, **Siyasi Tarihi (1789-1939)**, Gün Yayınları, Ankara, 2005.

Farouk-Sluglett, Marion and Peter Sluglett, **Iraq Since 1958: From Revolution to Dictatorship**, I. B. Tauris Publishers, 2001.

Fearon, D. James, Rationalist Explanation for War, **International Organization**. 49.3, 1995: 379-414.

Fırat M., Kürkcüoğlu Ö, **Arap Devletleriyle İlişkiler, Türk Dış Politikası**. Ed. Oran B. İletişim Yayınları. İstanbul, 2001.

Fox, Jonathan, Patronage, District Creation and Reform in Uganda, **Terrorism and Political Violence**. 10.4, 1998: 43-63.

Fox, Jonathan, "Trends in Low Intensity Ethnic Conflict in Democratic States in the Post Cold War Era: A Large N Study", **Review of International Affairs**. 2.3, 2003.

Franzén, Johan, **Red star over Iraq: Iraqi communism before Saddam**, London: Hurst, 2011.

Gagnon, V. Philip, **Ethnic Conflict as Demobilizer: The Case of Serbia. Presented both in the Regional Workshop The Balkans: Nationalism and Ethnicity. NY: Hamilton College; and in the Peace Studies Program Research Seminar.** Cornell University, 1994.

Gagnon, V. Philip, **Ethnic Nationalism and International Conflict: The Case of Serbia, International Security**, 19.3, 1995: 130-166.

Galvani, John, "The Baathi Revolution in Iraq.", **Merip Reports**, 12 (1972): 3-22.

Gellner, Ernst, **Nations and Nationalism**, Oxford: Blackwell, 1983.

Gerges, A. Fawaz, **America and Political Islam: Clash of Cultures or Clash of Interests?**, Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Gilbert, Martin, ve Martin Gilbert, **The Arab-Israeli conflict: its history in maps**, Weidenfeld and Nicolson, 1984.

Gönlübol, Mehmet, ve Cem Sar, 1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Polititkası. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları. Ankara, 1974, 115.

Gurr, T. Robert ve Barbara Harff, **Ethnic Conflict in World Politics**, Boulder: Westview Press, 1994.

Gurr, T. Robert, **Minorities at Risk: A Global View of Ethno-political Conflic**, Washington DC: US Institute of Peace, 1993.

Gurr, T. Robert, **People versus States: Minorities at Risk in the New Century**, Washington DC: US Institute of Peace, 2000.

Güzel, Hasan Tevfik, "Soğuk Savaş Sürecinde Irak'ta Kürt Hareketi ve Molla Mustafa Barzani." **History Studies** (13094688)10.4 (2018).

Halliday, Fred, **Nation and religion in the Middle East**, Saqi books, 2000.

Handelman, Don, "The organization of ethnicity. Ethnic Groups", **An International Periodical of Ethnic Studies Bronx**, NY, 1(3), 1977, 187-200.

Hardin, Russell, **One for All: The Logic for All**, Princeton University Press, 1997.

Henderson, Simon, **Instant empire: Saddam Hussein's ambition for Iraq**, Mercury House, 1991.

Hinnebusch, Raymond A. "State and civil society in Syria." **Middle East Journal**, 47.2 (1993): 243-257.

- Hiro, Dilip, **The longest war: the Iran-Iraq military conflict**, Psychology Press, 1991.
- Horton, Alan W. "Syrian stability and the Baath." **American Universities Field Staff, Reports Service, Southwest Asia Series**, (1965): 1-11.
- Horowitz, L. Donald, **Ethnic Groups in Conflict**, Berkeley: University of California Press, 1985.
- Hutchinson, John ve Anthony D. Smith. (Eds.), **Ethnicity**, New York: Oxford University Press, 1996.
- Isakhan, Benjamin, "Destroying the Past: Targeting the Symbols of Baathist Iraq.", **Australian Policy and History**, (2011).
- Isaac, Steven, "Syria and Iraq, Baathists.", **The International Encyclopedia of Revolution and Protest**, (2009): 1-9.
- Ismael, Tareq Y, "Iraq's Interrupted Revolution." **Current History (pre-1986)**, (1985): 29.
- İnat, Kemal, **Türkiye Irak İlişkilerinde Terör Sorunu**, Ankara: Siyaset, Ekonomi Ve Toplum araştırmaları Vakfı, 2018.
- İnat, Kemal, **Türkiye'nin Ortadoğu Politikası**, Orta Doğu Yıllığı, Nobel Yayınları. Ankara.
- Karadeli, Cem, "Ortadoğu'ya yönelik Türk dış politikasında kırılmalar ve yenilikler." **Akademik Ortadoğu** 1 (2007): 35-48.
- Karem, Murat, **2003 Sonrası Dönemde Irak' taki Siyasal Gelişmeler Ve Türk Dış siyaseti**, 146. İstanbul, 2010.
- Karsh, Efraim, ve Inari Rautsi, **Saddam Hussein: A political biography**, Grove/Atlantic, Inc., 2007.
- Kelidar, Abbas, "The Wars of Saddam Hussein." **Middle Eastern Studies** 28.4 (1992): 778-798.
- Khatib, Line, Raphaël Lefèvre, ve Jawad Qureshi. "State and Islam in Baathist Syria: Confrontation or Co-optation?." **Syria Studies** 4.1 (2012): 1-99.
- King, Ralph, **The Iran-Iraq war: the political implications**, International Institute for Strategic Studies, 1987.
- King, Charles, **Ending Civil Wars, Adelphi Paper 308**. Oxford: Oxford University Press for the IISS, 1997.

Kriesberg, Louis, **In Grasping the Nettle: Analyzing the Case of Intractable Conflict**, US Institute of Peace, 2005, 65-99.

Kreyenbroek, G. Philip, On the Kurdish Language. Kreyenbroek G. Philip. and Stefan Sperl (Ed.). **in The Kurds: A Contemporary Overview**, London: Routledge, 1992.

Laçiner, Sedat, "Sosyo-Ekonomik Dış Politika: Türkiye-Irak İlişkileri Örneği." Irak Krizi (2002-2003), **ASAM Yayınları**, Ankara (2003).

Lak, Payman Abdullah, **Türkiye Irak İlişkileri (1920-2010)**, Kahramanmaraş, 2015.

Lake, A. David ve Donald S. Rothchild, "Containing Fear: The Origins and Management of Ethnic Conflict", **International Security**, 21.2, 1996.

Laqueur, Walter, **The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction**, Oxford: Oxford University Press, 1999.

Lesch, David W. **The Arab-Israeli conflict: a History**, Oxford University Press, 2018.

Lijphart, Arend, **Democracy in Plural Societies**, New Heaven: Yale University Press, 1977.

Litwak, S. Robert, **Rogue States and US Foreign Policy: Containment after the Cold War**, Washington, DC: Woodrow Wilson Center Press, 2000.

Looney, Robert, "A Return to Baathists Economics? Escaping Vicious Circles in Iraq; Strategic Insights, v. 3, issue 7 (July2004)." **Strategic Insights, v. 3, issue 7 (July 2004)** (2004).

Looney, Robert, "Economic consequences of conflict: The rise of Iraq's informal economy." **Journal of Economic Issues** 40.4 (2006): 991-1007.

Mack, Andrew, **Why Big Nations Lose Small Wars: The Politics of Asymmetric Conflict**, World Politics. 27. 2, 1975: 175-200.

Mann, Joseph, "King Faisal and the Challenge of Nasser's Revolutionary Ideology." **Middle Eastern Studies** 48.5 (2012): 749-764.

Marr, Phebe, **The Modern History of Iraq**. Westview Press, 2004.

McDowall, David, **The Kurds: A Historical Perspective**, Asian Affairs. 22.3, 1991: 293-302.

Morad, Monir, **Kurdish Ethnic Identity in Iraq. in Turaj Ataboki and Margreet Darleijn. (Eds.) Kurdistan in Search of Ethnic Identity**, Utrecht: Houtsma Foundation, 1990: 70-8.

Musa, Abdul Sattar, ve Qusay Al-Jaberi. **The relationship between Economic development and political stability: IRAQ as a case study for the period 1970-2014**, 2016.

Nikolic, Milan, War in Yugoslavia: Causes and Prospects, **Peace Review**, 4.4, 1992: 65-69.

Oran Baskın, **Uluslararası ve İç Hukukta Çekiç Güç'ün Yasal Dayanakları Sorunu. Ed. Oran B. Türk Dış Politikası 1980-2001**, İletişim Yayınları, 2002.

Oran Baskın, **Türk Dış Politikası. İletişim Yayınları. İstanbul**, 2013.

Oran Baskın, **Kalkık Horoz Çekiç Güç ve Kürt devleti. Bilgi Yayınevi. Ankara**, 1998.

Ovendale, Ritchie, **The Origins of the Arab Israeli Wars**, Routledge, 2015.

Özcan, Mesut, Bölgesel Ve Küresel Dengeler Bağlamında Irak, **Irak' ın Geleceği Sempozyumu**, Ankara: SETA, 2019.

Özhan, Taha, **İşgalin 6. yılında Irak (Irak' ın Dış Ticareti)**. Ankara: SETA Vakfi Yayınları, 2009.

Patriquin, Travis, "Using Occam's Razor to Connect the Dots: The Ba'ath Party and the Insurgency in Tal Afar." **Military Review** 87.1 (2007): 16.

Pesic, Vesna, "Remarks to the Institute on Global Conflict and Cooperation (IGCC) Working Group on the International Spread and Management of Ethnic Conflict." **University of California**, San Diego 1 (1994):51.

Pierret, Thomas, "The Syrian Baath Party and Sunni Islam: Conflicts and Connivance." **Middle East Brief**, 77 (2014): 1-8.

Post, Jerrold M., ve Amatzia Baram, **Saddam is Iraq: Iraq is Saddam**, DIANE Publishing, 2002.

Polk William, **Irak'ı Anlamak, NTV Yayınları, İstanbul**, 2007.

Rabil, G. Robert, The Making of Saddam's Executioners: A Manual of Oppression by Procedures, **MERIA**, 7.1, 2003: 38-50.

Ramsbotham, Oliver , Tom Woodhouse ve Hugh Maill. (Ed.). **Contemporary Conflict Resolution**, Polity Press, 2007.

Ranjan, Rakesh Kumar, ve Prakash C. Jain, "The decline of educational system in Iraq.", **Journal of peace studies**, 16.1-2 (2009).

Reçber, Kamuran, "Türkiye'nin Irak'ın Kuzeyi'nde Sınır Ötesi Operasyon Ve Sıcak Takip Hakkı." **Uluslararası Hukuk ve Politika** 09 (2007): 16-27.

Rouleau, Eric, "The Syrian Enigma: What is the Baath?." **New Left Review** 45 (1967): 53.

Russett, Bruce, Why Democratic Peace?. Russett, Bruce. (Ed.). in **Grasping Democratic Peace: Principles for Post-Cold War World**, Princeton University Press, 1994: 24-42.

Saideman, M. Stephen. **Is Pandora's Box Half-Empty or Half-Full? The Limited Virulence of Secessionism and the Domestic Sources of Disintegration**, IGCC Policy Paper. 1995.

Sakr, Etienne, "The Politics and Liberation of Lebanon" **MERIA**. 9.4, 2005.

Schulze, Kirsten E. **The Arab-Israeli Conflict**, Routledge, 2013.

Segal, David, "The Iran-Iraq war: a military analysis." **Foreign Affairs** 66.5 (1988): 946-963.

Semin, Ali, and Ali Semin, "Türkiye'nin Irak Politikası Işığında Kuzey Irak Açılımı." **Bilge Strateji** 3.5 (2011): 179-204.

Sisk, Timothy D. **Power sharing and international mediation in ethnic conflicts**, US Institute of Peace Press, 1996.

Sluglett, Peter, ve Marion Farouk-Sluglett, "Some reflections on the Sunni/Shi'i question in Iraq." **British Journal of Middle Eastern Studies**, 5.2 (1978): 79-87.

Smith, D. Anthony, **Ethnic Revival in the Modern World**, Cambridge: Cambridge University Press, 1981.

Smith, D. Anthony. The Ethnic Sources of Nationalism. Brown, M. E. (Ed.), in **Ethnic Conflict and International Security**, Princeton University Press, 1993.

Snyder, Jack and Karen Ballentine, Nationalism and the Marketplace of Ideas, **International Security**, 21.2, 1996.

Springborg, Robert, "Baathism in practice: agriculture, politics, and political culture in Syria and Iraq." **Middle Eastern Studies** 17.2 (1981): 191-209.

Stansfield, Gareth RV, **Iraqi Kurdistan: Political development and emergent democracy**, Routledge, 2003.

Şen, Sabahattin, **Ortadoğu'da ideolojik bunalım: Suriye Baas Partisi ve ideolojisi**, Birey Yayıncılık, 2004.

Tahsen, Ahmed, "IRAK'TA DEMOKRASİ." **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 5.13: 255-262.

Takeyh, Ray, "The Iran-Iraq War: A Reassessment." **The Middle East Journal**, 64.3 (2010): 365-383.

Terrill, W. Andrew, **Lessons of the Iraqi De-Ba'athification program for Iraq's future and the Arab revolutions**, Lulu, 2012.

Thoman, Roy E. "Iraq under Baathist Rule." **Current History** (pre-1986) (1972): 31.

Tomass, Mark K. "Religious identity, informal institutions, and the nation-states of the near east." **Journal of Economic Issues**, 46.3 (2012): 705-728.

Torlak, Furkan, **Irak' ın Siyasetini Anlama Klavuzu (Irak' ta Siyasi Aktörler)**, Ankara: SETA, 2013.

Tunç, Ferit, **Türkiye ile Irak Kürdistan bölgesel yönetimi ilişkileri (2000-2010)**, İstanbul Ticaret Üniversitesi, 2014.

Tonkin, Elizabeth, McDonald, Maryon ve Malcolm Chapman. (Eds.), **History and Ethnicity, ASA Monographs 27**, London: Routledge, 1989.

Uygun Ahmet, **Türkiye İle İlişkiler Bağlamında, Sosyo-Ekonomik Açından Kuzey Irak. Yayınlanmamış Doktora Tezi**, Marmara Üniversitesi. İstanbul. 2012.

Üstün, Nazlı, **Türkiye Kuzey Irak İlişkileri Ve Ekonomik Yansımaları. 1-12.** (E. A. Servisi, Derleyici) Konya: Konya Ticaret Odası, 2013.

Van Bruinessen, M. **Kürdistan üzerine yazılar (Vol. 31)**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.

Viorst, Milton, "Iraq at war." **Foreign Affairs** 65.2 (1986): 349-365.

Volkan, D. Vamik, **The Need to Have Enemies and Allies: From Clinical Practice to International Relationships**, Northvale, NJ: Jason Aronson, 1988.

Walter, Alissa, **The Ba 'th Party in Baghdad: State-Society Relations through Wars, Sanctions, and Authoritarian Rule, 1950-2003**, Georgetown University, 2018.

Weber, Max, **Economy and Society. Vol.I. Ed. By Gunther Roth and Claus Wittich**, New York: Bedminster Press, 1968.

Workman, Thom, "The social origins of the Iran-Iraq war." **Centre for International and Strategic Studies**, (1991):1-32.

Yaphe, Judith S. "Reclaiming Iraq from the baathists." **Current History** 103.669 (2004): 11.

Yesevi, Çağla Gül, Irak'ın Enerji Denklemi: Türkiye-Irak Enerji İlişkilerinde Çoklu Aktörler. 21. Yüzyılda Sosyal Bilimler Dergisi, sayı.10, Şubat-Mart, 2015: 65-105.

Yılmaz, Sait. "Orta Doğu'ya Demokrasiyi Getirmek." **International Journal Of Economic & Administrative Studies**, 2.5 (2010).

Zartman, I. William, **Negotiation and Conflict Management**, Routledge: Taylor and Francis Group, 2008.

